תנ״ך · אחרונים

תורת נתנאל על התורה

רבי יעקב נתנאל ווייל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תורת נתנאל על התורה

רבי יעקב נתנאל ווייל

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תורת-נתנאל-על-התורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

חומש בראשית 4
פרשת בראשית 4
פרשת נח 6
פרשת לך לך 7
פרשת וירא 8
פרשת חיי שרה 10
פרשת תולדות 11
פרשת ויצא 13
פרשת וישלח 15
פרשת וישב 16
פרשת מקץ 16
פרשת ויגש 17
פרשת ויחי 18
חומש שמות 19
פרשת שמות 19
פרשת וארא 23
פרשת בא 23
פרשת בשלח 25
פרשת יתרו 28
פרשת משפטים 30
פרשת תרומה 32
פרשת תצוה 33
פרשת כי תשא 33
פרשת ויקהל 36
פרשת פקודי 38
חומש ויקרא 39
פרשת ויקרא 39
פרשת צו 43
פרשת שמיני 47
פרשת תזריע 48
פרשת מצורע 49
פרשת אחרי מות 50
פרשת קדושים 54
פרשת אמור 55
פרשת בהר 56
פרשת בחקותי 57
חומש במדבר 61
פרשת במדבר 61
פרשת נשא 61
פרשת בהעלותך 64
פרשת שלח לך 66
פרשת קרח 67
פרשת חקת בלק 67
פרשת פנחס 70
פרשת מטות 70
פרשת מסעי 72
חומש דברים 75
פרשת דברים 75
פרשת ואתחנן 79
פרשת עקב 80
פרשת ראה 82
פרשת שופטים 84
פרשת כי תצא 85
פרשת כי תבא 87
פרשת נצבים 88
פרשת וילך 89
פרשת האזינו 90
פרשת וזאת הברכה 92

חומש בראשית

פרשת בראשית

מסכת חולין בפרק שלוח הקן משה מן התורה מנין דכתיב לא ידון רוחי באדם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה. המן מן התורה מנין שנא' המן העץ:

ונראה לי לבאר ע"פ מה דאמרינן בקידושין דף ל"ז דת"ק ס"ל חדש אינו נוהג בח"ל. ור"א סבר אף חדש נוהג בח"ל וקמפלגי בהאי קרא ממושבותיכם דכתי' גבי חדש ת"ק ס"ל ללמדך כל מקום דכתיב מושב אינו אלא לאחר ירושה וישיבה. ור"א סבר מושב בכל מקום אשר אתם יושבים. ופריך בשלמא למ"ד מושב כל מקום שאתם יושבים משמע היינו דכתי' ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח אכיל מעיקרא לא אכיל. אלמא איקריב עומר והדר אכול. אלא למ"ד לאחר ירושה וישיבה ניכול לאלתר. ומשני לא הוי צריכי דכתיב ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת. את המן אכלו עד בואם על קצה ארץ כנען. כיצד בז' באדר מת משה ופסק המן מלירד והיו מסתפקין ממן שבכליהם עד ט"ז בניסן. והקשו בתוס' היכי אמרינן ממחרת הפסח דהכא הוי ט"ז בניסן שנקרב העומר דלמא ממחרת הפסח דהכא היינו ט"ו דה"נ אשכחן בפ' מסעי ממחרת הפסח יצאו בני ישראל והמה יצאו בט"ו. ואומר ר"ת דהאי ממחרת היינו ט"ו בניסן. וה"פ ויאכלו מעבור הארץ כלומר מן הישן ממחרת הפסח מצות. שהרי הצרכו לאכול מצות וקלוי היינו חדש לא אכלו עד עצם היום הזה היינו ט"ז לאחר שקרב עומר. וה"נ אשכחן ט"ז דאיקרי עצם היום הזה דכתי' ולחם וקלוי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה. ור"י מפרש נהי דבעלמא ממחרת הפסח הוי ט"ו הכא י"ל ט"ז ולשון תורה לחוד ולשון נביאים לחוד. וע"כ צ"ל כן דאל"כ אמאי איצטרך למימר מעיקרא לא אכיל הא אין לחלק בין ט"ו לקודם ט"ו כיון דאכתי לא איקרב העומר. אלא פשיטא דר"ל ט"ז דהיינו ממחרת אכילת פסח. והאי דפ' מסעי ר"ל ממחרת שחיטת פסח כדפרשתי. ע"כ. תו בתוס' דאיקרב עומר והדר אכיל. בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצות מחדש יבא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה ל"ת דחדש. ומתרץ דאין עשה דקודם הדיבור דוחה ל"ת דלאחר הדיבור. וראיתי בס' עצמות יוסף מקשין לפי' ר"ת וצ"ל לפי' ר"י מאי תירץ תוס' בשם ירושלמי דש"מ דס"ל דא"א לעשות מצות ממן. א"כ מה משני דלא הוי צריכי מ"מ הוי צריכי לאכול מצות דלא יוכלו לעשות ממן. ואין איסור חדש נוהג אלא לאחר ירושה וישיבה. בשלמא לפי' ר"ת ניחא דאכלו מצות בט"ו מחדש אך קלי לא אכלו עד ט"ז דלא הוי צריכי. אבל לפי' ר"י קשה:

ועוד נראה דיש להקשות מה מקשה תוס' יבוא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה ל"ת. הא קיי"ל דכל היכי דיוכל לקיים העשה ול"ת לא דחינן הל"ת. והכא יוכלו לאכלו מתבואה ישנה. וצ"ל דקושי' תוס' לתי' ר"ת דקאמר ממחרת הפסח ט"ו אכלו מתבואה ישנה מצה. ועל מה כתב קרא. בוודאי אכלו מצה כי לא יצאו במן. וכמו שלא כתבה התורה כל ארבעי' שנה שאכלו מצות. אלא ע"כ דהקרא אתא להורות דווקא מתבואות הארץ ישנה אכלו מצות. הא אם אין להם תבואה ישנה אין להם היתר לאכול תבואה חדשה. וע"ז מקשי' יבא עשה וידחה ל"ת. א"כ ליכא לאקשוי לפי' ר"י הא צריכי למצות. דבאמת הי' צריכי למצות ולא צריך להזכיר כמו שלא הזכיר הקרא שאכלו מצות כל ארבעים שנה. ונראה דר"י נמי ס"ל כפי' ר"ת אלא דנאיד מפירושו. דמנ"ל לפסוק קרא וליפרוך מיני'. ע"ז בא ר"י לומר דהכי פריך דאת"ל דלא מפסיקינן הקרא. א"כ מוכח דממחרת הפסח איירי בט"ז דאי בט"ו הא אין לחלק בין ט"ו לקודם ט"ו. אבל בתר דמשני לא הוי צריכי. י"ל דהתרצן משני דמפסקי הקרא ממחרת הפסח שהוא ט"ו מעבור הארץ מצות. וקלי לא אכלו עד ט"ז. ועד ט"ז לא הוי אכלי דלא הוי צריכי:

המן נתלה בט"ז בניסן כי בלילה ההוא נדדה שנת המלך היא היתה ליל פסח כמו שיסד הפייט עוררת נצחך עליו בנדד שנת לילה. ויום ט"ז נתלה כמו שנראה במגילת אסתר. וזהו מרומז וישבות המן ממחרת. וביהושע סי' ה' כתיב וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא הי' עוד לבנ"י מן ויאכלו מתבואת הארץ בשנה ההיא. והנה וודאי אם נאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח היינו ט"ז ניחא. אמנם אם נאמר ממחרת הפסח היינו ט"ו ויאכלו מעבור הארץ. וא"כ קשה הא דכתיב וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ. אימתי אכלו מעבור הארן בט"ו ועדיין היו מסתפקין במן שבכליהם עד ט"ז. והיאך שייך למימר וישבות המן באכלם מעבור הארץ. וצ"ל דה"ק וישבות המן ממחרת של יום באכלם מעבור:

וקשה למה שינה הקרא ה"ל למכתב בעצם היום הזה נשבת המן אע"כ צ"ל דהקרא אתא לרמז על השבתת

המן שנתלה בבקר. וכל זה אי אמרינן לשון תורה ולשון נביאים הכל חד. אבל אם נאמר לשון תורה לחוד ולשון נביאים לחוד. אית לן למימר הא דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח היינו יום ט"ז ושייך שפיר וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ. ואין לנו רמז על המן:

במדרש בראשית לא ידון רוחי באדם. קאי שלא יעמדו בתחיית המתים. שנאמר במלאכי ואת רוחי אתן בקרבכם. ובעל המאמר מפרש דקאי אמשה. דכתיב ורוח אלקי' מרחפת

זהו נשמתו של משה. וה"ק לא ידון רוחי בשבילך מ"מ משה בשג"ם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה. בכן בזכותו אתן להם עוד זמן מאה ועשרים שנה. ונראה דפליגי בתי' ר"ת ור"י דבעל המאמר ס"ל דלשון תורה לחוד ולשון נביאים לחוד. ע"כ מפרש דקאי אמשה. והמדרש ס"ל דמסתבר למימר דקאי על דור המבול ולשון תורה ונביאים הכל חד כתי' ר"ת. ובחידושי אגדות פי' מה שאמר משה מן התורה מניין או המן מן התורה מניין. כי הי' להם שמות אחרים. ואנו קורין אותם בכל מקום בזה השם מנ"ל. והשתא יבואר בלא"ה אין לשאול המן מן התורה מניין דה"א לשון תורה ולשון נביאים הכל חד ולפ"ז מרומז שם המן בהקרא דכתי' וישבות המן ממחרת. אבל דקאמר משה מן התורה מניין דכתיב לא ידון וצ"ל דלשון תורה לחוד ולשון נביאים לחוד ע"ז וודאי שואל המן מן התורה מניין:

פרשת נח

בגמרא דשבת פרק מי שהחשיך דף קנ"ז ע"ב אמר ר' יצחק עוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה. מאי עוד אחרת היתה מוליכו פחות פחות מד' אמות. אמאי לא רצו חכמים לגלותה. משום כבוד אלקים הסתר דבר וגו' והכא מאי כבוד אלקים איכא גזרה דלמא אתי לאתויי ד' אמות בר"ה עכ"ה:

המאמר הזה תמוה בעיני כי עדיין קשה מאי כבוד אלקי' איכא. ונראה דיש לדמות נדון זה למה שאסרה תורה גזל פרוטה א"כ מן הדין יש להתיר פחות משוה פרוטה אפילו באו מאה אנשים ולקחו מאיש אחד כל א' פחות משוה פרוטה לאו גזילה היא. כמו נדון דידן דד' אמות בר"ה אסורים. מ"מ שרינן להוליך פחות פחות מארבע אמות אע"ג דסוף סוף מוליך ד' אמות ברה"ר כיון דלא עביד כאיסור דאורייתא שרי. הוא הדין והוא הדבר אע"ג דזה יצא נקי מנכסיו מ"מ כל א' וא' לאו גזל בידו. ואי' במ"ר פ' בראשית פ' ל"א סי' ה' כי מלאה הארץ חמס כו'. וכך היו אנשי דור המבול עושי' הי' אחד מוציא קופתו מלא פירות ותרמוסי' והי' זה בא ונוטל פחות משוה פרוטה וזה בא ונוטל פחות משוה פרוטה עד מקום שאין יכולין להוציא בדין. אמר הקב"ה אתם עשיתם שלא כשורה. אף אני אעשה עמכם שלא כשורה וגו' ועד"ז מפרש המדרש בפ' כ"ו סי' י"ד הפסוק לא ידון רוחי באדם אמר ר' מאיר הן לא עשו מידת הדין למטה. אף אני איני עושה דין למעלה:

והנה ע"ד פשוט וודאי זה כוונת ר' יצחק משום כבוד אלקים הסתר דבר גזרה שמא יעבור ד' אמות. דה"א ד' אמות מותר דאי אסור א"כ פחות מד' אמות כמי אסור, דאי מותר לעבוד הכי. א"כ הוי עביד חלילה שלא כדין עם דור המבול דהא מותר לעשות

כך. וע"כ צ"ל דד' אמות ברה"ר נמי מותר. לכך אמר מפני כבוד אלקים הסתר דבר גזרה שמא יעבור ד' אמות בר"ה ודו"ק:

פרשת לך לך

מדרש תנחומא ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך. ילמדנו רבינו אדם מישראל מהו שיקבל עול מלכות שמים כשהוא מהלך. ר' יוסי בשם ר' שמואל אמר אסור לקבל עול מלכות שמים כשהוא מהלך אלא בפסוק ראשון יעמוד במקום אחד ויכוין לבו באימה וביראה ברתת ובזיעה. ביחוד השם ויקרא שמע ישראל בכוונת הלב. וכשיתחיל ואהבת רצה עומד רצה מיושב שכך כתיב בשכבך ובקומך ובלכתך בדרך:

גם בזה צריכין ליתן טעם לשבח באיזה אופן נולד השאלה הזאת בפרשה דא:

ונראה בהקדים מה שחולקים הטור והרמב"ם לענין אם אביו רשע אם מחויב בנו לכבדו. שהרמב"ם פסק אפילו הי' אביו רשע ובעל עבירות מכבד ומתיירא ממנו. וטור בסי' ר"מ בי"ד פסק שאינו מחויב לכבדו ולירא ממנו משום דלאו פושה מעשה עמך אא"כ עשה תשובה אך יש להקשות על דברי טור מהא דתניא ביבמות דף ה' יכול יהא כיבוד אב ואם דוחה שבת ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' כלכם חייבי' בכבודי ולפי דברי הטור ל"ל ואת שבתותי ת"ל כיון דאמר אביו לחלל שבת מיקרי רשע ואינו עושה מעשה עמך קרינן ביה:

אך בס' חסידים סי' תקס"ה דריש מקרא זה בדרוש אחר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו. מכאן א' ר' יהודא הראשוני' לא הי' משמשין מיטותיהן לא בליל א' ב' וג'. פן יולד בשבת ויבא לידי חילול שבת. כי אשה יולדת ברע"א ימים כמנין הריון. או ברע"ב ימים כמנין הריון וקריאה. או ברע"ג ימים כמנין בר בטני. ולפי שהיו חסידים נזהרים בכך. הי' זרעם חסידים. וזהו איש אמו ואביו תיראו שיהיו חסידים. ואת שבתותי תשמורו:

והנה נראה מדרש הנ"ל מסייע למה דאיתא בתשב"ץ שאסור לימול מילה שלא בזמנו ביום ה' או ביום וי"ו כיון דעד שלשה ימים מסוכן ושמא צריך לחלל שבת עליו. והש"ך וט"ז חולקים עליו. נמצא לפי דעת התשב"ץ אף שהוא עכשיו עושה בהיתר מ"מ כיון דיוכל לבא לידי חילול שבת אסור. וזהו כדרשות ס' חסידים. אבל להנך פוסקים דמתירים מילה שלא בזמנם כיון דבהיתירא קא עביד אף דיכול לבוא לידי איסור. אין מקום לדרשות ס' חסידים וצריך למדרש כדתני' ביבמות:

ובמסכת סוכה דף כ"ה שלוחי מצוה פטורים מן הסוכ'. מנה"מ דתנו רבנן בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן. ופריך והעוסק במצוה פטורים מהתם

נפקא ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם. אותן אנשים מי היו נושאי ארונו של יוסף היו. ר' יצחק אמר אם נושאי ארונו של יוסף היו כבר הי' יכול' לטהר. אלא עוסקין במת מצוה היו שחל שביעי שלהן בע"פ שנאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא. ביום שהוא אין יכולין לעשות הא למחר יכולין לעשות. ומשני צריכי. דאי אשמועינן התם דלא מטי זמן חיובא דפסח. כלומר עכשיו בהיתירא קעביד אף דסוף בא לידי עיכוב פסח. אבל הכא דמטי זמן ק"ש אימא לא צריכי. ובש"ס דברכות דף י"א ב"ש אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבקר יעמדו ובה"א כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך. וב"ש האי מיבעי לי' פרט לשלוחי מצוה כדדרשינן בסוכה, ובה"א ממילא שמעת מיני' אפי' בדרך נמי קרי:

ובמדרש לך לך. מה כתיב למעלה מן הענין וימת תרח בחרן. ואח"כ אומר ויאמר ה' אל אברם אם לענין החשבון עוד מתבקש לו ס"ה שנים אלא בתחלה אתה דורש שהרשעים בחייהם קרויים מתים. לפי שהי' אברהם מתפחד ואמר אצא יהי' שם שמים מתחלל על ידי. ויאמרו הניח אבא לעת זקנתו והלך לו. אמר לו הקב"ה לך לך. לך אני פוטר מכיבוד אב ואם ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם. והנה אי אמרינן שדעת הטור אם אביו רשע אין מחויב לכבדו קשה ל"ל לך לך אני פוטר הלא אפילו אחרים בכה"ג פטורים: **והשתא** מבואר. ויאמר ה' לך לך א"כ מוכח כדעת הרמב"ם וא"כ הסמיכות ואת שבתותי תשמורו לתלמודא בא אם אמר לו אביו לחלל שבת ולי' לן מדרש ס' חסידים. ומעתה אית לן למימר אם א' עושה דבר מעכשיו בהיתר אין צריך לחשוש אם שיהא בסוף לבוא לידי איסור שבת. וא"כ ליכא למילף עוסק במצוה פטור מן המצוה מויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם משום דלא מטי זמן חיובא דפסח. וצריך ובלכתך בדרך לעוסק במצוה כדרשות ב"ש. לכך מעתה נולד הספיקא מהו שיקבל עול מלכות שמים כשהוא מהלך. דליכא למילף מובלכתך בדרך. וע"ז אמר ר' יוסי דיכול לקרות ק"ש דכתיב בדרך וכמו שדרשו ב"ה אמרי ממילא שמעינן אפילו בדרך נמי קרי אע"ג דצריך ובלכתך בדרך פרט לעוסק במצוה:

פרשת וירא

במדרש סוף סדר וירא רב בעי קומי ר' חייא רבה מניין לשחיטה שהיא בדבר המטלטל מן הכא וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת א"ל אין מן ההגדה אמר לך חזור בי' אין מן אולפין אמר לך לית חזור בי' דתני לוי נעוצין מתחלה הרי אלו פסולין תלושין ונעוצין הרי אלו כשרי'. דתנן השוחט במגל יד בצור בקנה. שחיטתו כשרה. אמר ר' יוסי

חמשה דברים נאמרו בקרומית של קנה אין שוחטין בה וכו' מפני שרוח רעה שורה עליהם. ע"כ המד':

וצריך ביאור מה שייך הך ר"י לכאן. ועוד אמאי מסים המד' טעם א' משום רוח רעה שורה במה דלא משמע מסוגי' דילן בחולין:

והנה לתרץ זאת נקדים גמרא דחולין פ"ק דף ט"ו דפריך הגמ' אמתני' דקתני השוחט ורמינהו בכל שוחטין בין בצור בין בקנה בין בזכוכית. ומשני ל"ק הא בתלוש הא במחובר. דאמר רב כהנא השוחט במחובר לקרקע ר' פוסל ור' חייא מכשיר ומתני' ר' חייא היא. ופריך אלא הא דתני' בכל שוחטין בין בתלוש ובין במחובר וכו' מני לא ר' ולא ר"ח אלא מתני' ר' היא ור' חייא מכשיר מחובר אפילו לכתחלה והא דקמפלגי בדיעבד להודיעך כחו דרבי ומתני' דקתני מכשיר איירי בתלוש ולבסוף חברו דבדיעבד כשר. ומנא תימרא דשני לן בין מחובר מעיקרא ובין תלוש ולבסוף חברו דתני' השוחט בצור שחיטתו כשרה השוחט במוכני שחיטתו כשרה. הי' קנה עולה מאלי' או צור יוצא מן הכותל שחיטתו פסולה קשי' אהדדי. אלא ש"מ שאני בין תלוש ולבסוף חברו ובין מחובר מעיקרא ע"כ הגמרא:

בתוס' או שהי' קנה עולה מאליו לאו דוקא עולה מאלי' אלא אפילו נטעו אדם דהוא נמי חשוב מחובר מעיקרא וכו'. והקשה מ"ו לפ"ז בחידושי הלכות שלו כשלומד בישיבה דלפי מה שכתב ס' מלחמות ה' שהביא מהרש"א דצור מסתמא בטלו א"כ ה"ה קנה וא"כ היאך מתרץ הגמ' דמתני' ר' היא ואיירי בתלוש ולבסוף חברו הלא קנה תלוש ולבסוף מחובר נמי חשוב כמחובר מעיקרא דמסתמא בטלי ולפי מ"ש תוס' לאו דווקא אלא אפי' נטעו אדם וא"כ קשה קנה אקנה. ואמינא דזה בעצמו מתרצים תוס' במאי שכתבו בד"ה ורמינהו בכל שוחטין בין בצור וכו'. הוי מצי למימר בשלמא קנה אקנה לא קשי' הא בסימנא דאגמא הא בשאר קנים עכ"ל. ולכאורה אין הבנה לדבריהם אלא שתוס' רצו לתרץ במה שהקשה לעיל. לכך כתבו לעולם מתני' איירי בתלוש ולבסוף חברו וקנה בלא"ה ל"ק ודו"ק:

ובגמ' דף ט"ז ע"ב אית' במתני' תנא חמשה דברים נאמרו בקרומית של קנה אין שוחטין וכו'. ופריך והתני' בכל שוחטין בין בצור בין בזכוכית ל"ק הא בסימנא דאגמי' הא בשאר קנים. וא"כ לפ"ז דברי המד' עולה יפה ומנופה דקאמר אין מן אולפין א"ל לית חזור בך דתני לוי תלושין ולבסוף נעוצין כשרים דתנן השוחט במגל יד בצור וכו' ומני ר' הוא כדמתרץ הגמרא ע"ז קשה קושי' מה שהקשתי לעיל גבי קכה לא מתורץ בתלוש ולבסוף מחובר וצ"ל דקנה אקנה בלא"ה ל"ק דהא איירי בסימנא דאגמי' והא איירי בשאר קנים.

וע"ז מביא רב ראי' מנ"ל דיש חילוק בין סימנא דאגמי' לשאר קני' ע"ז הביא א"ר יוסי חמשה דברים נאמרו בקרומית של קנה אין שוחטין וכו'. וקשה קושי' הגמ'. אע"כ צ"ל חילוק בין סימנא דאגמי' לשאר קני' ודו"ק:

ומעתה מיושב במה שסיים המד' טעם משום רוח רעה דבס' יפ"ת רצה להגיה דלא לגרוס משום רוח רעה דבגמר' דילן מחלק בין סימנא דאגמי' לשאר קנים ואי טעמא משום רוח רעה מאי נפקא מיני' עכ"ד. ולפענ"ד נראה דליתא לדבריו דבש"ע י"ד סי' וי"ו פסק דשוחטין בקרומית האגם וכתב רמ"א ואסור לשחוט בשאר קנים דהקיסמין נבדלין ממנו ויש לחוש לנקיבת הסימנים ע"כ:

וכתב הט"ז אי טעמא משום רוח רעה דיעבד כשר. אבל אי טעמא משום קיסמין אסור אפילו דיעבד. ואפי' ראה דלא נפגם הקרומי' חיישינן דלמא לאורך הקנ' נבדל הקיסם. והנה לפ"ז ע"כ דלא כפי' היפ"ת. דא"כ היאך מתרץ תוס' דהוי מצי לשינויי האי דקתני במתני' איירי בשאר קנים ואי טעמא דקרומית משום דקיסמין נבדלין ממנו בשאר קנים א"כ אפילו בדיעבד אסור ואמאי קתני שחיטתו כשרה. ולטעמא דרוח רעה דיעבד מותר לסברת היפ"ת אין חילוק בין סימנא דאגמי' לשאר קנים אלא ע"כ דתוס' לא סברי הכי אלא אפי' לטעמי' דרוח רעה נמי חילוק בין סימנא דאגמי' לשאר קנים ודו"ק:

וא"כ השתא מתורץ בטוב טעם ודעת. שהמד' צריך לתת טעם משום שרוח רעה שורה עליו. דאי הוי טעמא משום קיסמין. א"כ בשאר קבים אפילו דיעבד אסור וא"כ ליכא לתרץ דמתני' איירי בתלוש ולבסוף מחובר מ"מ קשה קנה אקנה. ואין לתרץ דקנה איירי בתלוש ואיירי בשאר קנים קשה אמאי קתני במתניתן שחיטתו כשרה. לכך מסיים טעמא משום רוח רעה וזה בדיעבד מותר בשאר קנים ושפיר יש לחלק בין קנה לשאר קנה ודו"ק היטיב:

פרשת חיי שרה

קידושין דף ס"ב בשלמא לר' מאיר היינו דכתיב אז תנקה מאלתי. והקשה בס' שמע שלמה לפירש"י שאם לא יתנו נתרצה אברהם ליקח מבנות כנען והכל שבועה אחת. וה"פ ואשביעך אשר לא תקח וגו' אם לא אל ארצי וגו' הוא תנאי. הא אם תלך אל ארצי ולא יתנו תקח מבנות כנען ע"כ. והקשה דהא כל תנאי בעינן הן קודם ללאו והכא היכא פתח באם לא תקח:

ועוד צ"ע. דכיון דלר"מ בעינן כל תנאי' קודם למעשה לא ה"ל למימר ואשביעך אשר לא תקח שהוא המעשה ואח"כ התנאי אם לא אל ארצי. אלא איפכא הי"ל ואשביעך כי אם לא תלך אל ארצי אשר לא תקח. ועוד האריך שם בקושי' ע"ש. ותי' דרש"י ז"ל סובר

דר"מ אית לי' דעד כאן לא מדמינן תנאי דאיסור לתנאי דממון. ואפי' באיסור דאית בי' ממון לא הוי אלא דווקא לענין תנאי כפול משום דאשכחן דכפל בה רחמנא הנקי ותנקי כתיב הא לענין תנאי קודם למעשה והן קודם ללאו לא בעי באיסור ודוק:

ואני אומר שאשתמיטת' גמר' ערוכה בגיטין דף ע"ה אתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע אם לא מתי לא יהא גט ואם מתי יהא גט. מתקיף לי' רבא הא בעינן הן קודם ללאו. ש"מ אפי' באיסור בעינן הן קודם ללאו:

ועוד בתו' ד"ה בשלמא וקשה הא בעינן הן קודם ללאו וכאן הוי לאו קודם להן דהא אם לא שכב כתב ברישא. וי"ל דאם לא שכב הוי הן כמו שאנו רוצים שתעשה חשיב הן כו'. דומי' דאם יעברו ע"כ. הקשתי לפי מה דאמר רבא שאתקין בגיטא דש"מ אם לא מתי ואם מתי ואם לא מתי. אימא ה"נ אמר הכהן אם לא שכב שלא מקדים פורענות לנפשי'. ר"ל אין מתחילין בפורענות. ואם שכיב הוי הן. ותו אמר לא שכיב:

וצ"ל שתוס' הוכרחו לפרש כך אליבא דשמואל דאתקין בגיטא דש"מ אם לא מתי ואם מתי ולא חש להך קושי' דרבא הא בעינן הן קודם ללאו. אלא שמע מינה מה שאנו רוצי' מיקרי הן:

ובהא נסתלק קושי' הט"ז בהקדמתו בי"ד על תוס' אליבא דרבא בלא"ה לא קשי' מידי. ואליבא דרבנן אמרינן לא שכיב הוי לאו. ובהא נמי מתורץ מה שמקשין העולם ג"כ הקשה בס' הנ"ל מהא דאמרינן בפ' אד"מ תני' כוותי' דרבא רבי אומר אם לא שכיב מכאן שפותחין לזכות. וכפי דברי תוס' דאם לא שכיב שהוא מה שאנו רוצים שיהא נקרא הן. היכי דייק רבי פתיחה לזכות. אמנם לק"מ דלרבי הלאו לאו אע"ג דניחא לי' ללאו וס"ל כרבא וכדאמרן ולהכי אמר תני' כוותי' דרבא משא"כ לאידך אמוראי אין ללמוד מסוטה דפותחין בזכות כנ"ל ודוק ופשוט:

פרשת תולדות

מדרש תנחומא ויחרד יצחק חרדה. ילמדנו רבינו מי שטעם טעם שמן כיצד צריך לברך. כך שנו רבותינו הטועם טעם שמן מברך בורא פרי העץ דאמר רבי יוסי בר זבידא ומתניתין אמרה חוץ מן היין שעל היין אומר בורא פרי הגפן. ומה ראה היין שתהא ברכתו משונה מכל המשקין. שהיה מתנסך על גבי המזבח. ולא עוד שהוא גרם ליעקב ליטול את הברכות ע"כ:

המדרש הזה הוא פלא. היאך נקשר הך שאלה בפסוק זה. אף שדרך המד' הזה לקשור תחלה השאלה משום תשובת סוף הענין. עדיין קשה ה"ל להעמיד דברי' אלו על הקרא ויבא לו יין וישת:

ועו"ק בפרק ריש כיצד מברכין. קאמר הטעם שמברכין על היין בורא פרי הגפן משום דחמרא סעיד ומשמח. ועל מה נאיד מהאי טעמא:

ותו הלשון מי שטעם טעם שמן. אי משום דשתה ע"י אניגרון. מ"מ אנן פסקי' אפי' השמן מועט מ"מ מברך בורא פרי העץ:

בהקדים סוגי' דברכות דף ל"ה מ"ש יין. אלימא משום דאישתני לעלויי. והרי שמן דאישתני לעילויי ולא אישתני לברכה. דאמר ר' יוחנן שמן זית מברך עליו בורא פרי העץ. ומסיק אלא חמרא סעיד משחא לא סעיד. ופריך ומי סעיד והא רבא שתי חמרא כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דניגררי לליבי' וניכול מצה טפי. ומשני טובא גריר פורתא סעיד. ובטור סי' תע"א פסק יין מותר לשתות בע"פ הן רב הן מעט כי הוא גורר תאות המאכל. והקשה עליו ב"י מגמר' דלעיל. ותירצו בשם הגאון מוהר"ל מפראג דה"ק מעט סועד וטובא גריר כך טבע היין הן רב או מעט וזה דוחק:

ונראה בהבנת הטור דקשה לפי המסקנא דפריך על ר' יוחנן אי דשתי בעיני' אזוקי מזיק לי'. אלא דקאכיל ע"י פת ה"ל הפת עיקר והוא טפל ותנן מברך על העיקר ופוטר את הטפל. אלא דשתי ע"י אניגרין. א"כ ה"ל לתלמודא למימר דמ"ה מברך על היין דאישתני לעילוי. משא"כ שמן בעין אזוקי מזיק לי':

ואדהכי סבר הטור הא דמשני טובא גריר אינו אלא בתחלת הסוגי' דסבר דשמן לאו אזוקי מזיק לי מ"ה אישתני לעילויי כמו יין. אבל לבתר דעסיק מתוספתא דתרומות דאזוקי מזיק לי' הדרינן מהך שנוי' דפורתא מסעיד סעיד. משום דפריך בגמרא ומי סעיד והא כתיב יין ישמח ולחם לבב אנוש יסעד. ש"מ דיין לא סעיד ומה דמשני דחמרא משמח וסעיד. לאו לישנא דקרא סובל:

ועוד קשה מהא דכריתות דף י"א היא במלקות והוא בקרבן. מדכתיב בקורח תהי' והביא את אשמו לה'. ה"נ נימא היא במלקות ובקרבן. והוא בקרבן לחוד. כמו דאמרי' הכא פירושו דקרא. חמרא משמח וסעיד ולחם סועד לחוד:

וכן בר"ה דף כ"ד מ"ט דר"ג עשה ירח למועדי' שמש ידע מבואו. שמש הוא דידע מבואו אבל ירח לא. נימא דירח נעשית למועדים וגם ידע מבואו. אבל שמש ידע מבואו לחוד. אלא דזה דחי' בעלמא בתחלת הסוגי' דדחיק לפ' הקרא הכי. אבל במסקנא הקרא כפשוטו ויין לא סעיד כלל ודוק:

והנה בטור א"ח סי' ר"ב הביא בשם ר' יוסף אם נתן שמן הרבה באניגרון אפילו אינו חושש בגרונו מברך על השמן דהוא עיקר שטועם טעם שמן. ובעל ה"ג אומר דווקא דכאיב לי' חינכין דשותהו לרפואה. אבל בלא"ה מברך על האניגרון דהוא עיקר. ופי'

הט"ז דפליגי בהא דלעולם מברך על העיקר המעשה. א"כ אם נותן שמן הרבה באניגרון נמצא שהשמן עיקר. ובה"ג סבר דאזלינן בתר המחשבה. ולכך אם הוא נותן לתוך האניגרון לרפואה מחשבתו על השמן והוא עיקר. ואם אינו לרפואה עיקר המחשבה על האניגרון:

ועתה שמע לדעת רבינו יוסף אין לתרץ דיין אישתני לעלויי. הא שמן נמי אישתני לעילויי. אפי' אוכל ע"י אניגרון שלא לרפואה והוא דבר הרגיל. אבל לדעת בעל ה"ג אתי שפיר:

ונראה מה הי' חרדת יצחק. כי מחשבתו הי' על עשו. ועכשיו ברך הצדיק יעקב הי' דואג שאין הברכה חל כלל. ובאמת ביקש לאוררו עד שהקב"ה אומר לו אתה מקללו לנפשך כי ברכת אותו אורריך ארור. לכך אמר גם ברוך יהי'. נמצא שאנו אין הולכין אחר המחשבה אלא על עיקר המעשה ויעקב חבל נחלתו הוא עיקר. נמצא אם נותן שמן הרבה באניגרון מברך על השמן. לכך ילמדנו רבינו מי שהוא טועם טעם שמן שנותן הרבה שמן באניגרון היאך מברך. ואמר כך שנו רבותינו שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ:

ומסיים ומתני' אומר כן. מדלא תני נמי חוץ משמן זית ויין. אבל אם הולכין אחר המחשבה לית בגווני שיברך על שמן זית זולת כששותה ע"י אניגרון לרפואה. אין הוכחה ממתני' דמלתא דלא שכיחי מש"ה לא תני במתני' אבל השתא מוכח דאפי' שלא לרפואה מברך על השמן דהוא עיקר. א"כ אם יש שינוי ברכה בשמן זית ה"ל לתנא לאשמועינן במתניתן:

וע"ז נופל השאלה ומה נשתנה היין שתהא ברכתו משונה. אי משום סעיד הא מוכח מקרא דלא סעיד מדכתיב ולחם יסעד. ואי משום דאישתני לעילוי שמן נמי אישתני לעילוי. וכ"ת יין אם שותהו שלא לרפואה אישתני לעילוי. משא"כ שמן. הא השתא מוכח דאפי' שלא לרפוא' אם שותהו ע"י אניגרון נמי מברך בפה"ע. לכך הוצרך לומר טעם אחר. מפני שנתנסך ע"ג המזבח. ויעקב נטל הברכות על היין:

פרשת ויצא

מדרש ילקוט תהלי' רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם ועל משכבכם ודומו סלה. אמר דוד לישראל עד מתי אתם חוטאים ומרגיזי' אותי ואומרי' פסול יש בי שבאתי מדות המואבי'. אמרו בלבבכם ועל משכבכם ודומו סלה שהרי אף אתם מכלל איסור שתי אחיות באתם ע"כ:

ויש להקשות מה תועלת יש לדוד במה שאמר להם שגם הם יוצאים מאיסור שתי אחיות. וכי בזה נתרפא פגמו. ועוד מאי האי דקאמר ואומרים פסול יש בי שבאתי מרות המואבית. הלא לדבריהם פסול בקהל הוא. אך משמע שהמה אומרים שראוי לבא בקהל אלא שפסול יש בו ואינו הגון למלכות שצריך להיות ממובחר שבאחיך ולמה לא פסלו מלבוא בקהל:

ויבואר דהמפרשי' חתרו כל אחד להמציא תי' היאך עבר יעקב. ולקח שתי אחיות שעתידה תורה לאוסרה. ומה שתירץ הרמב"ן שקודם מ"ת הוי. מ"מ נתקשו בו המפרשי' הלא אברהם קיים אפילו עירוב תבשילין. והלא יעקב בחיר ה'. קיים כמו כן מצות ה' וחוקותיו. ונראה לי להמליץ באשר שצוה עליו אביו ואמו לאמר לא תקח אשה מבנות כנען קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך. והנה מצות עשה של כיבוד אב ואם. ומצות פריה ורביה דוחה לא תעשה. וכ"ת תינח ל"ת גרידא ל"ת שיש בה כרת מנין. אומר אני לך ע"פ מ"ש תוס' ביבמות דף ג' ע"ב ד"ה לא תעשה שיש בה כרת מיד חי וא"ת אמאי לא ילפינן דלידחי מעשה דיבום דדחי ל"ת כרת דאשת אח. ואומר ר"י דמאשת אח לא מצי למילף בעלמא דלדחי עשה ל"ת שיש בה כרת דשאני אח דמצותו בכך וא"א בענין אחר לקיים מצות יבום. דאל"כ במלת מצות יבום וכו'. והנה בענין יעקב כמו כן שא"א לקיים מצות פריה ורביה לענין אחר גם לקיים מצות כיבוד אב ואם. וכ"ת הכל קשה על יצחק ורבקה היכי צווה עליו ליקח שתי אחיות. וי"ל המה לא ציוו עליו כי אם ליקח אחת מבנות לבן. אמנם יעקב בתחלה קידש לרחל בשכר עבודה. ואח"כ כשהחליפה לבן. ונתן לו לאה תחת רחל לא הי' אפשר לגרש לאה. דא"כ הוי רחל אחות גרושתו. וחייב עלי' כרת כמו שלא גירשה:

והנה שם ביבמות ראיתי במהרש"א בח"א יש לדקדק בענין דואג וסיעתו חשבו לאסור עמונית ומואבית ולא האמינו בקבלתם והיאך חשבו לבועז זה אבצן והי' שופט כל ישראל כמה שנים כמפורש בקרא ואיך נשא פסולי בקהל ברבים. כמ"ש ויקח עשרה אנשים וגו'. ונראה למאי דמסקינן בפ' כיצד דעשה דיבמה דוחה ל"ת וחייבי לאוין מתייבמין מן התורה אלא דאנן גזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שניי' דאסור בה דככר קיים העשה בביאה ראשונה. ואפשר דאז בימי בועז עדיין לא גזרו על כך. והיתה לו ביאה ראשונה במצות יבום דעשה דוחה ל"ת וכו'. וזו היתה ג"כ דעת דואג וסייעתו שאמרו מה שנשא אותה בועז שהיו שופט ישראל הי' בהיתר ע"י מצות יבום ובביאה ראשונה נתעברה ממנו כדאמרינן דבועז מת מיד אחר ביאה ראשונה. ובנו עובד פסול בקהל הוא דהולכין אחריה ולא האמין בקבלה בהל"מ עכ"ל:

ואנן נוכל לומר כיון דעשה דוחה ל"ת לאו פסול מיקרי דהא עשה דחה ל"ת. אלא שס"ל דמ"מ פסול למלוכה. וזהו שאמר דוד א"כ אתם פסולים כמו כן למלוכה מכח איסור שתי אחיות ודו"ק:

פרשת וישלח

בפסוק גמלים מיניקות ובניהם שלשים. פירש"י גמלי' מיניקות שלשי' ובניהם עמהם. וכתב ראב"ח בדרשותיו שחשש רש"י ז"ל שלא יפורש גמלים מיניקות והבנים כולם היו שלשים ומלת שלשים מוסב על הגמלים ועל הבנים יחד. ע"כ אומר רש"י ז"ל דאין הענין כן. אבל מלת שלשים שב להגמלים ואמר שהיו גמלים מיניקו' שלשי'. והיו בניהם עמהם ג"כ. והוכרחנו לפרש כן. מפני שהכתוב וסדר כל המרובה מחבירו קודם שאמר עיזי' מאתי' ותיישי' עשרי'. פרות ארבעים ופרים עשרה. אתונות עשרים ועיירי' עשרה. ובשלמא אי מלת שלשים שב אל הגמלים ובניהם עמהם א"כ היו הגמלים הכל ששים ולכן הזכירם קודם הפרות והפרים שהם חמשים. אבל ארז"ל שהגמלים מיניקות ובניהם כולם אינם אלא שלשים היה לו להזכיר פרות ופרים מקודם ואח"כ הגמלים מיניקות ובניהם עכ"ל:

עוד כתב רש"י ומדרש אגדה ובניהם בנאיהם זכר כנגד נקבה. ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב. ושמעתי אומרים ע"פ מ"ש חז"ל במתני' פרק ה' המוכר את החמור מכר את הסייח. וכגון שאמר חמור מיניקה אכי מוכר לך דחלב האתון למה מהני אלא וודאי היא ובנה קאמר לי'. וא"כ קשה לא הוי לכתוב רק גמלים מיניקות שלשים. ואנא ידענא עם בניהם דחלב גמלים למאי חזי. לכך דרשו בניהם בנאיהם:

ועפ"ז הקשיתי לשאול מנ"ל שהיו גמלים מיניקות שלשים מלבד בניהם אימא עם בנאיהם לא היו אלא שלשים. ומ"מ הזכירו קודם פרות ופרים. שעם הגמלים היו ג"כ הבנים. שהמה נכללי' במה שאמר גמלי' מיניקות. וא"כ הנקיבות והזכרים ובניהם עולים יותר מהפרות והפרים. וכ"ת פרות ופרים היו חמשים. וגמלים עם בנאיהם היו שלשים ולפי החשבון שפירש"י קודם לזה נקבה אחת לזכר. א"כ היו ט"ו זכרים וט"ו נקיבות וט"ו בניהם. וא"כ הסך לא עולה רק מ"ה. וא"כ הדרא קושי' לדוכתי' הי' להזכיר פרות קודם שהמה מרובים. אמנם במקומי אני עומד. שזה כתב רש"י ע"פ דרכו שהיו שלשי' גמלים מלבד בנאיהם ומדלא הזכיר הכתוב סכום הזכרים ש"מ דנקיבה א' לזכר א'. אבל אני אומר כל זה מנ"ל אלא ג"כ לגמלים ארבע נקבות לזכר אחד. וא"כ היו ששה זכרים וכ"ד נקיבות וכ"ד ילדים עולים נ"ד ואפשר לומר שלפי ומד' אגדה באמת חזר רש"י ואומר שהי' עם בנאיהם שלשים. וחוזר ג"כ ממ"ש קודם לזה לגמלים נקבה אחת לזכר ודו"ק:

פרשת וישב

במדר' אלמלא ידע ראובן שיכתוב התורה עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם הי' משיאו על כתיפו לאביו. ומה האי וכי עשה ראובן שלא לשם שמים. ואמרתי בזה דבר נאה מההצלת ראובן. שאמר נשליכהו באחד הבורות והבור רק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו. ונראה דהשבטים דנו ליוסף כמו מורד במלכות יהודא כאמרם המלוך תמלוך עלינו. אך מה יעשה שחלם לו כך. אלא שהמה היו סוברים דמהרהורי דלבא חלם לו. אך אמרינן בשכר צניעות שהי' ביוסף זכה למלכות. ואין צנוע אלא מי שצנוע בבית הכסא כדאי' בברכות. ואמרינן שם כל הצנוע בב"ה חלומותיו מיושבי' עליו שבאו ע"י מלאך. גם ניצל מנחשי' ועקרבי'. וקיי"ל כשם שמצוה להציל נפש. אבל מי שחייב מיתה מצוה להמית אותו. והנה ראובן לא הי' דעתו להצילו. כי שמא הוא חייב מיתה. ע"כ אמר בחכמתו הגדולה בפלגות ראובן להשליכו לבור שיש בו נחשים ועקרבים. אם הוא צנוע ואין חייב מיתה עליו א"כ ניצול מנחשים ועקרבי'. ואם נחשים ועקרבים ממיתין אותו א"כ אינו צנוע ואינו ראוי להצלה דחייב מיתה. וזהו שאמר אלמלא הי' יודע ראובן שהתורה יכתוב עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם. ש"מ דהשלכת הבור שיש בו נחשי' ועקרבים הוי הצלה דהוא צנוע. א"כ אם הי' יודע זאת ראובן הי' משיאו לביתו ודוק:

פרשת מקץ

בטור ח"מ סי' קכ"ט בתחלת הסימן. הערב לחבירו משתעבד מן התורה אפי' בלא קנין כו' כתב הרב ב"י בסוף ב"ב דף קע"ג מייתי לי' מאנכי אערבנו עכ"ל. וע"ז הקשו דהא מסיק הגמ' שם ע"ז מתקיף לה רב חסדא הא קבלנות היא דכתיב תנה אותו על ידי ואני אשיבנו. אלא אמר ר"י מהכא בני אם ערבת לרעך וגו'. וי"מ שכיון הטור לזה הפסוק במשלי בני אם ערבת לרעך. וזהו ג"כ דוחק גדול דלמה כתוב דערב משתעבד מן התורה. והניחו בתימא:

והנראה בזה קרוב לאמת דלכאו' קשה מאי פריך ר"ח הא קבלנות היא דכתיב תנה אותו ע"י. אף אם ת"ל דמסתמא יהודא קבלן הוי דמהיכי תיתי נגרע מראובן שאמר בתחנת תנה אותו על יד והוא לשון קבלנות. מ"מ הא יהודא אמר אנכי אערבנו. ומאי פריך ר"ח הא קבלנות היא וצ"ל דהכי פי' דמדאמר יהודא אנכי אערבנו משמע שאמר תן לבנימין אחי ואנכי אערבנו וזהו שפריך דווקא ר"ח שאמר בשמעתין כולה לשון קבלנות הוא אפי' תן לו ואני ערב. וע"ז משני ר' יצחק אלא יליף מפסוק דמשלי כו'. אמנם קיי"ל כרבא וכ"פ הטור דכולו לשון ערבות הוא בר מן תן לו ואני נותן. וא"כ ביהוי" הוכרחנו לומר דערב הי' מדכתיב אנכי אערבנו. א"כ צדקו דברי הטור דערב משתעבד מן התורה ודוק:

פרשת ויגש

בשמואל ב' סי' כ' ברדוף יואב וכל ישראל אחר שבע בן בכרי. ויבואו וייצרו עליו באבלה בבית מעכה. וכל העם אשר עם יואב משחיתים להפיל החומה. ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ויקרב אליה ותאמר לאמר דבר ידבר בראשונה לאמר שאל ישאלו באבל וכן ההמו אנכי שלמי אמוני ישראל. אתה מבקש להמית עיר ואם בישראל. ובמדרש אנכי שהשלמתי מנין אמוני ישראל במצרים דבפרטן מונה ס"ט ובכללן מונה שבעים ואני השלמתי ע"כ. ובוודאי דבר תימא הוא. וצריך בר נגר להולמו. מה בעית אשה חכמה בדברים האלה:

בעל המחבר כלי יקר על הנביאים פי' במה שאמרה ותאמר לאמר דבר ידבר בראשונה לאמר. בשלמא לאמר ראשון כלומר לאמר לו אלא לאמר שני אינו מדוייק. ומפרש הוא משום דבפ' דברים אמר משה רבינו. ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל. סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמר. והנה אותו לאמר לדורות שיפתחו לשלום קודם המלחמה. ואשה חכמה אמרה אליו דברי תוכחה דבר ידבר בראשונה לאמר כלומר משה הוא הראשון למלחמה אבל מ"ת אמר לאמר לדורות. שיפתחו תחלה דברי שלום. ע"כ שאל ישאל באבל וכן התמו ע"כ:

ובמכילתא פליגי רשב"י ורבי דר"ש סבר לאמר ואמרת לדורו'. ור' אמר בכל מקום לאמר לדורות:

ונראה דקמפלגי בהך קרא דפ' דברים. ואת העם צו לאמר אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו אל תתגרו אם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל. ובמדרש לא לשם אני מצוה בלבד אלא אתם לבניכם צוו לראשי דורות עד שיבא היום דרך כוכב מיעקב. והי' בית יעקב אש. ובית יוסף להבה. וזהו לפי דרשת אגדת דר' חייא דדריש מדרך כף רגל ע"ש דרך כוכב מיעקב. א"כ לפ"ז נשמע דלאמר לדורות:

ורש"י פי' עד מדרך כף רגל אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם. ולפ"ז אינו מוכרח דלאמר לדורות. ולפי' ראשון צ"ל עד ולא עד בכלל. דאלת"ה אפילו כימות המשיח אסור. ולפי' שני עד ועד בכלל ובפסקי הרא"ש שלהי פסחים מקשה כיון דקרא קאמר תספרו חמשים יום למה אנו מונים ארבעים ותשעה. ותי' תו' במנחות חמשים יום אוהקרבתם דבתרי' קאי. וה"ק עד ממחרת השבר תספרו ולא עד בכלל חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה. וכתב הרא"ש ע"ז ולי נראה שאין אנו צריכין לדוחק זה כיון דכתיב בהדי' שבעה שבועות תספר לך אין לספור יותר משבעה שבועות. ותספרו חמשים יום ל"ק דכן דרך המקרא שכשמגיע למנין סכום עשיריות פחות א' מונה אותו בחשבון עשירית. ואינו

משגיח על חסרון א' כיוצא בו כל הנפש הבאה מצרימה שבעים נפש. ובפרט אי אתה מוצא אלא שבעים חסר א' ע"כ:

א"כ זה הי' וויכוח האשה חכמה שהתאמצה להחזיק תוכחתה ליואב שראוי לפתוח בשלום אף לדורות שכח תיבת לאמר שסברה כדעת ר' דלאמר לדורות מהך דעד מדרך כף רגל. עד שדרך כוכב מיעקב דס"ל עד ולא עד בכלל. דליכא לפרש כפירש"י ועד בכלל אפילו דריסת הרגל. ולאמר לאו לדורות. דע"כ מוכח עד ולא עד בכלל מכח קושי' תוס' חמשי' יום אוהקרבתם דבחרי' קאי. אך היתה מתיירא שמא יאמר יואב לעולם עד ועד בכלל וכפירש"י כף רגל אפילו דריסת הרגל ולאמר לאו לדורות. וקושי' תוס' י"ל תירץ הרא"ש כיון שמגיע למנין עשירית אין מקפיד דכן מוכח מדכתיב שבעי' נפש ואי אתה מוצא אלא ס"ט. ע"ז השיבה בחכמתה אנכי שלמי אמוני אני השלמתי השבעים:

פרשת ויחי

במד' וישאו אותו בניו ארצה כנען. אמרו הניחו כבודו במלכי' יותר מבהדיוטות. ויעשו בניו לו כאשר צום. ותמוה מאוד הלא להיפוך שאר בניו נשאו לארץ כנען ולא יוסף:

וביארתי ע"ד זה סוף פ' ויחי ויבואו עד גורן האטד ויספדו שם מספד גדול ויעש לאביו אבל שבעת ימים וגו'. וישאו אותי בניו ארצה כנען ויקברו אותו במערת המכפלה. ותמה וכי דרך לעשות שבעת ימי אבילו'. קודם הקבור'. וניחא לי שיוסף מפני כבוד שלשים וששה מלכים שהיו שם נשאר שם ולא הלך משם ולהלאה. ואנן פסקינן סי' שע"ה אם גדול הבית בבית. ושאר בניו הולכים עם המת למקום אחר לקבורה. מיד כשיחזרו פנים ממטה. אע"ג דלא יקבר עד אחר ה' וי"ו מתחילין למנות שבעה ושלשים אפילו המה ההולכים עם הוות לקבורה מאחר שגדול הבית לכבודו נשאר בבית. לכך יוסף הצדיק נשאר שם אצל המלכים. ונהג שם שבעה ימים אבילות. והמה נמי נהגו לכבודו שהוא גדול הבית:

וזה שאומר המד' וישאו אותו בניו ארצה כנען א"כ למה נהג אבילות שבעה ימים מקודם. ומתרץ הניחו כבודו יותר במלכים ונשאר יוסף שהוא גדול הבית שם:

ועפ"ז ישבתי מאמר בסוטה. כיון שהגיע למערת המכפלה אתא עשו וקא מעכב אמר קרית ארבע כו' איהו קברה ללאה ההוא דפייש דידי הוא וכו' וחושים במרדא פצע את מוחו. ונתקיימה נבואתה של רבקה למה אשכל גם שניכם יום אחד. ובסוף המאמר ואי לא עסיק בי' יוסף אחוה מי לא הוי מתעסקי בי'. והא כתיב וישאו אותו בניו ארצה כנען. אמרו הניחו לו כבודו יותר במלכים. קשה איך מקושר הך שאלה אל הקודם:

ונראה מה שכתבתי לעיל שיוסף נשאר שם עם המלכים בגרן האטד. היינו לפי מדרש שוחר טוב שיהודא הרגו לעשו בשעה שקברו יצחק והי' עשו בקש להרוג יעקב ואזל בתרי' יהודא ועמד והרגו. וזהו ידך בעורף אויביך. אז נוכל לומר שנשאר שם יוסף עם חיילותיו. אבל לפי מאמר דסוטה דבא עשו לעכב בלי ספק הי' שם יוסף במערת המכפלה עם חיילותיו ללחום מלחמה של חובה. וצ"ל דהאי דכתיב ויעש אבל שבעת ימים הי' אחר הקבורה ולא נכתב כסדר. ולכך בל"ז ה"א דיוסף עם החיל פרשים לקחו עמו לכבוד אביו ולכבודו מ"ה נשאר שם עם המלכים וכל החיל סביב. אבל השתא דבא עשו ועיכב הקבורה. מסתמא הי' יוסף וחיילותיו מסביבי' כחומה ומלוים עד מערת המכפלה. וכתיב וישאו אותו בניו ולמה הניחו לעסוק יוסף בקבורה עד הנה. ומשני כבודו יותר במלכים וכו' ודו"ק:

חומש שמות

פרשת שמות

בגיטין דף וי"ו ע"ב. שלח לי ר' אביתר לרב חסדא. גיטין הבאי' משם לכאן אין צריכין לומר בפני נכתב ובפני נחתם דבקיאין לשמה ושכיחין שיירות דמצויין לקיימו. כיון דאיכא רבים דסלקי ונחתי משכח שכיחי. אמר רב יוסף מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא. ועוד הא איהו דשלח לי' לרב יהודא בני אדם העולין מכאן להתם. הן קיימי בעצמם ויתנו את הילד בזונה. ואת הילדה מכרו ביין וישתו. וכתב בלא שירטוט. ואמר רבי יצחק שתים כותבין שלש אין כותבין. במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין. א"ל אביי אטו כל דלא ידע הא דר' יצחק לאו גברא רבא הוא. בשלמא מילת' דתלי בסברא לחיי. הא גמרא היא גמרא לא שמיע לי'. ועוד הא מרי אסכים על ידו. דכתיב ותזנה עליו פלגשו. ר' אביתר אמר זבוב מצא לה. ר' יונתן אמר נימא מצא לה. אשחתי' ר' אביתר לאליהו. א"ל מאי קעביד הקב"ה א"ל עסיק בפלגש וגבעה. מאי קאמר אביתר בני אומר זבוב וכו':

וקשה טובא כמה פעמים בש"ס דאמרינן שמועה על שמם. ולא מקשה מהיכי תיתי לומר דלאו בר סמכא הוא. וע"ק כיון דכתב בלא שירטוט ליכא למיסמך עלי' בההיא דינא דגיטין הבאים. וע"ק למה לא אמר סתם שכתב בלא שירטוט. ועו"ק דקאמר אטו הא דלא ידע דר' יצחק ושבקי' לבריי'. ועוד כיון דהסכי' הקב"ה על ידו. צדיק הא דגיטין הבאים אין צריכין לומר בפ"נ ובפ"נ. וכבר תרצתי כל הני קושי' על נכון. ועתה אבחר יותר:

בתחלה נתרץ מה שהקשה מהרש"א בתוס' בריש מכילתין אף המביא מרקם והא דתנן בנדה כל הכתמים הבאים מרקם טהורין. ותוס' בנדה דף נ"ו מתרץ שם דתרי רקם וחגר הוו. והכא הוכיח תוס' באריכות דתרי רקם הוי ושבקי לתך תי' עיין במהרש"א שמיישב. וקשה טובא א"כ מאי תרצו תוס' שם:

ונראה דהכא לא מספיק תי' זה. דא"כ קשה אמאי לא תני המביא גט מח"ל וליכא למימר משום דה"א אפילו רקם וחגר א"כ מאי פליג ר"ג. וע"כ צ"ל דה"א דת"ק מצריך רקם וחגר ברקם מזרחית. ור"ג מוסיף אפילו רקם של פלשתים ולפ"ז צ"ל דר"ג בכל רקם דרים יהודים וא"כ ודאי קשה מההוא דנדה. אבל התם משני תוס' לשיטת רש"י דמתרץ לבר מבבל ולהכי קתני ממדינת הים לאפוקי בבל שאינו רחוק מא"י וכמו שכתב הר"ן בפי' רש"י בריש מכילתין כל ח"ל קרוי מדינות הים לבר מבבל ודו"ק:

ועתה אבאר הפלפול בין רב יוסף ובין אביי. דרב יוסף הוי קשה לי' הא דמותיב ר' ירמיה לרב דקאמר בדף וי"ו בבל כא"י לגיטין מהא דתני במתני' ומעכו לצפון והא בבל לצפונה של א"י קיימי. ולא ניחא לי בשינויי דרב ירמי' לבר מבבל. וע"כ צ"ל דרב איירי במדינה למדינה בבבל. אבל מבבל לא"י צ"ל בפ"נ ובפ"נ. וא"כ לר' אביתר וודאי קשה ממתני' לכך קאמר רב יוסף מי יימר דר' אביתר בר סמכא הוא. אך איכא למימר דר' אביתר בר סמכא הוא וס"ל לתי' לבר מבבל. וע"כ צ"ל הך שינוייא דאלת"ה קשה אמאי לא תני במתני' המביא גט מח"ל. וצ"ל לבר מבבל כמו שפי' הר"ן. אך רב יוסף משני כמו שכתבו תוס' דאי תני מח"ל ה"א אפילו רקם. וכ"ת מאי פליג ר"ג. וי"ל דפליג אפילו ברקם פלשתים הוי א"י. אבל ר' אביתר לא ניחא לי' דס"ל ארץ פלשתים לאו א"י דאדרבא כמ"ש המפרשי' המה האבות הוי יושבים בארץ לא להם להשלים הגלות של ארבע מאות שנה שהתחיל מלידת יצחק כמ"ש תוס' בשבת דיי. וכן מוכח במד' דדריש קני קניזי קדמוני המה עמון ומואב ופלשתי'. הובא בברכות שמואל פ' בשלח. א"כ ארץ פלשתים לא הוי בכלל א"י בזמנם כי אם לעתיד. א"כ לפ"ז צדקו דברי ר' אביתר:

ע"ז מייתי רב יוסף ועוד הא איהו דשלח בני אדם העולין מכאן להתם כו' ומדכתב בלא שירטוט ש"מ דס"ל דארץ פלשתים מא"י. א"כ מזה נתחזק קושי' ראשונה מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא דקשה עלי' ממתניתן והוא פליג ארב:

ובתחלה אבאר למה צריך להביא איזה פסוק שכתב בלא שירטוט. ונראה לתרץ ע"פ מה שמצאת ראיתי במס' עירובין דף כ"ו קווצותיו תלתלים שחורות כעורב. א"ר חסדא אמר מר עוקבא מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות במי אתה מוצאן ר' אבא אמר במי שנעשה אכזרי על בניו כעורב כי הא דרב מתנא כי הוי אזיל

לבית המדרש א"ל דביתהו לא בעי ינוקא רפתא. א"ל מי שלימין קורמי באגמא. והנה וודאי קשה על ר' אביתר לפי מה שכתבו תוס' ויתנו את הילד בזונה לשון מזון לפי שהן משתהין בא"י היו בניהם ובנותיהם משועבדי' בשביל מזונות. ולפי הך דרשה דעירובין משמע אדרבה התורה אינו מתקיים אלא במי שנעשה אכזרי על בניו ובנותיו כעורב.

שוב ראיתי מדר' ילקוט פי' אחר דאין הקרא קאי על לומדי תורה אלא קאי אספר תורה. וז"ל קווצותיו תלתלי' זהו הסרנול. ופי' הערוך זהו השירטוט של תורה. שחורות כעורב אלו קוצי אותיות. והשתא מבואר יפה דקאמר רב יוסף לאו בר סמכא שדבריו סותרים זה את זה. דהא כתיב ויתנו את הילד בזונה. וצ"ל דס"ל קווצותיו תלתלי' קאי אס"ת וצריך לשרטט ולמה כתב בלא שירטוט:

אך יש עוד פירש אחר על קווצותיו תלתלים דאמרינן במס' חולין אמר ריש לקיש יש הרבה מקראות שראוים לשרוף (בעיני המינים) והם הם גופי תורה. והעוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם מאי נפקא מיני' ממה דאשבעי אבימלך לאברהם דכתיב. ועתה השבעה לי באלקי' הנה אם תשקור לי ולניני ולנכדי. אמר הקב"ה. ליתו כפתורים וליפקו מעוים דאינהו פלשתים וליתו ישראל וליפקו מכפתורים נמצא לפ"ז פי' הקרא קווצותיו הרבה מקראות שנר' בעיני הרשעים כקוצים והמה תילי תילין של תורה. נמצא לפ"ז יש לר' אביתר תי' שכתב בלי שרטוט. דדריש קווצותיו תלתלי' ע"פ דרשות ר"ל. א"כ ש"מ דפלשתים מא"י. א"כ קו' דר' ירמי' קאי ולאו בר סמכא דממה נפשך לא עביד שפיר והכל כדאמרן:

ומ"ש אביי אטו מאן דלא ידע דר' יצחק לאו גברא רבה הוא. ולא חתר לתרץ הברייי'. נראה במאי קמפלגי ר"י ובריייתא דר"י הי' לו גמרא בלי טעם. ובריייתא למד מקרא קווצותיו תלתלים זהו הסרגול. בטור סי' קפ"א דפאות הראש הם ד' שערות. וזה שאמר קווצותיו שיעור קצותיו שהם ד' כך ד' תיבות המה תלתלים שצריך סרגול. ובירושלמי איכא פלוגתא אם כותב לשון המקרא כדי לכתוב לשון צח אם מותר בלא שירטוט. ואמינא דמטי' הך פלוגתא בהדין פלוגתא דר"י ובריי' דלר"י מעולם אסור דהלכתא בלא טעמי הוא ולא מפליג. אבל לתנא דברייתא דיליף מקרא. משמע דווקא קוצי תורה אין כותבין בלא שירטוט. אבל לצחות הלשון כותבין. וזה שאמר אביי אטו מאן דלא ידע הך דר' יצחק לאו גברא רבה הוא. הוא סבר כתנא דברייתא. ולתנא דברייי' לצחות הלשון לא בעי שרטוט. דהא בקרא קאי אזונה ממש. ור' אביתר שאיל תיבת זונה למזון. וא"כ י"ל דהוא מפרש הקרא קווצותיו תלתלים שחורות כעורב קאי אס"ת. ומעתה י"ל דהוא ס"ל

פלשתי' לאו מא"י הוא. וא"כ לא הוי שתי רקם. וא"כ אמאי לא תני המביא גט מח"ל. ע"כ צ"ל לבר מבבל. ול"ק על ר' אביתר תיובתא דר' ירמי'. ור' אביתר בר סמכא הוא:

והשתא נבאר מה שאמר אביי ועוד הא מרי אסכים על ידו. וה"פ דמכח זה מוכח דלא כר' יצחק. וקשה מאין מוכח דארץ פלשתי' הוי מא"י. וזהו דבחידושי רשב"א צידד לומר דהא דאמר ר' יצחק היא הל"מ. וע"ז הקשה א"כ ל"ל הלכתא גבי מזוזה שצריך לשרטט ותי' דאיכא למימר לדיוקא הא תפילין לא בעי שריטוט. וא"כ לא הי' צ"ל דמזוזה צריכא שריטוט. הלא אדרבה הי' צריך למעט תפילין. י"ל אלו היה ממעט תפילין היה במשמע מכ"ש מזוזה דתפילין קדושתן חמירא. מ"ה ריבה מזוז' לשירטוט וממילא ידעינן מדאיצטריך הלכה לרבות מזוזה ש"מ לדיוקא תפילין דאין צריך דאי תפילין נמי בעי שירטוט. לא לכתוב כלל ואנא ידענא מדר' יצחק דתפילין ומזוזה צריכין שירטוט:

בתוס' ר' אביתר אמר זבוב מצא דדרש זכות לשון מזון. וא"ת ומנ"ל לר' אביתר דלא הוי זכות ממש. ואומר ר"ת מדרצה להחזירה דמוכח מקרא דאפילו פלגשים לא הי' דרכם לחזור אחר זכותם. כדכתיב גבי אבשלום בא אל פלגשי אביך וכתיב ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות:

וקשה מאי ראיה אימא כר' יהודא דאוסר אנוסת אביו מלא יגלה כנף אביו. וצ"ל דקיי"ל כר"ש התמני דמוקי לה הך קרא בשומרת יבם לאביו דאסורה משום אשת אחי אביו. ומכאן למד דיש ממזר מחייבי כריתות ור' יהושע סבר מלא יקח את אשת אביו הוי ממזר דווקא ממזר מאשת איש. דאל"כ לא לכתוב לא יקח. ולכתוב לא יגלה כנף אביו לחודיה. צ"ל דר"ש התמני סבר דאי לא הוי כתיב אלא לא יגלה הוי מוקי לה במסתבר לאשת אב. השתא כתיב לא יקח ע"כ לא יגלה קאי אחייבי כריתות. וקשה ממזר מאשת איש מנ"ל. אימא דווקא ככף אביו דאין לו היתר אבל מאשת איש דיש לו היתר בחיי אוסרה ע"י גירושין כך פריך בכריתות. ומתרץ מהיקישא דר' יונה אקשו כל הכריתות אבל עדיין קשה אימא מ"ה כתיב לא יקח אשת אב דהוי ממזר אבל מאשת איש אין ממזר. אצ"ל דאין זה מסברא לכתוב האיסור ולהורות ההיתר. א"כ הא דהלכתא לגבי מזוזה לדיוקא על תפילין נמי לא אמרינן. וש"מ דלית הלכתא כר' יצחק. א"כ ר' אביתר מוקי לה תלתלים שחורות כעורב קאי אסרגול דס"ת ואין מוכרח דארץ פלשתים מארץ ישראל הוי ודו"ק:

פרשת וארא

נדרים דף נ"א דג שאני טועם אסור בגדולי' כו'. א"ל רב פפא לאביי ממאי דדג שאני טועם גדול הוא דכתי' כו' הוא לא קשי' כו' אלא מעתה והדגה אשר ביאור מתה כו'. ומקשין העולם למה לא פריך מן הכתוב בתורה קודם ממה שכתוב בנביאים:

ונראה דוודאי מקדמת דנא לא הוי מצי למיפרך דה"א והדגה הי' קטנים וסמיך הקרא על זה שגדולים נמי מתו כיון דנהפך לדם אטו קטנים מתו גדולים לא מתו. והא דכתיב והדגה ולא כתיב ודג דגים אשר ביאור מתו. משום דאתי' לאורויי. הא אשר ביד ישראל אף גם ששאבו מן היאור לא מתו. ודרך השואבי מים משאבו שאבו דגים קטנים בתוך הכדים אבל לא גדולים. ואי הוי כתיב דג דגים. הוי דייקינן הא ביד ישראל לא מתו. וזה שקר דהא אין לישראל בכדיהם כ"א קטנים. אבל השתא דמוכח מקרא דיונה דהדגה דקרא משמע אפי' על דג גדול. רק שהוא קטן מדג גדול שבים. א"כ אף שעדיין כתיב דגה מ"מ אית לדייק דגדולי' וקטני' אשר ביד ישראל לא מתו. והא דכתיב דגה חוץ מן הדג הגדול שביאור. מ"ה פריך שפיר וק"ל:

פרשת בא

במדרש החודש הזה לכם. הה"ד ויתן להם ארצות גוים. ועמל לאומים יירשו. בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו. ותמוה מאוד:

הרמב"ם בסוף פ"ג מה' גירושין פסק דלא בעינן בעדי אשה דרישה וחקירה מטעם משום עיגונא דלא משקר במלתא דעבידא לגלוי. והראב"ד נותן טעם דאש' דייקא ומנסבא. ומקשין עליהם דהא שלהי יבמות קאמר תנאי היא. דתני' אין בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה דברי ר"ע ר"ט אומר בודקין וקמפלגי בדר' חנינא דאמר ר' חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות וא' דיני נפשות בדרישה וחקירה שנאמר משפט א' יהי' לכם. ומ"ט אמרו דיני אמונות אין צריכין דו"ח שלא לנעול דלת בפני לווין. ובמאי קמפלגי מר סבר כיון דאיכא כתובה למשקל כדיני ממונות דמי'. ומ"ס כיון דקא שרינן א"א לעלמא כדיני נפשות דמי. וא"כ וודאי קשה עליהם מה שהמה ממציא טעמים מה שלא נזכר בגמרא. ועוד וכי כעורה בעיניהם הטעם שאמרו חכמי התלמוד. ורבים יחכמו ליישב דבריהם ולא אמרו דבר שרירא וקיימא. גם בשו"ת שב יעקב בסי' ח"י ישוב בדוחק ע"ש:

והאיר ה' עיני לקיי' דברי חכמי'. וזהו דמ"ד אין בודקין זהו דברי ר"ע. ולדידי' א"א לומר דמה"ט אין בודקין משום עיגונא או מלתא דעבידא לגלוי או דייקא ומנסבא. דהא מה"ט חשו חז"ל לתקנות בנות ישראל להחזיק שמשיאין האשה ע"פ ע"א ומפי אשה עבד ושפחה כדאי' במכילתין בכמה מקומות אבל ר"ע קודם ששמע מנחמי' איש בית

דלי סבר דאין משיאין ע"פ ע"א. והתלמודא רוצה לפרש דברי ר"ע אף במילתא קודם שהעיד מנחמי' אית בית דלי. ומוכרח לומר הש"ס דהוי כדיני ממונות. אבל לדידן דקיי"ל דמשיאין אשה ע"פ ע"א ועבד ואשה וקרוב מטעמי' הללו. וודאי שפיר קאמרינן הטעם דאין בודקין מטעמי' הנזכרי' דאי תימא דהפלוגת' דר"ע ור"ט איירי לאחר שהוחזקו קשה מ"ט דר"ט. דהא ר"ט השיא עפ"י ע"א כדעובדא דשמעתין:

ועדיין חל עלינו לבאר למה שבק הרמב"ם הך טעמא דתלמודא. משום דהוה קשה לי' אי משום כתובה. ארוסה מא"ל. דהא קיי"ל ארוסה לית לה כתובה. כמ"ש הרמב"ם בפ' עשירי מהל' אישות. היינו טעמא שלא תקנו לה עיקר כתובה עד שתנשא. אך כל זה אם כתובה מדרבנן. אבל אם כתובה דאוריית' הוא. דלא שייך ה"ט דלא תקנו לה. אין לנו לחלק בין ארוסה לנשואה. והנה ר"ע סובר דכתובה מדאורייי' דהא ר"ע בכתובות דף ל"ח יליף ג"ש אשר לא אורשה מפתה מאונס. וא"כ ל"ל כמוהר הבתולות. ואייתר להורות שיהא מוהר הבתולות כזה ולדידי' וודאי שפיר אית למימר דמשום כתובה הוי כדיני ממונות. בין נשואה ובין ארוסה. וכ"מ בהרא"ש פרק קמא דכתובות סי' י"ט:

ועפ"ז ניחא דבדף יו"ד מייתי רשב"ג הבריי' ומסיים מכאן סמכו חכמים לכתובות אשה מן התורה. ואלו לקמן בדף ל"ח. ור"י הגלילי נפקי לי' מדתני' כסף ישקול וגו' ומוהר הבתולות כזה. ולא מסיים מכאן סמכו. והיינו טעמי' דרשב"ג סבר כר"ע לג"ש אשר לא אורשה. ואייתר כמוהר הבתולות לכתובות אשה שהיא מן התורה (ודלא כפירש"י שיליף ממשמעות) אבל לר"י הגלילי צריך כמוהר הבתולות למילף מפתה מאונס ואונס ממפת'. ואין לימוד לכתוב' דאורייתא ודו"ק:

העולה מדברינו א"א כתובה דאוריי' ארוסה יש לה כתובה. ואם מתקנות חכמים הוא ארוסה אין לה כתובה. ובש"ס דכתובות דף יו"ד יליף דכתובה דאוריי' מדכתיב כמוהר הבתולות. שיהא מוהר הבתולות כזה. וה"ק דיליף ג"ש במפתה כתיב כמוהר הבתולו'. ובאונס כתיב כי ימצא איש נערה בתולה מה התם חמשים אף כאן חמשים. ומה כאן שקלים אף התם שקלים. וכתיב כמוהר הבתולות שיהי' מוהר הבתולות כזה:

כתיב תורה צוה לנו משה מורשה דרשי' בי' אל תקרי מורשה אלא מאורסה. לפי מה דאמרינן בנדרים דף פ"א. ומפני מה אין מציון ת"ח לצאת ת"ח מביניהן. אמר רב יוסף שלא יאמרו תורה ירושה היא להם. רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחלה. ר"ל דתורה היא כארוסה לנו כדאמרי' בפסחים כל הלומד תורה בפני ע"ה כאלו בא על ארוסתו בפניו. וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. לכך צריך לברך תחלה. וזה שאמר אל תקרי מורשה שבני ת"ח כמוהם יהיו ת"ח אלא מאורסה. שמברכין בתורה תחלה:

היוצא מזה דתורה לנו כמו מאורסה. וא"י ניתנ' לישראל לכתובה כדאמרן בקידושין ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו. בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו. השכר שלהם ארצות גוים. ובשביל קיום המצות עמל לאומים יירשו. ועפ"ז אמרתי מה דאמרינן בנדרים דף פ"א אמר רב יהודא אמר רב מה דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת על מה אבדה ארץ. דבר זה נשאל לחכמים לנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב ויאמר ה' על עזבם אה תורתי ולא שמעו בקולי. היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה. אמר רב יהודא אמר רב שאין מברכין בתורה תחלה. ויובן ע"פ מה שהקדמתי ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו. היינו לימוד התורה. ולכך לא תמהו על שאר מאורעות שאירע להם שעברו על מצות התורה. יען הארץ ניתנה להם בעבור לימוד התורה. והמה עסקו בתורה כמו שפי' הר"ן לפיכך הי' תמיה' בעיניהם על מה אבדה הארץ. וע"ז אמר רב יהודא שלא ברכו בתורה תחלה. ובלימוד לבד נקרא ארוסה. וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. לכך צריך לברך תחלה. וזהו דווקא אי אמרינן ארוסה יש לה כתובה:

בפ' ר"ע דף פ"ו אמר רבא דכ"ע בר"ח אתו למדבר סיני כתיב הכא ביום הזה באו מדבר סיני. וכתיב התם החדש הזה לכם ראש חדשים מה להלן ר"ח אף כאן ר"ח. והקשו בתוס' למאי צריך ג"ש זו. הלא יכול למילף מדבר ממדבר. כדיליף בפסחים דף וי"ו. וי"ל דטפי ניחא לי' למילף הזה הזה. דהמה תיבות שוות ולא מדבר מהמדבר. ולפי תי' זה מוכח כר"ע דיליף אשר לא אורשה דתיבות שוות הן ולא למילף אונס ממפתה בג"ש בתולות הבתולות. ולפי דברי ר"ע כבר הוכחתי דארוסה יש לה כתובה:

והשתא יבואר המדרש. החודש הזה לכם קשה ל"ל ג"ש הזה הזה נילף מדבר ממדבר. וצ"ל כתירץ של תוס' כיון דאין מילות שוות. א"כ ש"מ כר"ע ולדידי' ארוסה יש לה כתובה. ע"ז אמר הה"ד ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו זה הלימוד. אע"ג דעדיין ארוסה. משום דארוסה יש לה כתובה:

פרשת בשלח

מדרש תנחומא. ולא נחם אלקי' דרך ארץ פלשתי' כי קרוב הוא. קרוב הדבר שאמר הקב"ה לאברהם. ועוד קרובה השבועה שנשבע אברהם לאבימלך אם תשקור. ועוד קרובה המלחמה הראשונה לשני'. דבר אחר קרוב הדבר שירשו כנעני' את הארץ. ויש לדקדק מדאמר בהך דבר אחר. ובהנך שלשה טעמים בתחלה לא קאמר אלא ועוד משמע דהנך שלשה משיבי טעם כולהו בחד טעם שייכי. וצריך ביאור:

בהקדים מאמר בנדרי' דף ל"ב וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וירדוף עד דן. אמר ר' אמי בר אבא אליעזר נגד כולם. איכא דאמרי אליעזר חושבנא הכי הוה. אמר ר' אמי בר אבא בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי חושבני' מאה ושבעים ותרין ע"כ. וקשה הדביקות לקשור תרי מימרות דר' אמי. דהא לא קאמר ואמר ר' אמי כסוגי' הש"ס:

ונרא' דהך איכא דאמרי ור' אבא פליגי במימרא דאמוראי מקודם. אמר ר' אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו. ונשתעבדו בניו למצרי'. מפני שעשה אנגרי' בתלמידי חכמים שנא' וירק את חניכיו ילידי ביתו. ושמואל אמר מפני שאמר במה אדע. ממילא בהא פליגי דר' אמי סבר כר' אלעזר. וא"ד סברי כשמואל:

ועל ר' אלעזר הקשה הגאון ר"ש קאדנוור:

דלפי מה שכתבו תוס' בברכות דף ד' בשעת ברית בין הבתרים הי' בן ע' שנים כמ"ש בסדר עולם דאותן ל' שנים הי' עד לידת יצחק ומלידת יצחק עד יציאות מצרים המה ארבע מאות שנה בארץ לא להם כדכתיב בפ' לך לך כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועל זה כתיב בפ' בא ויהי מקץ שלשים וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים. כי מה דסיים בסוף כח ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט ואת שרי ללכת ארצה כנען וימת תרח בחרן. ואברם נסע למצרים ובאותו פעם הי' בן שבעים. ובאותו שנה הי' ברית בין הבתרים והי' בן ע' שנה. וכשהכה את ארבע המלכים עכ"פ הי' בן ע"ג. והא דכתיב פ' מלחמות קודם ברית בין הבתרים אין מוקדם ומאוחר בתורה. והיכי מוכח דבשעת מלחמה הי' בן ע"ג שנה דבהפיכת סדום הי' אברהם בן צ"ט שנים. וכל ימי סדום הי' נ"ב שנים. וי"ט שנה עבדו את כדרלעומר. וי"ב שבה מרדו. נשארו כ"ו שנה. צא מהן עשרים שנה למפרע נמצא שבן ע"ג שנים הי' במלחמות המלכים. וא"כ לפ"ז קשי' עצומה על ר"א מפני שעשה אגרי' הא מוכח דמלחמות מלכים הי' אחר ברית בין הבתרים:

אמנם לק"מ דמצאתי ראיתי במדרש רבה פ' מ"ו דבשעת ברית בין הבתרים הי' אברהם בן ע"ה שנים. ושתי פרשיות הללו כסדר כתובים. ובפ' ל"ט במד' פליגי בזה שני אמוראי' א"כ אית לן למימר דר"א ושמואל נמי בהא פליגי:

ובמדרש פ' תולדת פ' ס"ד. ר' יוחנן אמר בן ארבעים ושמונה הכיר אברהם את בוראו. ריש לקיש אמר בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנא' עקב אשר שמע אברהם בקולי כמנין עקב. והמדרש ר' יוחנן אין לו רמז בתורה ומצאתי ראיתי בס' אור יקרות. דאמרינן בשבת דכולהו שני דסדום נ"ב שנים. ובשעת הפיכת סדום הי' אברהם בן צ"ט

שני'. וכשנפחת נ"ב מן צ"ט כשאר מ"ז שנים. אז לא היה לו זכות. דאי' במד' בשעת יצירת האדם הי' השכינה על הארץ. וכשחטאו קין נסתלקה לשמים. ועד סדום היו ז' רשעים נסתלקה לרקיע שביעי. וכשבא אדם הראשון הי' ז' צדיקי' עד משה והורידו השכינה מז' רקיעים עד הארץ. א"כ קשה אם בזכותו של אברהם ירדה שכינה. ביותר שיגרום זכותו שלא להסתלק. אלא ש"מ בן מ"ח הכיר את בוראו ובשנת מ"ו כשנבנה סדום. עדיין לא הכיר את בוראו:

עם היות שדורש כמין חומר. מ"מ קשה דאמרינן במדרש לא חטאו סדום אלא מרוב שלוה והלא שלותה של סדום לא הי' אלא כ"ו שנים. אבל י"ב שנה שעבדו את כדרלעומר וי"ג שנה שמרדו אין בהם שלוה. ועדיין קשה למה נסתלק' בימי סדום השכינה. למה לא גרם זכותו של אברהם שהכיר את בוראו בן מ"ח. וא"כ בעת שלוותם היה בן ע"ג שנים. אלא צ"ל דלא הוריד זכותו כי אם אחר עשרה נסיונות. וא"כ אין מוכח דאברהם הכיר את בוראו בן מ"ח שנים:

אמנם לדעת סדר עולם מוכח דהי' שלוותה של סדום איזה שנים קודם שעבדו את כדרלעומר. דהא לסדר עולם היה ברית בין הבתרים קודם להריגת מלכים דבן ע"ה בהריגת מלכים. ע"ה וכ"ו בשלוה א"א דא"כ הוי הפיכתם ק"א לאברהם. אע"כ צ"ל דהי' שני שנים שלוה קודם שעבדו את כדרלעומר וא"כ מוכח דאברהם הי' מכיר בן מ"ח. אבל לדעת המדרש נוכל לומר דבשעת הריגת מלכים היה בן ע"ג וכ"ו המה צ"ט. וא"כ לא הוה בתחלת שלוה. וכבר הוכחנו מכח קושי' ר' שמואל קאדנוור שצ"ל ס"ל כדעת המדרש. לכך אמר ר' אמי בר אבא בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו:

ועתה נבוא אל הביאור מדרש תנחומא. אמר קרוב הדבר שאמר הקב"ה ארבע מאות שנה. אך לפי סדר העולם עולה החשבון יפה שהי' סוף ד' מאות שנה. לזה אמר ועוד קרוב הדבר שנשבע אברהם לאבימלך אם תשקור. כי יש פלוגתא אם א"י מוחזקת לנו מאבותינו או לא. ואם נאמר שא"י מוחזקת היא אין חל שבועת אברהם לאבימלך דהוי כנשבע לבטל את המצוה. דכתיב לא תכרות להם ברית. אך אם אמרת דא"י מוחזקת היא א"א לומר דחשבון ד' מאות שנה מתחיל מאברהם הא כתיב בארץ לא להם. א"כ ממ"נ קרוב הוא שלא נחם דרך ארץ פלשתים בראותם מלחמה ושבו מצרימה. או שקודם הזמן או עבור קרוב שבועות אברהם לאבימלך. אך ע"ז י"ל כדעת סדר עולם שנשלם ארבע מאות שנה ושבועת אברהם לאבימלך לא חל. דהפלשתים פרצו גדר תחלה. כדאמר מואב כדאי' בב"ק דף ל"ח בתוס' ד"ה נשא. לזה אמר ועוד קרובה מלחמה הראשונה דאברבנאל על התורה הקשה. הא שלשים שנה שיצאו בני אפרים שני מאות אלף כדין

יצאו כי שלשי' שנים מקודם נשלם ארבע מאות שנה ובזמן יצאו. ותי' אך שהמה עובדי ע"ז. לזה אמר קרובה מלחמה ונהרגו בשביל שהמה עובדי ע"ז. ואלו נמי היו עובדי ע"ז כדפירש"י והמים להם חומה:

ואמר עוד דבר אחר קרוב הדבר שירשו כנעני' את הארץ. והוא כדעת הרמב"ן פ' בא. שאותן שלשים שנה לא היו מן המנין שלשים וארבע מאות. אלא שהשם אמר לאברהם עד דור רביעי ישובו הנה. כי לא נשלם עון האמורי:

פרשת יתרו

סנהדרין דף כ"א ע"ב. אמר רבא אע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו שנא' ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. וז"ל תורת חיים. כלומר כתבו לכם ס"ת שיש בו שירה. לפי שאין כותבין ס"ת מגילה מגילה. ומצוה לכתוב משלו מייתורא דלכם קדרשינן לכם משלכם. ומתניתן גבי מלך נמי מיתור' וכתיב לו קא דריש. ונראה דיחיד הכותב ס"ת לעצמו ונותנה לבה"כ לקרות בה בציבור ומקדישה לאו שפיר עביד כיון שמקדישה הרי היא של קדש ולאו שלו היא. ושוב לא יוצא בה ידי חובתו דלכם כתיב שלכם בעינן. כדאשכחן בד' מינים שאין אדם יוצא בשל חבירו מדכתיב ולקחתם לכם. וליכא למימר דבכתיבה לחוד תלי' מלתא. דכיון דכתב לעצמו ס"ת יצא ידי חובתו וסגי לי' אע"ג דמקדישה אח"כ. זה אינו דיחיד שכתב לו ס"ת לעצמו ואח"כ נאבדה פשיטא שצריך לכתוב ס"ת אחרת. כדמשמע מדברי הרמב"ם בפ"ז מהל' מלכים שכתב בעת שישב המלך על כסא מלכותו. כותב לו ס"ת לעצמו. יתר על הספר שהניחו לו אבותיו. ואם לא הניחו לו אבותיו או שנאבד. כותב שני ס"ת וכו' וא"כ יחיד נמי כשנאבד לו ס"ת שלו פשיטא דצריך לכתוב לו אחרת. דבס"ת שמניח בבית גנזיו אין לחלק בין יחיד למלך לענין אבידה. לכך נראה דאין להקדיש ס"ת אלא אם כן כשכותב לעצמו ס"ת אחרת עכ"ל. ראה זה דבר חדש ואין א' מן הפוסקים שהזכיר דין זה. גם כל העולם כולו איכן נוהגין כשנאבד מהם ס"ת שיכתוב מחדש. ע"כ בדקתי אחריו. ואעלה שלא כדבריו:

דבתחלה חל עלינו לבאר דברי רמב"ם. כותב לו ס"ת לעצמו. יתר על הספר שהניחו לו אבותיו. והוא לכאורה נגד הש"ס דבמתניתן שם וכותב ס"ת לשמו וקאמר תלמודא עלה תנא ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו:

ועוד צריכין להבין. דבהלכות ס"ת פ"ז פסק הרמב"ם בהדי' דמצוה לכתוב ס"ת אף שהניחו לו אבותיו ס"ת. ומ"ש מלך בשני ס"ת ומ"ש יחיד בחדא:

ונראה דה"ג בגמ' אמר רבא אעפ"י שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו שנא'. ועתה כתבו לכם את השירה. איתיבי' אביי וכותב לו ס"ת לשמו שלא יתנאה בשל אבותיו

מלך אין הדיוט לא (פי' דאביי סבר דמלך אינו חייב אלא בס"ת אחד. וא"כ מה בין הדיוט למלך. אלא במלך צותה התורה עליו שלא יתנאה בשל אחרים ויכתוב לשמו. משא"כ בהדיוט) ומשני רבא לא צריכא לשתי תורות כדתני' וכתב לו את משנה התורה וגו' כותב לשמו שתי תורות. אחד שהיא יוצאת ונכנסת עמו. ואחת שמניח בבית גנזיו. היינו שאם לא הניחו לו אבותיו. או שנאבדה. כשנתמנה למלך צריך שני ס"ת. אבל אם הניחו לו אבותיו. אין צריך לכתוב לו אלא חדא לשמו. דהא מה שהניחו לו אבותיו ראוי להניחה בבית גנזיו. אלא שלא קיים וכתב לו. הלא יוכל לקיים בס"ת שנייי'. משא"כ הדיוט אף אם הניחו לו אבותיו מצוה לו לכתוב משלו לקיים ועתה כתבו. אבל אם נאבדה. איכא למימר כיון שקיים ועתה כתבו פעם אחת אין צריך יותר. משא"כ גבי מלך. שצריך תמיד לשני ס"ת. לכך אם נאבדה צריך לכתוב לו שני ס"ת. ועתה נסתר הוכחת של תורת חיים:

ותדע שיש לחלק בין מלך להדיוט כשנאבדה. כי תו מקשין על הרמב"ם שלא העתיק ועושין לו כמין קמיע ותולה לו בזרוע ותירץ הל"מ. מדלא תני' במתני'. והך דקתני בברייי' ועושין לו כמין קמיע אינו רוצה לומר שעושה ס"ת כמין קמיע ותולין לו בזרוע. כי איך אפשר לישא כל התורה אף בכתיבה דקה על זרוע. אלא שר"ל שדבוק בו תמיד כמו קמיע שתולה לאדם שבשעת הדין ובשעת אכילה ובשעת שיוצא למלחמה היא עמו תמיד:

אך קשה לי על דבריו דהא בגמ' פריך ואידך האי שויתי ה' לנגדי תמיד מאי עביד לי'. והקשה מהרש"ל מאן הוא אידך. ואין לפרש ואידך דלא ס"ל וכתב את משנה התורה לשתי תורות א"כ תורה אחת היתה למלך שויתי מאי קעביד לי'. דמאי פריך שמא לאותה ס"ת יחידי הוא עושה כך. ותי' מהרש"ל דא"כ מנ"ל לדרוש משנה התורה לכתב הנשתוון. אימא מ"ה כתיב משנה התורה שהי' משנה הכתב בס"ת של מלך שצריך לכתוב בכתיבה דקה. עד שיוכל לתלות על זרוע כמין קמיע. אלא וודאי דלא ס"ל שעושה אותה כמין קמיע. לכך פריך שפיר האי שויתי לנגדי מאי עביד לי':

ומהרש"א תי' דרישא דקרא שויתי ה' לנגדי תמיד קאי אס"ת שמונחת בבית גנזיו דלשון מנגד משמע רחוק קצת כמו מנגד הרחק ומנגד סביב לאוהל מועד שהוא מרחוק מיל. ואידך שתולין בזרוע כמין קמיע פירש"י נלמד מסיפא דקרא כי מימיני בל אמוט. מ"ה פריך אריש דקרא האי שויתי מאי עביד לי'. או על סיפא דקרא דהא לא הוי רק חדא ס"ת:

ות"ח תי' ע"ד מהרש"א דלמ"ד דנשתנה הכתב לא הי' למלך אלא חדא ס"ת ולהדיוט כלל לא. והא דכתיב ועתה כתבו לכם השירה. בשלא הניחו לו אבותיו אבל מלך צריך לכתוב

אחת אף שהניחו לו אבותיו. או לדורות המדבר כ"כ מהרש"א וכיון דלא הי' למלך אלא חדא מסתמא נכתבו כתיקונה ארכה ששה טפחים ולא כקמיע:

ובס' שנות חיים תירץ דלמ"ד שני ס"ת אידך ס"ת לא הוי אלא משנה תורה כדאי' בספרי וזו היתה כמו קמיע דשיעור קטן הוא. אבל לאידך תנא דלא הי' למלך אלא ס"ת חדא. וודאי א"א לעשותה כמין קמיע. ואי כדברי הל"מ. א"כ תקשי להרמב"ם קו' מהרש"ל מאי פריך ואידך. דליכא לתרוצי כל הני תירוצי'.

ונראה לומר דהכי פריך מנ"ל למ"ד לפרש הקרא בדוחק שנכתבה תורה בכתב אחר. והא דכתיב משנה תורה היינו שני ס"ת אלא צ"ל דהך תנא ס"ל הא דכתיב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו ליראה את ה'. היינו כשהוא בבית שלא יפנה לבו לבטלה למען לא יסור מדברי ה'. אך ילמד בס"ת. וא"כ קשה לדידי' מה איכ' בן מלך להדיוט. ואין סברא לומר דלדידי' הדיוט אינו מצווה על כתיבת ס"ת כשהניחו לו אבותיו. דבהא לא פליגי דלומר בפלוגתא חדשה פליגי מה שלא מצינו. ועוד מאי פריך ממתניתן לרבא. הא מתני' אינה משמע כ"א למלך ס"ת אחת. מ"ה שפיר דייק מלך אין הדיוט לא. א"ו דלא מסתבר דפליגי בהך תנאי. דלכ"ע הדיוט נמי מחויב לכתוב ס"ת. אף שהניחו לו אבותיו וכ"ת מה בין מלך להדיוט. לתנא דדרישׁ כתב הנשתנה. היינו כשנאבדה דלהדיוט א"צ לכתוב מחדש משא"כ גבי מלך. ולאידך תנא דדרישׁ משנה תורה שני ספר תורות. נמי מחולקין בכה"ג דלהדיוט כשנאבד כיון שקיים פעם א' מצות כתיב' די בכך ודו"ק:

פרשת משפטים

ויאמר יהושע בני שים כבוד לאלקי ישראל ותן תודה שכל המתוודה יש לו חלק לעה"ב. האי קרא אוקמי בכמה גוונא. וע"ד דרוש נתתי אל לבי לדרוש ולתור לפרש בקשת יהושע מעכן על סגנון. שים נא כבוד לאלקי ישראל. ומכח זה השיב עליו עכשיו תן תודה כי כל המומתים מתוודים ויש להם חלק לעה"ב וזהו:

גרסינן בסנהדרין דף ל"ה אין רציחה דוחה שבת. ובעי התם רציחה תהי' דוחה שבת מק"ו. מה עבודה שדוחה שבת. רציחה דוחה אותה שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות. שבת שנדחה מפני עבודה אין דין שתהא רציחה דוחה אותו. אמר רבא כבר פסקא תנא דבי ר"י דכתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם. מכדי שבת חובת הגוף היא וחובת הגוף נוהג בין בארץ ובין בח"ל. מושבות דכתב רחמנא ל"ל. לפי שנאמר כי יהי' באיש חטא משפט מות. שומע אני בין בחול ובין בשבת ומה אני מקיים מחלליה מות יומת. בשאר מלאכות חוץ ממיתת ב"ד. ת"ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם ולהלן הוא אומר

והי' אלה לכם לחקת עולם בכל מושבותיכם מה להלן ב"ד אף מושבות האמור כאן ב"ד ואמר רחמנא לא תבערו אש בכל מושבותיכם עכ"ה:

והקשו תוס' ביבמות ד"ז וא"ת אמאי איצטריך בפ' אחד דיני ממונות מזבחי המיוחד לי דרציחה דוחה עבודת קרבן ציבור. ת"ל מדאיצטריך לא תבערו לאפוקי ק"ו ש"מ דרציחה דוחה אפילו קרבן דדחו שבת. דאי קרבן יחיד ליכא ק"ו. ונראה לתרץ. דהעולם מקשין מנ"ל למילף הג"ש לאיסורא אימא איפכא נאמר כאן גבי מושבות לא תבערו. ונאמר גבי משפט מושבות. מה מושבות האמור גבי לא תבערו בשבת. אף מושבות האמור גבי משפט בשבת לומר דדנין דיני נפשו' בשבת. וי"ל דע"כ הג"ש אתי' לאיסורא. דאי להיתירא קשה לי"ל ג"ש דהא ק"ו הוא דרציחה דוחה שבת. ומעתה אין מקום לקו' תוס'. דאי לא כתיב מזבחי דרציחה דוחה עבודה לא הוי ידעינן מדאיצטריך לא תבערו בכל מושבותיכם דהוי מוקמינן הג"ש להיפך דרציחה דוחה שבת כקושי' העולם ודו"ק:

ותו שם אומר אבייי השתא דאמרת אין רציחה דוחה שבת. אין רציחה דוחה עבודה מק"ו. מה שבת שנדחית מפני עבודה אין רציחה דוחה אותו עבודה שהיא דוחה שבת אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה. אלא הא דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות. האי לקרבן יחיד דלא דחי שבת. ולפי מה שאמרנו וענינו הי' לו לאבייי לפרוך פרכא אחריתי. אימא רציחה דוחה כקושי' העולם בהיפך הג"ש וליכא למימר דא"כ לא לכתוב דהא בלא"ה ידעינן מכח ק"ו דהא לאבייי קאי מעם מזבחי אקרבן יחיד אבל קרבן ציבור אין רציחה דוחה עבודה וא"כ ליכא ק"ו:

ובהכי ניחא מה שקשה למ"ד נדרים ונדבות קרבין בי"ט. ל"ל מזבחי המיוחד לי אי משום קושי' אבייי. שפיר נדחה קושי' אבייי מכח ק"ו דרבא וכמ"ש תוס' ד"ה ולא תהא ולפי מ"ש ניחא דצריך מזבחי. כדי לדחות קו' העולם ודו"ק:

ומזה אמרתי דזה הי' סברת עכן כדאי' במד' תנחומא וארא את השלל. שראה מה שכתוב בתורה ואכלת שלל אויביך ולכאו' קשה הא יהושע גזר בחרם. אלא שס"ל לעכן דשלא בדין החרים יהושע. דאי' למה החרים יהושע את שלל יריחו. באשר שנלכדה בשבת ומעשה שבת אסורים בהנאה. אמנם עכן ס"ל דהג"ש בהיפך דרציחה דוחה שבת דלא יכול ללמוד מק"ו. ומעשה יריחו הי' כמו רציחות ב"ד דכתיב לא תחיה כל נשמה:

וע"ז השיב יהושע שים נא כבוד לאלקי ישראל. דרבא משני על קושי' אבייי אי הכי לא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד מק"ו. מה י"ט שנדחה מפני עבודת קרבן יחיד דהא נדרים ונדבות קרבין בי"ט אין רציחה דוחה אותו קרבן יחיד שהוא דוחה י"ט אינו דין שלא

תהא רציחה דוחה אותו. הניחא למ"ד אין נדרים ונדבות קרבין בי"ט. נמצנו למדין למ"ד נדרים ונדבות קרבין בי"ט. יש לנו לימוד דרציחה דוחה שבת:

ובמסכתת י"ט דף כ' אבא שאול אמרה בלשון אחרת. ומה במקום שכירתך סתומה כירת רבך פתוחה. במקום שכירתך פתוחה אינו דין שכירת רבך פתוחה. וכן בדין שלא יהא שולחנך מלא ושלחן רבך ריקן. ואין זה כבוד שמים. וזה שאמר יהושע תן כבוד לאלקי ישראל. מכח זה נאמר ננדרים ונדבות קרבין בי"ט. נמצא דנסתר קושי' אביי. ול"ל דרציחה אינו דוחה שבת. והוי כיבוש יריחו מעשה שבת ואסורין בהנאה. לפ"ז החרים יהושע כדין:

אלא שהתוס' הקשו איך נאמר דרציחה אינו דוחה שבת למ"ד דמקלקל בחבורה פטור. א"כ אין ברציחה דחיית שבת. ויש עוד לעכן לומר שלא כדין החרים. ותירצו דהכ' חשיב תיקון דיש לו כפרה דכל המומתין מתוודין ויש להם חלק לעה"ב. וזהו שסיי' יהושע תן תודה דכל המומתין מתודין ויש להם חלק לעה"ב. ומעתה נולד תי' תוס':

אך על זה יש להקשות הלא באנשי יריחו אין לתרץ כל המומתין מתוודי' וכו'. וא"כ הקושי' במ"ע הלא המקלקל בחבורה פטור. וי"ל דנהי דעל מיתתם בחרב שייך לומר הכי. יען שאר חילול שבת שעשו באותו שבת להכי שפיר יש לנו לומר דמעשה שבת אסור. אבל אם מיתות ב"ד דוחה שבת וודאי יש לנו לחלל שבת אפילו בשאר דחוים. ואם מקלקל בחבורה פטור. א"כ א"א לומר דבכל מושבותיכם אתי לאיסורא בשבת דהא מקלקל בחבורה פטור:

פרשת תרומה

בפסוק ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו. פירש"י לדורות. אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמי' כגון שלחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה בתבנית אלו תעשו אותם. עיין בהרמב"ן מה שתמה עליו. ולי קשה מהא דאמרינן בפ"ב דשבועות דף ס"ו דאין מוסיפין על העיר ועל העזרה אלא במלך ונביא וכהן גדול ואורים ותומים ושבעי' סנהדרין. דאמר קרא ככל אשר אני מראה וגו' וכן תעשו לדורות והקשו בתו' כלים כמי ליבעי ע"א סנהדרין (וה"ה לאינך) וכ"ת הכתוב תלאן בשירו' דאין צריך אלא שירו' הא בסמוך משמע דאי לאו אותם ה"א דבעי משיחה ועבודה וא"כ השתא דכתיב אותם למעוטי משיחה ע"א מ"מ לא נמעוט. וי"ל דאתי אותם לגלוי דוכן תעשו לא קאי אכלים ולא בעינן בהן לדורות דומי' דמשה עכ"ל תוס'. ומעתה צ"ע לפי' דדריש וכן תעשו אכלים לבעי נמי סנהדרין ומלך ואורים ותומים כמ"ש תוס' וצ"ע:

פרשת תצוה

מדרש תנחומא ואתה תצוה את בנ"י. ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול. כך שנו רבותינו קטן נימול לשמנה מה טעם כשם שנימול יצחק אבינו. המדרש הזה תמוה'. מה זו שאלה מקרא מלא דיבר הכתוב ביום השמיני ימול בשר ערלתו. ועוד במה ששאל מה טעם. ומה השיבו לשאלתו כשם שנימול יצחק אבינו. עדיין השאלה במ"ע מה טעם נימול יצחק לשמונה:

ונרא' לי לבאר עפ"י מה שהביא הרמ"א בי"ד סי' רס"ב מל תוך ח' יום וביום יצא בשם הרא"ש ותשובות רשב"א. והקשה הש"ך שא"א לומר כך כדמוכח להדי' במנחות ס"פ ר' ישמעאל דף ע"ב גבי הא דקאמר התם ראב"ש בשיטת ר"ע רבו אמר כו' עד ואי ס"ד נקצר שלא כמצוותו כשר אמאי דחי שבת. ואם איתא דכשר תוך זיי"ן אמאי דחי מילה שבת למהלי' בע"ש. גם מ"ש הרמב"ם ע"ז מהל' תמידין ומוספין גבי עומר מצותו. ואני אומר דנעלם ממנו דברי תוס' במקומו. דקאמר אמאי דחי שבת נקצרי' מע"ש. ואע"ג דלכתחלה מצותו בלילה כיון דדיעבד כשר לא הוי דומי' דתמיד דכתיב בי' במועדו לומר דדחי שבת. ומסתמא דומי' דתמיד בעינן. ר"ל דקאמר התם דפסח ותמיד דוחה שבת וטומאה דכתיב במועדו. וכולהו מועדות ילפינן מדכתיב וידבר משה את מועדי ה' הכתוב קבע מועד אחד לכולן. משום הכי דומי' דתמיד בעינן. אבל גבי מילה דיליף מדכתיב ביום מ"ה אף דתוך ח' כשר לימול. מ"מ דחי שבת דלכתחלה מצותו ביום שמנה ודו"ק:

וזהו כוונתו ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול כלומר אם דווקא אמרה תורה ביום השמיני ימול ולא שביעי. או בדיעבד יצא. והספק אם כקושי' הש"ך או כתירוצו. ע"ז מייתי כך שנו רבותינו קטן נימול לשמנה לא פחות ולא יותר על שנים עשר. משמע דווקא ביום שמיני. ועל זה שאל מה טעם למה החמירו חכמים כך. ע"ז משני כשם שנימול יצחק אבינו. הש"ך השוה מילת לילה למילת יום ואין זריז במצות כאברהם אבינו. ואם מילת לילה כשר. ה"ל להקדים בלילה ומדכתיב בן שמונת ימים נימל אברהם את בנו ש"מ תוך ז' או בלילה אינו כשר:

פרשת כי תשא

מדרש רבה פ' כי תשא והובא בזרע ברך פ' בראשית וז"ל וארא והנה חטאתם וגו' ראה משה שאין עמידה לישראל וחבר נפשו עמהם ושיבר את הלוחות. ואמר להקב"ה הם חטאו ואני חטאתי ששברתי את הלוחות. אם אתה מוחל להם שנאמר ועתה אם תשא וגו' הן מחול לי. ואם אין אתה מוחל להם אל תמחול לי אלא מחני נא מספרך. אמר ר' אחא לא זז משם עד שדינה חטא שלהם. אמר משה הי' לישראל מי שביקש עליהם

רחמים. עלי מי יבקש. התחיל לצער על שבירת הלוחות. א"ל הקב"ה אל תצער בלוחות הראשונות לא היו אלא יו"ד דברות לבד ובלוחות השניות אני נותן בהם הלכות מדר' ואגדה. ולא עוד אלא שאתה מבושר שמחלתי על חטייך שנאמר ודע כ' ישה אלוקי מעוניך ע"כ:

והנה בזה צווחו כל בעלי פרשנים. חדא. וכי חטא ישראל וחטאו הם בנושא אחד. שהלה כפרתו בכפרת ישראל. וע"ק אל תצער בלוחות הראשוני' היו יו"ד דברות כו' ממשמעות הדברי' שפייס למשה. והניח דעתו בזה שנמחל לו החטא כיון שכפלי' לתושי'. והרי לפי הנחת וטענות משה לא בא אלא אם תמחול להם אף לי מחול. ושוב לא הוצרך להוספה זו:

אחבר בתחלה סוף התורה לתחלתו

ע"פ מה שכתבו תוס' בב"ק דף ל"ח ד"ה עמד והתיר ממונם לישראל. דווקא בענין זו שור שלנו שנגח שור שלהם. ולמ"ד בפ"ב גזל גוי אסור ניחא. אלא למ"ד גזל גוי מותר קשה עכ"ל. והקשה מהרש"ל ביש"ש סימן ח' וז"ל וקשה לי הא ע"כ מדמעטינן גוי מהאי קרא דרעהו. דכי היכי דממעט הקדש מקרא דרעהו הכי נמי ממעט גוי. ומכח קו' זו מהפך גיר' תוס' וגורס הכי דווקא בענין זה שור שלהם שנגח שור שלנו ע"ש וקשה לשבש כל הספרים. ועוד מה זו קו' למ"ד גזל גוי מותר ל"ל קרא וויתר גוים. הא איכא דרשות טובא שהתיר להן ז' מלות. אימא הך מ"ד מוקי להנך דרשות:

ונראה בזה לקיים גירס' הספרים שבתוס'. והכי קאמינא דהא לפי מה דמשני ריש לקיש הכל הי' בכלל נ"ש כשפרט לך הכתוב רעהו גבי תם. רעהו הוא דתם משלם ח"נ. מכלל דהקדש בין תם ובין מועד משלם נ"ש. דאל"כ לכתוב קרא להאי רעהו גבי מועד. א"כ זה הוכחה אלימתא וקשה טובא לרבנן דר' שמעון בן מנסיא דס"ל דשור של הדיוט שנגח שור של הקדש בין תם ובין מועד פטור לכתוב קרא להאי רעהו גבי מועד. ונראה בזה דרבנן מוקי לה להאי קרא דרעהו שכתב גבי תם לאורוי בשור של גוי שנגח שור של ישראל בין תם ובין מועד משלם נ"ש. ומסתבר להו לרבנן לאוקמי קרא טפי על שור של גוי שנגח לשור של ישראל. מלאוקמי הקרא לשור של הקדש דאם לא ישלם הגוי אשורו שנגח לישראל לא ישמור אותו. משא"ח ישראל מזדהר שלא להזיק הקדש:

וא"כ הא דפריך בשמעתין ממ"נ אי רעהו דוקא שור של גוי שנגח לשור של ישראל נמי לא מחייב כו'. הך פרכא אזלי לר"ש בן מנסיא. דלדידי' ליכא למימר כדמשני לרבנן לכתוב קרא רעהו גבי מועד דא"כ קשה מנ"ל לרשב"ם דשור של הדיוט שנגח שור של הקדש דחייב בין תם ובין מועד. אימא קרא לא אתי' אלא לרבות על שור של גוי שנגח

שור של ישראל דחייב כמו דס"ל לרבנן וע"ז משני ראה וויתר גוים. וע"ז כתבו תוס' דווקא בענין זה שור שלנו שנגח שור שלהם דליכא למימר בהיפך ורעהו קאי אגוי. א"כ מנ"ל לרשב"ם דשור הדיוט שנגח לשור של הקדש דחייב. וע"ז מסיים תוס' אבל למ"ד גזל גוי שרי קשי'. רצונם קשה לרבנן הך הוכחות דרשב"ם. לכתוב רעהו גבי מועד. וליכא למימר דלרבנן לא כתב גבי מועד להורות דשור של גוי שנגח לשור של ישראל דחייב נ"ש. ל"ל קרא הא גזל גוי מותר. ודו"ק:

ועפ"ז חברתי סוף התורה לתחילתה. ע"פ מ"ש במס' שבת משה שיבר הלוחות שדן ק"ו מפסח. ומהרש"א בח"א מקשה בזה הא אמרי' דיו. וגבי פסח נשחט למולין ולערלי' כשר. וגם כל שבט לוי לא חטאו בעגל. הוי למולים ולערלים. וצ"ל דלא אמרי' דיו:

ורש"י פי' למה צריך להתחיל התורה בראשית. כדי שלא יאמרו לסטים אתם. אמנם אי אמרינן גזל גוי מותר אין צריך לזה והנה אי אמרי' כרשב"מ א"כ צריך רעהו ללמוד דשור של הדיוט שנגח לשור של הקדש דליחייב. א"כ ק' שור של נכרי שנגח שור של ישראל בין תם ובין מועד משלם נ"ש מנ"ל. ע"כ צ"ל גזל גוי מותר אמנם אי אמרי' דשור של הדיוט שנגח שור של הקדש חייב מכח ק"ו דלא אמרי' דיו. וא"כ אייתר רעהו להורות שור של נכרי שנגח שור של ישראל דלשלם נ"ש. א"כ ע"כ צ"ל גזל גוי אסור דאל"כ ל"ל רעהו:

והנה מבואר מעצמו. לעיני כל ישראל זה שבירת הלוחות שהסכים הקב"ה עמו. וצ"ל דלא אמרינן דיו. וא"כ שור של הדיוט שנגח שור של הקדש חייב מק"ו ולא אמרינן דיו. וא"כ ע"כ צ"ל האי דלא כתיב רעהו גבי מועד להורות דשור של נכרי שנגח שור של ישראל לחייב נ"ש. וא"כ ע"כ צ"ל גזל גוי אסור. ע"כ מתחיל התורה בבראשית כדי שלא יאמרו לסטי' אתם דגזל גוי אסור ודו"ק היטיב כי חריף הוא:

נמצא עולה מתוך דברינו דאי אמרי' גזל גוי אסור שפיר עביד משה בשבירת הלוחות דהא גזל גוי אסור. וא"כ קשה מ"ט שור שלנו שנגח שור שלהם פטור וצ"ל מרעהו. וק' הא רעהו צריך להקדש. וצ"ל דהקדש ילפי' מק"ו. וכ"ת הא על ק"ו קשה דיו. וצ"ל דלא אמרי' דיו. וא"כ לא חטא משה דלא אמרינן דיו ושפיר יליף ק"ו מפסח:

איתא בס' הנ"ל תי' על מעשה עגל. דאיתא במדרש ילקוט פ' תולדת וז"ל. ויתן לך מטל השמים וגו' זו מקרא, ומשמני הארץ זה משנה. ורוב דגן זה תלמוד. ותירוש זו אגדה עכ"ל. וזה ידוע מה שאחז"ל כי הלוחות הם קידושין לישראל. ואיתא בקידושין האומר לאשה התקדשי לי במאתים זוז והתחיל למנות מנה אינה מקודשה עד שיתן עוד מנה. והנה לפי המד' א"כ רמז יצחק שיקבל מקרא משנה ואדעתא דהכי קבלו ישראל קידושין. א"כ

לא חטאו ישראל כלל. כי עדיין אינם מקודשי' היו להקב"ה אלא כשיתן מקרא ומשנה ע"ש שהאריך:

והנה עוד פי' במד' על ויתן לך שהוא כפשוטו ויתן משמני ארץ זו ארץ ישראל ושאר ארצות ע"ש. נמצא חטאו ישראל. אך זה הפי' ליתא. דא"כ אמאי התחיל התורה בבראשית. כדי שלא יאמרו לסטים אתם. הא א"י מוחזקת מאבותינו דהא בזה ברך יצחק את יעקב. אצ"ל דע"כ הפי' הברכה קאי על מקרא ומשנה וגמרא. ולא חטאו ישראל. אך זה ניחא א"א גזל גוי אסור. אבל אי אמרי' ג"ג מותר בלא"ה אינם יכולים לומר לסטים אתם דהא ג"ג מותר. א"כ אי ישראל לא חטאו וצ"ל ג"ג אסור כדאמרן:

והשתא א"ש. אם אתה מוחל להם. וקשה למה אתה מוחל להם. וצ"ל כתירץ הנ"ל וגזל גוי אסורה וא"כ אף לי מחול דהא גזל גוי אסור. וצריך רעהו לשור של נכרי. והקדש ילפי' מק"ו. ולא אמרינן דיו. וא"כ לא חטאתי אם אין אתה מוחל להם. וצ"ל כתי' השני. וא"כ גזל גוי מותר ורעהו צריך להקדש דלשור של גוי לא צריך דגזל גוי מותר. וקשה מאי צריך רעהו הא איתא ק"ו וצ"ל דאמרינן דיו. וא"כ אל תמחול לי. ואמר רב אחא לא זז משם עד שפינה חטאייהו. והתחיל לצער על שבירת הלוחות. דמנ"ל דמשום האי טעמא מחל להם הקב"ה. דלמא משום טעם אחר. עד שאמר לו הקב"ה אל תצער הלוחות הראשונות לא היו בהם אלא יוד דברות לבד והלוחות שניות יש בהם מקרא משנה ואגדה. ר"ל מזה הטעם מחלתי להם. וזה שאמר ולא עוד אלא שמבושר לך מחלתי. דלכאורה קשה ה"ל לומר אני מבשר. ולשון מבושר משמע לשעבר. אבל לפי מה שכתבתי ניחא דהכי אמר לי' בזה שאני אומר לך הטעם שמחלתי משום מקרא ומשנה ואגדה וכו' בזה מבושר לך שמחלתי בזה שחיבר נפשו עם ישראל ודו"ק:

פרשת ויקהל

בתוספת ד"ה יכול תימא א"כ כו' ומיהו קשה לר"י כו' לא הוי פריך מידי עכ"ל. ולי נראה ליישב דשמואל דיליף חילק מלאכה ממחללי' אימא כי רבתה תורה מיתות הרבה על מלאכת חשובות ומנ"ל מלאכת גרועו' ונ"ל דסמך נמי אמניינא דקרא דברים הדברים אלא אי לא כתיבא מחללי' ה"א דקרא אתא לאשמועינן דלא חייב עד שיעבור כל ל"ט כל כמה דלא נפקא לן חילק מלאכות בשום מקום. ואכתי תקשה אימא צריך המניינא דכולהו הוי מלאכות להתחייב עליהן כל א' בפני עצמו אפי' מלאכות גרועו' אבל בהעלם א' אם עשה ב' מלאכות גרועו' אינו חייב אלא א' וקרא דמחללי' אתי' למלאכות חשובות וצ"ל דשמואל לא ניחא לי' לאוקמי' הקרא להכי דבזה סמכינן אסמיכת למלאכת המשכן שהי' שם כל ל"ט מלאכות אלא צריך המנינא או לחייבו על כל ל"ט מלאכות ביחד חטאת

א' או לחייבו ל"ט חטאת וכיון דנשמע מקרא מחללי' חילוק מלאכת חשובות ע"כ צריך לומר דמנינא אתא לחייבו ל"ט חטאת. וא"כ לפ"ז לקמן בפרק הזורק פריך שפיר דהא שמואל הוא אמר דמחייב ר' שתי'. וע"ז פריך והתני' ר' אומר כו' וליכא למימר דאתא מנינא דכולהו חשובות מלאכות. הא שמואל ס"ל דע"ז לא צריך המנין. וכ"ת רבי לא ס"ל כשמואל וצריך המנין דכולהו חשובות מלאכות וחילוק מלאכות נפקא מלא תבערו. זה אינו דהא רבי ס"ל מלאכה שאין צריך לגופה פטור עלי' כדתנן לקמן דף ק"ז מחט של יד ליטול בו את הקוץ אפי' עשה חבורה דמלאכה שאינו צריכה לגופה היא ובמקום צערא שרי וא"כ צריך לא תבערו להורות דמקלקל בהבערה חייב כדדריש ר"ש דף ק"ו ומנ"ל חילק מלאכות ע"כ ממחללי' כמ"ש תוס' שם וא"כ מנינא ע"כ להורות דאין חייב בתולדה במקום אב וכדאמרן לשמואל ודו"ק:

בגמ' ותיפק לי' חילק מלאכה מהיכי דנפקא לי' לר' נתן כו' סוגי' הכא משמע דצריך קרא לחלק על שוגג אם עשה כולהו בהעלם א' אבל על המזיד שלא לחייב סקילה כי אם בעשותה כולם זה לא ס"ד ולא צריך קרא עלי' וכ"פ רש"י בסנהדרין פ"ד. וביבמות דף ו' ע"ב פי' רש"י לחלק שלא תאמר אינו חייב סקילה עד שיחלל שבת בכל מלאכו' לכך יצאתה הבערה כו' שחייב סקילה וכרת בפני עצמו ע"ש מהרש"ל שנתקשה בזה. גם שמעתי שהמזרחי הקדימו בזה. ונראה שהוכרח שם רש"י לפ' דלחלק קאי אפי' אמזיד דמדמפריך שם מאי לאו לר' נתן היא דאמר לחלק יצאת ולמה ס"ד שאתי' דווקא כר' נתן. אלא משום דהוי קשה לי' על ר' נתן מנ"ל לומר דלא תבערו לחלק יצא אימא לא יצאת אלא ללאו. אלא ש"מ דר' נתן ס"ל כדרשת ר' ישמעאל והוי קשה לי' באמת למה אינו דוחה מיתה ב"ד לשבת הא קיי"ל דאתי עשה ודחי לא תעשה. אע"כ צ"ל דלא תבערו לחלק יצאה לחייב סקילה על כל מלאכה ומלאכה ומ"ה לא דחי דאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת וע"ז פשיט וטעמ' דכתבה קרא כו'. וכל זה אם ר' נתן צריך קרא לחלק על מזיד. אבל אם נאמר דלמזיד אין צריך קרא ופשיטה דחייב סקילה על מלאכה אחת ולא צריך קרא אלא לחילק חטאת א"כ מנ"ל למפשיט דר' נתן ס"ל כר' ישמעאל. ז"ל הרמב"ם פכ"ד אין עונשין בשבת אעפ"י שהעונש מ"ע אין דוחה שבת כיצד הרי שנתחייב מיתה או מלקות אין מלקין שנ' לא תבערו אש וה"ה לשאר עונשין. עיי' מ"א בא"ח סי' של"ט ס"ק ג':

וקשה לי מהא דפ"ק דיבמות דפריך ותהוי נמי ר' יוסי וגם בתחלה דפריך וטעמא דכתבה קרא הא לאו הכי אע"ג שיש בו כרת. ולדברי הרמב"ם מאי פריך הא צריך קרא למלקות ולשאר עונשין:

פרשת פקודי

סוף הסדרא תורת כהנים הובא בילקוט. ומפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימי'. מכאן אמרו בכ"ג באדר קרב מילואין כ' וג' וז' הרי למ"ד באחד בניסן שלמו המילואי' כי שבעה ימים ימלא את ידכם כל שבעת ימי המילואים הי' משה מעמיד המשכן בכל בוקר ובוקר מקריב קרבנותיו עליו ומפרקו. בשמיני העמידו ולא פרקו. ר' יוסי בר יהודא אומר אף בשמיני העמידו ופירקו. כאשר עשה ביום הזה צוה לעשות לכפר עליכם. אמר לי' כפרה זו תכפר עליכם עד שיחיו המתים. ותמוה' איך נקשר דרשה זו בדברי ר' יוסי בר יהודא הקודם:

ולכאורה אמרתי דהני תרי תנאי מחולקים בשני תירוצי תוס' כי תוס' בשבת דף כ"ז מקשי' הא דתני' עשרה עטרות נטל אותו היום ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאי' כו' הא דלא חשיב ראשון להקדמת המשכן. משום דאמרינן במד' שכל ימי ז' המילואי' הי' משה מעמיד המשכן ומפרקו. וצריך ביאור דהא עכ"פ ביום זה הקים המשכן ולא פרקו עד שנה אחרת. נמצא דהי' ראשון להקמת המשכן שלא פרקו. וצ"ל דרש' זה קאי לר"י בר"י שגם ביום השמיני העמידו משה ופרקו. ועוד תירץ תוס' א"נ דעלה דהקמת המשכן קאי. וה"ק אותו יום של הקמת המשכן נטל עשרה עטרות אחרות. וזהו לת"ק דר"י בר"י דס"ל שהקים המשכן ולא פרקו:

אך לפי הנחה זו א"א ליישב התקשרות א"ל כפרה זו כו'. גם קשה הקרא ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן. ויביאו את קרבנם משמע שר"ח ניסן הי' כלות הקמת המשכן ותו לא פרקו:

ואמרתי עפ"י דרך אחר במה פליגי במה דאמרינן בפ"ק דר"ה דף י"ט שלחו לי' למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר. נמצא לפ"ז כשפי' ביום כ"ג הי' ר"ח ניסן יום השמיני ודכ"ע ס"ל דבר"ח ניסן הוקם המשכן ולא נתפרק עד שנה הבאה בחודש אייר. אבל ר' יוסי בר"י ס"ל כמו שהעיד ר' סימא משום חגי זכרי' ומלאכי על שני אדרים שאם רצו לעשותן שניהם מלאי' עושין שניהם חסרי' עושין. אחד מלא ואחד חסר עושין. וס"ל לר"י בר"י שאותו שנה היו עושין אדר מלא. ובכ"ג פי' אהרן ובניו. דהא לא ידעו עדיין אם יהי' חסר או מלא. נמצא היום ל' הוא הי' יום שמיני. ועדיין לא הי' ר"ח ניסן נמצא אפי' בשמיני הקים משה את המשכן ופרקו:

ובש"ס דיומא יליף דמפרישין כ"ג שבעה ימים בי"כ ובפרה ממילואים דכתיב כאשר צוה ה' לעשות לכפר. ולעשות זו מעשה פרה לכפר זו י"כ. אמנם לסברת ר"י בר"י שהם פרשו שמונה ימים. א"א לומר דנילף ממילואים דהתם פרישת שמונה הוי. וע"כ צ"ל

דילפינן מסיני. כדקאמר ריש לקיש התם או שאר ילפותא כמו דאמרי' בריש יומא. וא"כ האי קרא לכפר למאי אתא. ע"ז מסיים א"ל כפרה זו תכפר עליכם וכו' ודוק:

חומש ויקרא

פרשת ויקרא

מדרש תמוה אשרי תמימי דרך. תמימים הם ישראל שאמר להם הקב"ה בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו ולא שאלו למה. וכשקבלו את התורה לא שאלו אם תתן להם שכר:

בהקדים נתרץ גמ' תמו' במסכת יבמות דף ל"ו וז"ל אתמר מת בתוך ל' ועמדה ונתקדשה רבינא משמי' דרבא אם אשת ישראל היא חולצת ואם אשת כהן היא אינה חולצת. רב משרשי' משמי' דרבא אמר אחת זו ואחת זו חולצת. א"ל רבינא לרב משרשי' באורתא אמר רבא הכי ובצפרא הדר בי' א"ל שריתו יהא רעוא דתשתרי אף תרבא. חל עלינו לבאר מה האי שאמר רב משרשי' כיון ששרי אשת כהן בלא חליצה יתירו אף חלב. ולמה אמר דוקא חלב ולא פיגול וקדשי' ושאר איסורי דאוריי':

לתרץ אקדי' לך גמ' דקידושין דף ל"ח מושב דכתב רחמנא גבי מצה ומרור למה לי איצטרי' כו'. ודקדקתי הא דפריך מרור ל"ל. הא לא מצינו מושבות בכל התורה כולה גבי' כי אם גבי מצה לחוד כתיב בכל מושבותיכם תאכלו מצות. ויש ליישב ע"פ מה שאמר בשלהי פסחים דף ק"כ מצה בזמן הזה דאוריי' ומרור דרבנן מדכתיב על מצות ומרורי' יאכלוהו בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור וגבי מצה מיהדר הדר בי' קרא דכתיב בערב תאכלו מצות. והנה המקשין דהכא לא ס"ד עדיין מהאי קרא על מצות ומרורי' יאכלוהו דאפי' כ"א וא' לחודי' מצות עשה הוא. א"כ מה סבר מ"ש מצה מ"ש מרור דרבנן. וזה ליכא סברא דהמקשין לא ידע הדין אם מרור מדרבנן או מצה דאוריי' וצ"ל דס"ד דיליף מדאיצטרי' קרא גבי מצה הא חובת הגוף הוי אלא ש"מ לאורויי דוקא מצה ולא מרור. א"כ מאי פריך למצה באמת לא צריך קרא אלא למעוטי מרור. אמנם הך מיעוטא כבר ידעינן מקרא בערב תאכלו מצות. ולא צריך מושבות על מרור. וע"ז שפיר מדויק מושבות גבי מצה ומרור ל"ל. כלומר לא צריכנא לא על מצה ולא לדייק מיני' על מרור להיותו מדרבנן:

ועפ"ז מיושב מה שהקשה תוס' ד"ה בזמן וא"ת מבערב תאכלו מצות נפקא ומאי קושי' הך סוגי' מוקי לה בערב תאכלו מצות לערל וטמא כדמוקי לה ר"י בפ' כל שעה דף כ"ח

ע"ב. ולפי דברינו ניחא דע"כ סוגי' דהכא יליף מבערב תאכלו מצות בזמן הזה. דאלת"ה לא הוי פריך כלל דאיצטריך מושבות למרור בזמה"ז שהוא בדרבנן:

ובגמ' משני איצטריך סד"א הואיל וכתיב על מצות ומרורי' יאכלוהו בזמן דאיכא פסח אין בזמן דליכא פסח לא קמ"ל. ובתוס' ד"ה בזמן דאיכא פסח אין בזמן דליכא פסח לא. וא"ת ביאה דכתיב גבי פסח ל"ל וי"ל דרצה לומר עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לא"י. וא"ת מבערב תאכלו מצות נפקא דהכתוב קבעו חובה. וע"כ שלא בזמן פסח איירי דאי בזמן פסח מעל מצות ומרורי' נפקא. וי"ל דתרי קרא מושבותיכם ובערב תאכלו מצות צריכי חד לח"ל בזמן שבהמ"ק קיים וחד לח"ל בזמן שאין בהמ"ק קיים עכ"ל. עיין במהרש"ל סע"פ קושייתו מגיה בדברי תוס' וה"ג חד לארץ בזמן שאין המקדש קיים וחד לח"ל בזמן שאין המקד' קיים. ומהרש"א אומר דלא יכול לומר במקום דאיכא פסח דזה אין שייך כ"א בדבר התלוי בארץ כגון שמיטה דאמר לקמן. משא"כ פסח אין תלוי בא"י דהא במדבר נמי הקריבו פסח ועיין מהרש"א באריכות:

נמצא בהא מחולקי' מהרש"ל ומהרש"א דמהרש"ל סובר אם בזמה"ז יש לחל' לענין מצה בין א"י לח"ל כמו שמחלקינן לענין תרומות ומעשרות. ומהרש"א סובר דלגבי פסח אין לחלק דהא מצינו שהקריבו במדבר. וא"כ לאו א"י גורם. והשתא דליכא פסח ליכא לאיפלוגי בין א"י לח"ל. אלא דאיצטריך תרי קראי חד לח"ל בזמן שבה"מ קיים וחד לח"ל בזמן שאין בהמ"ק קיים. והנה מה שתפס מהרש"א דבמדבר נמי הקריבו פסח זה אינו קושי' רק לתי' שני של תוס' ד"ה הואיל כו' עוד י"ל דסבירא לי' כהאי תנא דאמר ביאה דכתוב גבי פסח עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לא"י. אבל לתי' ראשון דביאה הנאמר בפסח לאורויי שאינו אלא לאחר ירושה וישיבה. מה שהקריבו פסח במדבר הי' עפ"י הדיבור ע"כ וודאי ל"ק קושי' מהרש"א מהא דהקריבו במדבר דעפ"ה הי' וק"ל:

ועם זה ישבתי מה שסדרו תוס' בתחלה קו' וא"ת ביאה דכתב רחמנא ל"ל גבי פסח וי"ל. ואח"כ מקשים וא"ת והא מבערב תאכלו מצות נפקא. ומן הדין הי' ראוי להקדימם קו' הך. דוודאי בל"ז לא הוי קשה, מידי דה"א דתרי קראי צריכי חד לא"י בזמן שאין בה"מ קיים. וחד לח"ל בזמן שאין בה"מ קיים. דיש לחלק בין מקום שהי' מקריב בו קרבן פסח ובין ח"ל כמו שיש בזמן הזה כמה חילוקי' בין א"י לח"ל. דהא לא הקריבו קרבן בח"ל כי אם לאחר ירושה וישיבה. ומה שהקריבו פסח במדבר ע"פ הדיבור הי'. לכך הקדימו בדבריהם וא"ת ביאה כו' וי"ל עשה כו' וא"כ הקריבו פסח במדבר והוי פסח כחובת הגוף ואין לחלק בזמן הזה בין ארץ לח"ל. וא"כ מבערב תאכלו מצות נפקא לקובעו חובה בזמה"ז ומושבות נמי אתי' לבזמן דליכא פסח. וא"כ תרתי קרא ל"ל. ותי' תוס' חד

לח"ל בזמן הבית וחד לח"ל בזמן הזה. ודקאמר בתרווייהו קרא דבזמן הזה הוא כמ"ש מהרש"א ודו"ק:

ומיהו קשה מה הקשה תוס' לעיל בפסחים דף כ"ח ד"ה ואידך דסוגי' דהתם סבר מושבות דכתב רחמנא למצה בזה"ז. וא"כ אייתר בערב תאכלו מצות. או ההיקש מצה לחמץ. לכך צריך סוגי' דשם לאוקמי לשאר למודים. וי"ל דתו' דהתם אזלי לתי' ראשון דהכא ביאה דכ' רחמנא דווקא לאחר ירושה וישיבה. וא"כ פסח תלוי בארץ דלא הקריבו במדבר כ"א ע"פ הדיבור. וא"כ צריך ג' לימודים לזמן הזה חד לח"ל בזמן שבה"מ קיים וחד לארץ בזה"ז וחד לח"ל בזה"ז. ואי סוגי' דהתם ס"ל הך חילוק כמ"ש תוספות הכא. א"כ ה"ל למימר דכולי קרא צריכא כדאמרן וק"ל:

תו בגמרא מושב דכתב רחמנא גבי חלב ל"ל איצטריך סד"א הואיל בענייני דקרבנות כתיבי בזמן דאיכא קרבן נתסר חלב ובזמן דליכא קרבן לא קמ"ל. ובס' עצמות יוסף כ' וז"ל לפי מ"ש תוס' דתרווייהו צריכי למה בחלב דליכא רק חד קרא לא אמרינן דדוקא בח"ל בזמן שבה"מ קיים ע"כ. ובאמת תיובתא לא קא חזינא הכא דהא בפ' ויקרא כתיב בכל מושבותיכ' כל חלב וכל דם לא תאכלו. ובפ' צו כתיב וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם ודם וחלב תרווייהו כתבי בענייני דקרבנות. וחד טעם אית להו דהוי כמו משתמש בשרביטו של מלך. ואם כתב רחמנא גבי חלב או דם בכל מושבותיכם ידעינן דלאו בקרבנות תלי' מלתא. וא"כ אייתר אידך קרא בכל מושבותיכם. חד לח"ל בזמן שבה"מ קיים וחד לח"ל בזמן שאין בה"מ קיים. אמנם לשיטת מהרש"א לא צריך בזה"ז שני פסוקים לא"י ולח"ל דפסח לאו בא"י תלי' דה"ל חובת הגוף דהא הקריבו פסח במדבר. וזהו לפי מה שהנחנו אם נאמר ביאה דכתיב גבי פסח שבשבילה תכנס לא"י. אבל לתי' ראשון בתוס' שלא הקריבו במדבר אלא ע"פ הדיבור נמצא ק' ח"ל בזה"ז מנ"ל. וי"ל דידעינן שפיר דסוגי' דהכא ס"ל עוד לימוד כדיליף לעיל בפ' כל שעה דף כ"ח לא יאכל חמץ שבעת ימים תאכלו מצות לקובעו חובה בזה"ז. ובהכי ניחא דלעיל שם מקשי' תוס' הא בפ"ק דקידושין יליף ממושבותיכם לקובעו חובה בזה"ז. והיינו דלא כחד והניחו בקושי' ופה בשמעתין בקידושין תירצו דתרווייהו צריכא. אלא הוא הדבר אשר דברתי. דאם יש לחלק בין א"י לח"ל בזמן שאין בהמ"ק קיים מנ"ל הא צריך חד קרא לח"ל בזמן שבה"מ קיים. אלא שהסוגי' בקידושין איכא למימר דאית לי' כולהו דרשות הסמיכות ובערב תאכלו מצות ומושבותיכם. אבל הך סוגי' דכל שעה דמוקי לר"ש הקרא דסמיכות לדרשה אחרינא ולר"י הקרא דבערב לדרשא אחרינא. ואי איתא

לתלמודא לחלק כמו שתירצו התוס' ה"ל לש"ס שם לומר דלר"י תרווייהו צריכי למצה בזה"ז ודו"ק:

נמצא לשיטת מהרש"א עדיין קושי' עצמות יוסף במ"ע. מנ"ל גבי חלב בזה"ז ותרי קרא מושבותיכם חד לח"ל בזמן שבה"מ קיים וחד לא"י בזה"ז. אמנם כבר אמרנו וענינו דאם אמרינן עשה מצות פסח שבשבילה תכנס לא"י. והקריבו פסח במדבר א"א לומר שיטת מהרש"ל:

והנה וודאי למ"ד א"י מוחזקת היא מאבותינו ליתא להאי דרשה ביאה דכתיב גבי פסח עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לא"י הבטחה זו ל"ל. אלא שמצינו בברכות דף ד' ודוד מי הוי קרא לנפשי' חסיד הא כתיב לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ החיים. ותני משמי' דר' יוסי למה נקוד על לולא אמר דוד לפני הקב"ה מובטח אני בך שאתם משלם שכר טוב לצדיקים לע"ל. אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו. ומשני שמא יגרום החטא. נמצא לפ"ז שפיר אמרינן עשה מצוה זו שתכנוס לא"י ולא יגרום החטא. רק דכל זה ניחא אי לא חטא דוד במעשה דבת שבע. אבל אי אמרי' דחטא א"כ לא מוכח מהכא דאמרי' שמא יגרום החטא. אלא דאמר דוד לולא האמנתי דהיה מתייירא שמא לא עשה תשובה כהוגן:

והמפרשי תורה האריכו למעניתם תירץ על מעשה דבת שבע דקידושי' אמרי' לא הי' קידושין דבת שבע קטנה היתה. וקידושי קטנה לא תפסי דחיישי' שמא איילונית היא. ובתוס' הקשה אמאי אמרינן כל שאינו שהה שלשים יום באדם ספיקא הוי. אמאי לא אזלי' בתר רוב נשים שוולד מעליא ילדן. ואמר ר"י דחיישינן למיעוט מצוי כזה כמו במים שאין להם סוף וגוסס שאין מעידין עליו להשיא את אשתו. אע"ג דשמא התם משום ערוה החמירו מ"מ כיון דמיעוט של נפלים מצוי מחמירין בי':

והשתא יובן א"ל רב משרשי' שריתו ע"כ מטעם דאזלינן בתר רוב נשים. דוולד מעלי' מולדין ולא חיישינן למיעוט אפי' למיעוט מצוי מכ"ש דלא אזלינן למיעוט לומר איילונית היא א"כ אין תירץ לדוד. וא"כ לא מוכח דאמרי' שמא יגרום החטא. וא"כ גבי פסח לא אמרי' לדרוש עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לא"י. וצריכין גבי מצה תלתא קראי עד שידעינן מנייהו מצה בח"ל בזה"ז. וא"כ גבי חלב דלא הוי אלא תרי קראי צ"ל דחלב בזה"ז בח"ל שרי. וזהו שאמר יהא רעוא שיתירו אף תרבא:

והשתא נבא אל עין רחובות המים אשרי תמימי דרך. דלפי מה שאמרינן דדרשינן טעמי' דקרא כר"ש וכמו שמצינו במפרשי התורה הטעם על איסור חלב ודם דהוי כמו משתמש

בשרביטו של מלך. וא"כ הא דכתיב בכל מושבותיכם בחלב ובדם מיותר חד לח"ל בזה"ז וחד לח"ל בזמן שבה"מ קיים. אבל הם לא שאלו א"כ קושי' עצמות יוסף במ"ע:

אמנם יש לאלקי מילין ליישב קו' ע"י בשיטת מהרש"א ע"ד אחר והוא דסוגי' דקידושין ס"ל דבכל מושבותיכם בזה"ז משמע. וכ"ת א"כ בערב תאכלו מצות ל"ל. משום דמדכתיב חיובא גבי מצה בזה"ז נדייק מיני' הא מרור לא. ואי לא כתיב אלא חד מושבותיכם הוי דייק מיני' מרור בזמה"ז אבל לא בזמן בהמ"ק בח"ל. דהוי מוקי במסתבר. להכי כתיב בערב תאכלו מצות לדייק מיני' אפי' בח"ל בזמן הבית אינו חייב במרור. וא"כ קושי' ע"י ממילא מתורץ דבכל מושבותיכם משמע אפי' ח"ל בזה"ז. וא"כ אכתי יש לחלק בזה"ז בין א"י וח"ל כסברת מהרש"ל. וע"כ תאמר דפסח לאו תלוי בארץ מקרי דהא הקריבו במדבר. וא"ת ביאה דכתי' גבי פסח ל"ל ע"כ צ"ל כתי' תוס' עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לא"י. וכשניתן להם התורה לא שאלו מה שכר תתן לנו וא"ת ביאת א"י כדכתיב לתת להם נחלת גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורתו ינצורו. האי פסח הוי שכר א"י וא"כ קשה בממ"נ מש"ה תמימים הם.

פרשת צו

בתנחומא צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה. מה כתיב למעלה מן הענין והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל. ואח"כ אומר זאת תורת העולה. אם בקשת להקריב קרבן לא תגזול מן האדם כלום. למה כי אני ה' שונא גזל בעולה. ואימתי אתה מעלה עולה כשתנקה ידך מן הגזל. וצריכין לבאר למה פרט הכתוב שנאת גזל בעולה יותר מכל שאר הקרבנות. הרי לענין גזל כל קרבנות שוין כמו שמסיים המדרש אח"כ ממי אתה למד מאדם הראשון שלא הקריב מן הגזל. הה"ד אדם כי יקריב מכם קרבן:

בהקדים מה דאמרינן בב"ק דף ס"ו קרבנו ולא הגזול. ה"ד אילימא לפני יאוש ל"ל קרא פשיטא אלא לאחר יאוש ש"מ יאוש לא קני וקשי' לרבא. אמר לך רבא דאיירי דגזל קרבן דחברי'. ופי' רש"י לעולם לפני יאוש איצטריך לאשמועינן דאינו עולה לרצון כלל אפי' לבעלי' הראשוני' וע"ז הקשו תוס' דהא אמרינן לקמן גבי גנב שאם שחט תמימים בפנים לשם בעלים ראשוני' יחזרו קרן לבעלים. ל"א פירש"י דאיירי לאחר יאוש ולא קני' דקרבן אינה נגזלת דכל היכא דאיתי' בי גזא דרחמנא איתא. והקשה תוס' ע"ז ל"ל קרא דאי בחטאת הא אפי' הוא עצמו אם אכל חלב אתמול והפריש קרבן אין מתכפר באותו קרבן על חלב שאכל היום. ואי בעולה ושלמי' הא אמרי' בפסחי' המוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא כלום. והניחו בתימה:

ונראה לתרץ עם מה דאמרינן לקמן דף ע"ח אם אמר הרי עלי עולה והפריש שור ובא אחר וגנבו לרבנן דאמרו אם אמר הרי עלי עולה יביא כבש ולר"א יביא תור או בן יונה. אם בא א' וגנב השור גנב פטר נפשו בכבש לרבנן או בעוף לר"א. וכת' הראב"ד דוודאי אם השור בעין צריך להחזיר לבעליו וגנב אין יכול ליקח לעצמו או להביא אותו שור לקרבן. מעתה מיושב קושי' תוס' דצריך לימוד קרבנו ולא מן הגזל. וזה אין שייך רק בעולת נדבה. מש"ה הזהיר הקרא זאת תורת העולה אפי' בגוונא דא:

בפסוק וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר. פי' רש"י לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר לאחר יום ולילה הבא אחריו דהיינו בעמוד השחר דלמחר. עיין במזרחי שהקשה שם וא"ת מפני מה הצריכה תורה שבירה ומריקה והלא לא נעשה בליעתן נותר אלא בבוקר כדכתיב לא יניח ממנו עד בוקר ובבקר כבר עברה עליה לילה. ולמ"ד לינת לילה פוגמת הלא נותן טעם לפגם הוא ומותר וליכא למימר דמיירי באותם שבשלו בהם בלילה לינת לילה אינה פוגמת אלא כולה ולא במקצתה דקרא סתמא קאמר אפילו לא בישל בלילה י"ל למ"ד לינת לילה פוגמת בין בשלו בה בלילה בין לא בישלו בה כל זמן שלא עברה עליה כל הלילה נותן טעם לשבח הוא. וכיון דבעמוד השחר דלמחר פגימה ונותר באין כאחד ולא קדמה בהן פגימה לאיסור נותר הוו להו כמו נותני' טעם לשבח וצריכה שבירה ומריקה עכ"ל המזרחי:

והנה וודאי לפי מש"כ טי"ד סי' קכ"ד דנותן טעם לפגם אינו מותר אלא דיעבד אבל לכתחלה אסור גזירה אינו ב"י אטו ב"י א"כ קושי' המזרחי ולא כלום. י"ל דזה חומרא עשהו רבנן. אבל בדאורייתא לא שייך גזרה. והמזרחי קושייתו קאי על התורה מ"ט צריכה שבירה ומריקה ודו"ק:

אבל דבריו תמוהי' בעיני דבטור י"ד סי' קכ"א הביא דעת בעל העיטור שכתב וז"ל אי לא מסתפינא מרבוותא ה"א דאפילו כלי חרס בקדרה דלאו בת יומא כיון דאיסורא דרבנן מגעילה שלשה פעמים ודיו והביא ראיה מן הירושלמי וכ"כ הרשב"א וסיום דבריו דאפשר דלא הקילו אלא בספק של דבריהם שאין להם עיקר וכתב ב"י ירושלמי זה הוא בפ' אחרון של מסכת תרומות דגרסי' התם תני ר' חלפתא בן שאול קדרה שבישל בה התרומה מגעילה ג"פ בחמין ודיו א"ר אבא ואין למדין ממנה לענין נבילה אמר ר"י קשיתי קומי רבא תרומה בעון מיתה ונבילה בלא תעשה ואתמר כן אמר כמ"ד מאליהן קבלו המעשרות ע"כ:

א"כ לפ"ז קשה על המזרחי דהבעל עיטור רצה להביא ראי' מן הירושלמי גבי קדרות של חרס ואמר אי לא מסתפינא מרבוותא ובירושלמי מסיק דאינו מותר אלא איסור דבריהם

אבל באיסור דאורייתא אסור אפי' שהוא מדרבנן אם יש לו עיקר מדאורייתא. ונותר איסור כרת דאוריי' והיאך אסיק אדעתי' דלא צריך שביר' ומריקה ושטיפה. ועוד שם הביא ב"י בשם רשב"א שמקשה. דמשמע בפ' הקומץ דדם שמלחו אינו אלא מדרבנן ואפ"ה אמרי' בפינכא דאימלח בה בשרא ותברא. ואמאי לימא ליעבד בי' הגעלה א"כ משמע אע"ג דאיסור מדרבנן נמי אסור להגעיל כלי חרס ומתרץ ואפשר דכיון דבעי הגעלה שלשה זימני לא משהו לה דלמא פשע בנתיים. ותדע דאי לא לשהיי' ויחזרנה לכבשונות אלא מפני שטורח הוא ואינו מצוי חושש שמא יפשע וישתמש בה בנתים ע"כ לשון תשובת הרשב"א:

והשתא קשה על המזרחי בממ"נ אם סבר תי' הרשב"א א"כ קושייתו אינו אמאי צריך שבירה ומריקה לעביד הגעלה דהוא טורח גדול. ואי לא סבר תי' הרשב"א קושי' הרשב"א במקומו עומדת וק"ל וצ"ע:

ועל כל זה יש לי להקשות מיני' ובי' על המזרחי דגרסי' בזבחים פרק דם חטאת דף צ"ו ע"ב ת"ר חטאת אין לי אלא חטאת. שאר קדשים מניין ת"ל קדש קדשים היא יכול שאני מרבה את התרומה ת"ל אותה ולא תרומה דברי ר' יהודא ור' שמעון או' קדשי קדשי' טעונין מריקה ושטיפה וקדשים קלים אינם טעונין מריקה ושטיפה דכתי' קודש קדשי'. ור"י מ"ט מדאיצטריך אותה למעט תרומה מכלל דקדשי' קלי' טעוני' מריקה ושטיפה דאלת"ה לא לכתוב אותה ואנא ידענא מיעוט דתרומה מכח כ"ש. ור"ש אמר לך האי אותה ולא פסולה וכו'. והנה יש לי להקשות אליבא דכ"ע בין למ"ד לינת לילה פוגמת ובין למ"ד מעת לעת פוגמת קשה הלא משנה ערוכה שלמים קדשים קלים שחיטתן וכו'. נאכל לשני ימים ולילה. א"כ אימת נעשה נותר לאחר שני ימים ולילה ובאותו פעם כבר נפגם לכ"ע וא"כ קשה למה צריך לר"י מריקה ושטיפה גבי קדשים קלים ולר"ש למה צריך מיעוט קדשי קדשים למעט קדשים קלים. ואין לומר דהקרא איירי כגון אם בישל בו תוך שני ימים ולילה הלא סתמא כסברת המזרחי כקושייתו וע"כ צ"ל כתירוצו שכתבתי לעיל דלסברתו מ"מ קשי' כדאמרן:

ומיהו נראה ליישב זאת הקושי' דהאי פלוגתא דר"ש ור"י איירי בקדשים קלים היינו תודה ואיל נזיר שהמה נמי מיקרי קדשי' קלי' כמ"ש במשנת וי"ו פ' איזהו מקומן והמה נאכלין ליום ולילה אחד. וא"כ תירוצו של המזרחי נמי על זה ודו"ק. הגם שזה דוחק דסתמא קאמר קדשים קלים:

אבל מ"מ קשה לפי סברת המזרחי דקאמר בדף צ"ז שם בזבחים ר' טרפון אומר בשל בו מתחלת הרגל יבשל בו כל הרגל. ומסיק שם בגמרא טעמא אמר רב נחמן אמר רבה

בר אבוה כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו. ופירש"י מתוך שהשלמים מרובין אין בלוע שלה נעשה נותר שהרי זמן שלמים לשני ימים וכי מבשל בי' שלמים וכו'. וא"כ קשה דע"כ ר"ט מקדשים קלים איירי דאינו אלא לשני ימים וא"כ קשה למה אמר למלתי' ברגל ה"ל לומר אפי' בשאר ימים נמי אין צריך שטיפה ומריקה דהוי נותן טעם לפגם רק זה קושי' לבד על המזרחי יש לדחות דהכי מקשי המזרחי למה צריך שבירה ומריקה להוי סגי בהגעלה וא"כ לק"מ על ר"ט דר"ט רצה לומר מלתי' אפי' שלא צריך הגעלה. אבל קשה לפ"ז אם מקשה המזרחי דהגעלה מיהת בעי קשה קושי' דלעיל דהלא מקשה קו' הרשב"א מכל הבשר דף קי"א בהאי פינכא דאימלח בה בשרא ותברא ואמאי ליעבד כו' וצריך לתרץ כתי' הרשב"א דלמא משהי ולא הגעיל מכח טרחא א"כ לא מקשה כלום דלמה צריך שבירה ומריקה הלא הוי נותן טעם לפגם ולעביד הגעלה דלמא משהי וצריך לומר דקושי' המזרחי קאי למה צריך שבירה ומריקה וגם הגעלה נמי לא א"כ הדרי קושי' לדוכתי' מכח ר"ט ודו"ק. וצ"ע על המזרחי:

ומעתה נבוא לבאר קושי' התוס' י"ט שהקשה קושי' נפלאה על הרמב"ם במשנה ז' פרק דם חטאת אחד שבישל בה קדשי קדשי' וא' קדשים קלים טעונים מריקה ושטיפה רש"א קדשי' קלים אינם צריכין מריקה ושטיפה מפרשי' בגמ' דאיהו איצטריך אותה פרט לפסולה שאין דמה טעון כיבוס אפי' שהי' לה שעת הכושר. והשתא לת"ק דהכא כי היתה לה שעת הכושר צריך כיבוס ומתני' דלעיל דכתוב דם חטאת פסולה אינה טעונה כיבוס דלא כת"ק. ומפני כן אני תמה על הרמב"ם בפ"ח מהל' מעשה קרבנות פסק לסתמא דלעיל דפסולה אין צריך כיבוס ופסק נמי לדברי ת"ק דהכא ע"כ קושי' התיו"ט. ובאמת קושי' זאת תמוה. והברכת הזבח רוצה לתרץ בדוחק דמאותה תרתי ש"מ ע"ש. זה דוחק גדול דא"כ היאך קאמר הגמ' ור"י מ"ט מדאיצטריך אותה דלמא אותה בא למעט חטאת פסולה. אצ"ל דר"י לא סבר הא. ועוד דאפושי פלוגתא לא מפיש. לפי פירושו הוי ג' מחלוקות בדבר. לכך לבי אומר לי ליישב דברי זאת ואמרתי' דה"פ. ופירוש אחר יהי' בגמרא איפוך מדעת המזרחי שפרשתי לעיל:

דודאי בתודה ואיל נזיר קדשי' קלי' דנאכלין ליום ולילה עד חצות כמו חטאת בהא לא פליג ר"י עם ר"ש דכ"ע מודה דצריך שטיפה ומריקה כמו חטאת דמ"ש חטאת מהך אלא פלוגתייהו קאי בקדשי' קלי' דנאכלין לשני ימים כגון שלמים ובכור ומעשר. דבכה"ג אמר ר"י אפי' קדשי' קלים צריכין שטיפה ומריקה. וא"ת הרי הוי נותן טעם לפגם דמ"מ הגעלה בעי וצריך שהי' והוכיח ר"י הך סברא מדאיצטריך אותה. וע"ז פליג ר"ש דאותה צריך לדם חטאת פסולה וא"כ קדשים קלי' אינו טעונה שטיפ' ומריקה דנותן

טעם לפגם הוא ואין צריך הגעלה וא"כ ליכא למיחש דלמא משהי להו. ומעתה קושי' רש"י מה שהקשה במתני' על ר"ש והלא מ"מ נותר הוי וצריך לתרץ דהגעלה מיהא בעי. אבל השתא מתורץ בטוב טעם. דלא הוי נותר דהוי נותן טעם לפגם. וא"כ שפיר מיושב השתא דברי רמב"ם. דוודאי רמב"ם פסק כר"ש דצריך אותה לדם חטאת פסולה כסתמא דמתניתן. וגם משנה ח' אתי' אליבא דר"ש. והאי דכתיב הרמב"ם א' קדשי קדשים וא' קדשים קלים טעונים שטיפה ומריקה איירי בקדשים קלים דאינו נאכלין אלא ליום ולילה א' דבהא לא פליג ר"ש דר"ש לא פליג אלא אקדשים קלים דאינו נאכלין אלא לשני ימים ולילה דהוי נותן טעם לפגם. ודו"ק:

ומעתה אפשר לומר דרמב"ם קאמר מלתי' אפי' בשאר קדשים קלים נמי צריך מריקה ושטיפה בשלמא בגמרא קאמר ר"ש כולה מלתי' בקרא דבקרא קמפילגי ר"י ור"ש. אבל אנן אע"ג דהוי נותן טעם לפגם אין רשאי לכתחלה להשתמש בו כדכתב הטור סי' קכ"ב ובסוגי' דגמרא דף ע"ו בע"ז ודו"ק:

פרשת שמיני

במדרש וידום אהרן. מאי הוי לי' למימר ביום השמיני ימול. וזה המדרש תמוה באזני רואים ושומעים:

ונראה בהקדי' סוגי' דיומא דף נ"ג כתיב כי בענן אראה על הכפור'. וכתיב וכסה ענן הקטורת את הכפורת להורות אם לא נתן בה מעלה עשן או שחסר א' וכל סממניה חייב מיתה. ופריך הש"ס קרא לקרא ומשני רב ששת חד קרא לאוהל מועד שבמדבר. וחד קרא לשילה ולבית עולמים. ועוד משני חד ליום כיפורים וחד קרא לשאר ימות השנה. רב אשי אמר חד למצוה וחד לעכב. רבא אמר חדא קרא לעונש וחדא קרא לאזהרה:

תניא ר"א ולא ימות עונש. כי בענן אראה אזהרה. יכול יהיו שניהם אמורי' קודם מיתת בני אהרן ת"ל אחרי מות שני בני אהרן. יכול יהיו שניהם אמורי' אחר מיתות בני אהרן ת"ל כי בענן אראה על הכפורת. מאי תלמודא אמר קרא כי בענן אראה ועדיין לא נראה. ופריך ואלא מ"ט איענש. כדתני' ר"א אומר לא מתו בני אהרן אלא על שהורו הלכה בפני רבן משה:

מדפריך התלמודא על ר' אליעזר ולא פריך מקודם משום דלכל הנך אמוראי דלעיל ס"ל דתרווייהו קראי נאמרו קודם מיתות בני אהרן ונענשו משום איסור מעלה עשן. אבל לר"א פריך שפיר. וזהו שפירש"י יכול תרתי קראי נאמרו קודם מיתות בני אהרן. ונאמר שבעון מעלה עשן. שלא נתנו מתו. והקשה תוס' מה איצטריך קרא לעכב הא חקה כתיב

בפרשה וי"ל דחקה לא כתיב אלא איום כפורי'. ואין זה תירוץ דמעיקרא קאמר דחד קרא לשאר ימות השנה. והשתא קאמר דתרווייהו בין בי"כ ובין שאר ימות השנה:

והנה בגמ' פריך על תירץ רב ששת דמצריך קרא לבית עולמי' הא כתיב וכן יעשה לאהל מועד השוכן אתם. ופי' רש"י ר"ל כל מקום שאני שוכן. אתם. והנה פסוק וכן יעשה לאוהל מועד נאמר אחר מיתות בני אהרן. א"כ וודאי אהרן ה"ל למימר כיון דמצריך הני תרי קראי חד למשכן וחד לבית עולמים א"כ אין לנו קרא מיותר. לעכב בשאר ימות השנה. ומעשה דנדב ואביהו הוי בשאר ימות השנה ומעלה עשן לא שייך לקטורת רק דהוי ביאה ריקנית ואינו אלא למצוה ולא לעכב לא הוי ביאה ריקנית:

אך דבריש עירובין משני משכן איקרי מקדש ומקדש איקרי משכן. ופי' שם מהר"ם בחידושיו לשנוי דא לא איצטריך תרי קראי למשכן ולבית עולמים:

והנה רש"י פי' בפ' כי תשא אך את שבתותי תשמרו אעפ"י שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחו כל אכין ורקין מיעוטין. והקשה עליו הרמב"ן דהא ביומא דף פ"ה אמר ר' יוחנן מנין שפיקוח נפש דוחה שבת דכתיב אך את שבתותי תשמרו יכול לכל ת"ל אך חלק לפקוח נפש אין צריך לשמור השבת. א"כ מנין לנו שבנין המשכן אינו דוחה שבת צ"ל דילפינן כדאיתא בתורת כהנים יכול בנין בית המקדש דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו. וא"כ ע"כ צ"ל דילפינן משכן ממקדש. א"כ ל"ל להצריך קרא על בית עולמים כי בענן ע"כ לעיכוב. א"כ הוי ביאה ריקנית. ע"ז אמר המדרש דה"ל למימר ביום השמיני ימול. ודרש רבב"ע שם ביומא דף פ"ה שפקוח נפש דוחה שבת ק"ו ממילה. וא"כ אייתר אך את שבתתי תשמרו שמלאכת המשכן אינו דוחה שבת וא"כ לא יליף משכן ממקדש. וצריך חד קרא כי בענן לבית עולמים. ואין במעלה עשן רק חד קרא למצוה. ואם חיסר מעלה עשן אין בו עיכוב ולא הוי ביאה ריקנית. ומ"מ וידום אהרן ואמר צדיק הוא ה' ודו"ק:

פרשת תזריע

במדרש אשה כי תזריע וילדה זכר הדא היא דכתיב אחור וקדם צרתני אמר ר' ישמעאל בר' תנחום אחור לכל המעשים וקודם לכל העונשין:

כי המפרשים נותנים טעם לשבח למה תלה הכתוב נקבות באב והזכרים באשה. מפני שיש בזרע האשה כח גנז והוא כח הזכר. ולהיפך בזרע האיש. כי האשה מאיש לקחה. נמצא בתחילת הבריאה נאצל האשה מן האדם כי היא היתה בכחו. ובאשר שבאתה מן זכר לכך היא מזרעת זכר. וכמו שהיתה תחלת הבריאה. וכל זה אם נאמר שנבראת מן צלע יתירה. אמנם אם דו פרצופין נברא אין טעם זה עולה. ובגמרא דעירובין דרשו חז"ל

אחור וקדם צרתני דדו פרצופין נברא. ומעתה מאליו יקרא באשר דכתיב אשה כי תזריע וילדה זכר ש"מ דלא דו פרצופי' נברא. א"כ הדא הוא דכתיב אחור וקדם צרתני צ"ל דקאמר אחור למעשה בראשי' וקדם כנ"ל ודו"ק:

פרשת מצורע

מדרש ילמדנו ואשה כי יזוב זוב דמה ימי' רבים. ילמדנו רבינו מה שתישן נדה בבגדי' עם בעלה במטה אחת. ואף בעלה בבגדיו זה לצד אחד וזה לצד אחד. כך שנו חכמים אסור לשכוב אפי' זה בבגדיו וזו בבגדיה שאין נותנין פרצה הבשר ביותר לגנב שמשלו חכמים את הדבר כאש בנעורתי' וקשה חדא ששואל על נדה מה שתישן בבגדי'. ומציין שאלה זו על משפט הזבה. בפ' שלפניו ה"ל לקובעו שאלתו בפ' נדה ואשה כי תהי' זבה דם יהי' זובה בבשרה שבעת ימים תהי' בנדתה שם מקומה ומשפט אשה נדה:

ותו הך איבעי בעי להו בפ"ק דשבת דף י"ג. ופשיט לי' רב יוסף. מהך קרא דיחזקאל אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל. ואת אשת רעהו לא טימא. ואל אשה נדה לא קרב. מקיש אשה נדה לאשת רעהו. מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא בבגדה אסור אף אשה נדה הוא בבגדו והיא בבגדה אסור. ובילמדינו אינו אוסר אלא מצד הרחקה. לגדר עריות. והניח הקישא דרב יוסף:

שם בגמרא אמר רב יוסף העוף עם הגבינה. ב"ה אומרים לא עולה ולא נאכל. ומשני התם דליכא דיעות. ה"נ מסתברא דהיכא דאיכ' דיעות שאני דקתני סיפא רשב"ג אומר שני אכסנאי' על שלחן אחד זה אוכל בשר וזה אוכל גבינה ואין חוששין. ולאו איתמר עלה וכו'. הבעל איבעי' דחה לרב יוסף ואמר ה"נ מסתברא א"כ ה"ל לפשוט האיבעי' דמותר היא בבגדי' והוא בבגדיו כיון דאיכא דיעות שרי כמו שני אכסנאים:

ותו קשה דפשיט רב יוסף בתר הכי ממתני' דקתני לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה. ומשני דהתם דיעות איכא ולא שינוי'. אמאי לא פשיט רב יוסף תיכף מתחלה מהך מתני' דלא יאכל שהיא בעצם וראשונה בסדר מועד. וליכא פלוגתא. ולמה פשיט מתחלה ממתני' דעדיות. וגם פלוגתא דב"ש וב"ה היא. אבל מתני' דלא יאכל. בהא לא פליג חד ומוסכמת בין לב"ש ובין לב"ה:

ונראה עם מה שכתב ר"ת בהך מעשה דתנא דבי אלי' ששאל בימי לבונך מאי. משום שהיו רגילים לטבול שתי טבילות אחת לסוף ז' לראייתה. ואחת לסוף ימי ליבון. לכך הי' מיקל אותו איש. והנה מה דאבעי' להו נדה מהו שתיישן וכו' י"ל דאיבעי' להו בנדה דאורייי'. או אף גם בנדה דרבנן בימי ליבונה. לכך בתחלה לא מצי למפשט ממתניתין דלא יאכל הזב עם הזבה דעדיין האי בעי' במקומה עומדת בנדה דרבנן. ומתני' איירי

בזבה דאורייי'. מש"ה פשיט רב יוסף מעוף דלא עולה אף שהוא מדרבנן. מכ"ש בנדה דאורייי'. אבל בתר דדחי לי' דאיכא דיעות שאני ה"נ מסתברא. וקשה לרב יוסף מאי איבעי לך תפשוט לך דשרי כמו שני אכסנאים דאיכא דיעות. וצ"ל ע"כ דהאי בעי' קאי בספיקא לאיסורא בנדה דאורייתא והתם בבשר עוף שרי דהוא מדרבנן. וא"כ ש"מ דאביי קאי בנדה דאורייתא. ע"כ עתה בא לפשוט ממתני' דלא יאכל הזב עם הזבה ודו"ק:

בנדה דף ס"א אמר רב התקין ר' בשדות ראתה יום א' תשב ששה והוא. שנים תשב ששה והן. (פירש"י שמא ראשון סוף זוב ושני תחלת נדה). שלש תשב שבעה נקיים שמא בימי זיבה עומדת ור' זירא אמר בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבת עלי' שבעה נקיי'. וקאמר שם שאינו אלא מנהגא. והיכי דאחמור אחמור. היכא דלא אחמור לא אחמור:

והשתא מבואר ואשה כי יזוב זוב דמה ימי' רבים. שהמה שלשה ימים. נמצא דהוי סגי בהאי תקנתא דאתקין רב בשדות. אך אנו מחמירין כחומרא דר' זירא. וטובלין לאחר ז' ימים ימי כדה כדין תורה. וימי ליבונה המה מצד חומרא. מהו ליישן באותו ימים היא בבגדי' והוא בבגדו. והיקישא דיחזקאל נדה לאשת איש היינו בנדה דאורייתא. אבל לדידן באותן ז' ימים דימי ליבונה מהו לישן. והשיב שמצד חומרא וגדר עריות. ראוי להחמיר שלא תישן:

פרשת אחרי מות

מדרש ילקוט סוף פ' מצורע וזרקתי עליכם מים טהורי' וטהרתם. אמר כטומאת הנדה היתה דרכם לפני. כטומאת הנדה ולא כטומאת המת. המת בבית אין כהן גדול נכנס. אבל נדה בבית כ"ג נכנס עמה בבית. יושב עמה על האסטווה. ובלבד שלא תהא מתנדנדת. (ומדרש הזה נעלם מהפוסקים בי"ד סי' קצ"ה. עיין בב"י ובהגהת רמ"א). כך אלו ישראל נמשלו כטומאת המת אין השכינה חוזרת עליהם לעולם. אבל כנדה נמשלו שהכהן עמה בבית ואין חושש כך השכינה שורה עם ישראל אע"פ שהם טמאים שנאמר השוכן אתם בתוך טומאותם. בשעה שהי' ישראל במצרים לא הוו נשותיה' רואו' מפני אימת מצרים שהי' עליהם. ואף משיצאו לא הי' רואות במדבר. שהשכינה הי' ביניהם. והנשים קבלו התורה תחילה כו' אמר הקב"ה לישראל בעוה"ז הייתם מטהרין וחוזרין ומטמאין. אבל לעתיד לבא אני מטהר אתכם שלא תטמאו עולמות שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם:

ביומא דף ו"ו איתא פלוגתא רב נחמן סבר טומאה הותרה בציבור. ורב ששת סבר טומאה דחוי' בציבור. ופריך הש"ס על רב ששת מהא דתניא ונשא אהרן את עון

הקדשים. אם על עון פיגול כתיב לא ירצה אם על עון נותר כתי' לא יחשב הא אינו נושא אלא טומאה שהותרה מכללה בציבור. ומשני תנאי היא דתני' ציץ בין שישנו על מצחו בין שאינו על מצחו מרצה דברי ר' שמעון. ר' יהודא אומר עודהו על מצחו מרצה. אין עודהו על מצחו אינו מרצה. אמר לו ר"ש כ"ג בי"ה יוכיח שאין עודהו על מצחו ומרצה. א"ל ר"י הנח לכהן גדול ביה"כ שטומאה הותרה לו בציבור מכלל דר"ש סבר טומאה דחוי' בציבור:

והנה הרמב"ם בפ"ד מהל' ביאת מקדש פסק כרב ששת טומאה דחוי' בציבור. ובעי ציץ לרצויי. ושם פסק תו כר"י דוקא עודהו על מצחו מרצה. ואליבי' צ"ל טומאה הותרה בציבור. א"כ דברי הרמב"ם סתרי אהדדי. וכבר נתקשה בזה הר"י קורקס הובא בכסף משנה. ותי' בדוחק ע"ש:

ולי נראה בהבנת הרמב"ם. שמחלק. וודאי בכל עבודת אמרי' דחוי' בציבור זולת בעבודות יה"כ הואיל וכפרת כל ישראל תלוי' בו בזה היום אמרי' טומאה הותרה בציבור ודייק חילוק זה מדקאמר ר"י הנח לכ"ג ביה"כ שטומאה הותרה לו בציבור. אבל לשאר עבודת ציבור לא הותרה. והברייי' דעון קדשים הוא נושא שטומאה הותרה בציבור. מוקי לה בי"כ ולא בכל השנה:

ועפ"ז ניחא דפריך שם לרב נחמן מהי' מקריב פרים ואלים ש"מ דטומא' דחוי' בציבור. ומאי פריך הא יש לתרץ תנאי היא כמו שמשני לרב ששת. אבל אם יש חילוק בין י"כ לשאר עבודות השנה ניחא. דליכא לשנוי לרב נחמן תנאי היא והוא סבר כר"י דיומ' טומאה הותר' בציבור. דאיכא למפרך אימתי דאמר ר"י בי"כ אבל בשאר עבודות הציבור מנ"ל. משא"כ לר"ש שפיר קאמר אנא סבר כר' שמעון דאמר טומאה דחוי' בציבור אפילו בעבודות יה"כ ק"ו בשאר עבודות ציבור:

ועפ"ז מיושב דהא דפריך מיתבי הי' מקריב מנחת פרים ואלים וכו' מאי לאו פרים ואלים דחג ש"מ דטומאה דחוי' בציבור. ואח"כ קאמר מיתיבי ונשא אהרן כו' אלא עון טומאה שהותרה בציבור וקשי' לרב ששת. ולא פריך בלא"ה הברייתות אהדדי. דהא הא דקאמר אלא עון טומאה שהותרה הציבור היינו יה"כ. אבל פרים ואלים דחג טומאה דחוי' בציבור אבל השתא דמוקי לה כל הני ברייתות דס"ל בגוונא טומאה הותרה בציבור פריך שפיר מהך ברייתא דנושא עון ש"מ הותרה בציבור. וליכא למימר הך בטומאת יה"כ. מ"מ פריך מנלן לחלק בין י"כ לשאר ימים. ע"ז משני שפיר תנאי היא וס"ל כר"י דאמר הותרה בציבור הנח לי"כ. ש"מ דלא ס"ל הותרה אלא בי"כ ודו"ק:

ועפ"ז מיושב קושי' תוס' דף וי"ו ד"ה אמר רב תחליפא דפריך תלמודא עד שאתה מפרישו מטומאת ביתו הפרישהו מטומאת מת. אמר רב תחליפא משמי' דרבא זאת אומרת טומאת המת הותרה היא בציבור. והקשה תוס' תימא דהא בזבחי' דף ל"ג קאמר מכלל דתרווייהו פי' אביי ורבא ס"ל טומאה דחוי' בציבור. ולפי סברת הרמב"ם דיש לחלק בין עבודת י"כ לשאר עבודת ציבור ניחא:

ובהכי מתיישבת קו' תוס' בפסחים דף ע"ז ד"ה דלא אשכחן תנא דאית לי' טומא' הותרה בציבור אלא ר"י. והקשו מאי אולמא דר"ש טפי מדר"י. אדרבא אשכחן בפ' מי שהוציאוהו שר"י ור"ש הלכה כר"י. ותי' בדוחק. ולפי מה שכתבתי מיושב שפיר סברוה דכ"ע דחוי' בציבור דלא אשכחן תנא אלא ר"י. ומדר"י אין ראי' שס"ל טומאה הותרה בציבור דוקא ביה"כ. דאל"כ קשי' רבא אדרבא וכדאמרן:

וכיון שזכינו לדין. ישבתי עוד פסק רמב"ם שתמוה מאוד:

וזהו בפ"ה מהל' עבודות יה"כ ומפרישין אותו מאשתו כל שבעת הימי' אלו שמא תמצא אשתו נדה. ונמצא טמא שבעת ימים ואינו יכול לעבוד. וקשה דהא בגמ' דף וי"ו ע"א מביתו למה פירש. תניא ר' יהודא בן בתירא שמא יבוא עליה ונמצא ספק נדה. וע"ק אם כחוש שמא תמצא אשתו וודאי נדה. מאי קאמר התם אמרוהו רבנן קמי' דרב חסדא כמאן כר"ע דאמר נדה מטמא את בועלה. ואמר להו רב חסדא אפי' תימא רבנן עד כאן לא פליגי עלה דר"ע אלא באחר אחר. אבל בחד אחר מודו לי' ואי וודאי נדה לא הוי פריך מידי:

ונראה ליישב ע"פ מה שהקשה מהרש"א אמאי קאמר שמא תמצא אשתו ספק נדה הל"ל שמא תמצא אשתו ודאי נדה בשנמצא על שלה אותיום דלכ"ע טמאה וודאי והניח בצ"ע. ואישתמיטי' דברי תוס' בנדה דף ט"ו ד"ה אדם שהקשו קושי' זו. ותירצו דהא לא שכיחא. וכוונתם דעל טומאה דלא שכיחו לא חיישינן להו. כמו שתי' רבינא על הא דפריך ועד שמפרישו מטומאת ביתו תפרישהו מטומאת מת. ומשני טומאת מת לא שכיחי טומאת ביתו שכיחו. אבל על שלה אותיום הוא ג"כ לא שכיחי ולא חיישינן לה:

כל זה ניחא לרבינא גם רב חסדא דהוא בעל מימרא טומאה דחוי' בציבור בפסחים דף ע"ח. אבל לרבא דקאמר זאת אומרת טומאה הותרה בציבור. ולא מחלק בין טומאה שכיחי או לא הקושי' במ"ע. ומ"ה הרמב"ם דפסק בי"כ טומאה הותרה בציבור כשינוי' דרבא ולא כרבינא. א"כ לדידי' מפרשינן משום חששא טומאה אפי' בלא שכיחי. והא דלא מפרשינן מטומאת מת. דשאני טומאת מת דהותרה בציבור בי"כ. מ"ה פסק שפיר שמא תמצא אשתו נדה. אף דהוא מלתא דלא שכיחי ודו"ק:

ועתה נבוא לבאר המאמר שהתחלנו. דלמ"ד טומאה דחוי' בציבור איכא למימר האי קרא השוכן אתם בתוך טומאותם קאי אע"פ שהכהני' הי' טמאי'. מ"מ עבודת הקרבן הורצה. איברא למ"ד הותרה בציבור אפילו שיש טהורי' באותו משמר מ"מ עבדי בטומאה. ולא צריך ציץ לרצויי' ש"מ היתר גמור היא. ולא שייך לומר בתוך טומאותם. שאין שייך טומאת מת בציבור לענין הקרבת קרבנותיהם. אבל למ"ד דחוי' בציבור. אם יש כהנים טהורים כל מה שנוכל להדר אטהורי' מהדרינן. ומ"מ אי ליכא טהורים הורצ' שפיר איכא למימר דהקרא השוכן אתם בתוך טומאתם קאי עלה:

והנה פרישת שבעה ילפינן ממלואי' לדעת ר' יוחנן. ולפי דעת המד' לא הי' רואין דם נדה. א"כ קשה מביתו למה פירש. וכ"ת דבאמת במדבר לא היו פורשין מביתו דהא סתמא קתני במתני' שבעת ימים מפרישין כ"ג מביתו משמע שכך תמיד היתה. וליכא למימר דהא קתני בלשכת פלהדרין. מטונך זה הוא בבית שני. וכי תאמר דבבית ראשון לא היו פורשין מביתו. אף את"ל סומכין על הנס. כמו דאמרי' בעשרה ניסים שלא ראה כ"ג קרי ביה"כ ועכ"ז מפרישין. מ"מ מלתא דלא שכיחי הוי וטומאה דלא שכיחי לא חיישינן. וצ"ל כשינוי דרבא דמטומאת מת לא פרשינן דטומא' הותרה בציבור. וזהו כוונת המד'. השוכן אתם בתוך טומאותם. ואם תקשי לך אימא קרא קאי אטומאת מת שדחוי' בציבור. ז"א דטומאה הותרה בציבור. וע"ז מייתי ראי' דהא לא ראו דם במדבר. וא"כ מביתו למה פירש. וצ"ל דאפילו מטומאה דלא שכיחי נמי ניחוש. א"כ נפרישינהו מטומאת מת. וע"כ צ"ל כרבא טומאה הותרה בציבור:

אך עדיין יש לפקפק אימא דילפינן מסיני כמו שס"ל לריש לקיש. ובסיני וודאי פרישת מביתו זו אשתו הוי. חדא דהי' משה פירש מאשתו. ועוד שהי' בהר במחנה שכינה. אלא שביומא דף ד' א"ל ר"י לר"ל בשלמא לדידי דיליף ממלואי' היינו דתני' זה וזה מזין עליו כל שבעה מכל חטאת שהי' שם דהוי כמי הזאה במילואי'. אלא לדידך דילפת מסיני הזאת בסיני מי הוה. והקשה תוס' וא"ת והא הוי בסיני הזאת דם. דכתיב ויקח משה את הדם ויזרקהו על העם. וי"ל אותה הזאה לא היתה בשביל טהרה. אלא דם הברית הוי דכתיב הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם ע"כ. הנה לפי המדרש מוכח תי' תוס' דהא מצינו כל מעשה ידיו של משה רבינו לא בטלין לעולם. פרה אדומה שלו. שמן המשחה. גם המשכן. וחצוצרות. א"כ אם דם הטהרה היתה אותה הזאת לא היה בטלין. ע"ז מסיים הך דרשה. בעוה"ז הייתם מטהרין וחוזרי' ומטמאין. אבל לעתיד וכו'. ואי זריקה דטהרה הוי בדם שזרק משה רבינו לא היו חוזרין ומטמאין. אלא שמע מינה הדם הברית הוי. וא"כ אי אפשר למילף מסיני אלא ממילואי' וכדאמרן:

פרשת קדושים

א) קידושין דף ל"ב ע"ב בתוס' ד"ה ואין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. לאו ג"ש גמורה דא"כ ליבעי מומחין. וקשה לי ה"ל להוכיח דע"כ לא ג"ש גמורה דהא לפי מ"ש תוס' בסמוך להכי כתיב שיבה לר"י הגלילי דאי לא כתיב שיבה. ה"א זקן וחכם. א"כ לרבנן אי ג"ש היא לא לכתוב שיבה לרבנן דמהתם יליף זקן וחכם. אש"מ דלא ג"ש גמורה היא. וה"א אי כתיב זקן לחוד ה"א זקן אשמאי כתירוץ הרא"ש:

ב) ועו"ק הא דקאמר תלמודא ות"ק אי ס"ד כר"י הגלילי א"כ נכתוב קרא מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן. ואמאי לא פריך נמי התלמודא ור"י הגלילי כמו דפריך ות"ק:

ג) ועו"ק קו' מהרש"א למה לא מקשין תוס' נמי לרבנן לכתוב זקן לחוד. ואי כתי' הראש דה"א אפי' זקן אשמאי כתי' הראש א"כ לר"י נמי נימא הכי:

ד) ועו"ק מה שמתרגם האונקלס מפי ר"א ור"י כדאיתא במגילה דף ג'. מן קדם דמסבר אורייתא תקום ותהדר פני סבא. אף שהרמב"ן פירש שהוא סובר שיבת התורה ולא שיבת היומי. עכ"פ למה לא מתרגם בחד מן שלשה תנאים בשמעתין. ובחר דרך אחרת:

ה) ועו"ק הא דקאמ' ות"ק משום דבעי למסמך זקן ויראת עדיין קשה ה"ל למכתב תקום והדרת פני זקן וסמיך זקן לויראת:

דברי תורה סתומים במקום אחד ופתוחים במקום אחר. ויתורץ הכל עפ"י מה שכתבו תוס' בב"מ דף ס"א ד"ה קרי בי' את כספך לא תתן בנשך ובמרבית לא תתן אכלך קרי בי' הכי את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית בנשך ובמרבית לא תתן אכליך. והקשו תוס' א"כ מה אמרי רבנן הכא מ"ט לא אמרי כר"י הגלילי, דא"כ לכתוב מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן. וי"ל משום דאין מפני מיושב אוהדרת ולא תקום אפני. וצריכין לומר א"כ אמאי פריך ות"ק לכתוב מפני שיבה זקן תקום והדרת. ה"ל לרבנן להשיב דאין מפני מיושב על והדרת היינו בהא לשון קאי מפני על תקום. ומילתא והדרת מצוה בפני עצמה שצריך לעשות הידור לת"ח:

ועם דברים האלה מתורץ הכל. דר"י הגלילי לא חש להשיב ע"ז לכתוב תקום והדרת תקום והדרת. שס"ל כקו' תוס'. ולרבנן ס"ל כתי' תוס' א"כ מתורץ קו' מהרש"א לא לכתוב שיבה דלא שייך פני על קימה. ומתורץ דלא יכול תוס' להוכיח דלאו ג"ש דא"כ לא לכתוב שיבה דלא שייך תקום על פני:

והשתא מתורץ תרגום אונקלס שהוא פותר על שני בני אדם הקרא והוא ס"ל כתי' התוס' דלא שייך תקום על פני וא"כ קשה לכתוב תרי זימנא תקום והדרת. לכך פי' מפני שיבה תקום על חכם. והידור על סבא. אפי' זקן אשמאי אבל אין צריך קימה אלא הידור ודוק:

פרשת אמור

תורת כהני' פ' אמור וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. מלמד שהי' משה אומר להם לישראל הלכות פסח בפסח. הלכות עצרת בעצרת. והלכות חג בחג. בלשון שהי' שומע בו בלשון הוא אומר להם לישראל. וכל הפרשיות נאמרו בלשון אחד. ולשון זה תמוה. ויש מגיהין ומוחקין תיבות הללו בלשון שהי' שומע בו עד גמירא:

ונראה ליישב דגרסינן בפסחים דף ע"ז ת"ר וידבר משה את מועדי ה' מה תלמוד לומר לפי שלא למדנו אלא לתמיד ופסח שנא' בהן במועדו במועדו אפי' בשבת ואפי' בטומא'. שאר קרבנות ציבור מניין ת"ל בפ' פנחס אלה תעשו במועדיכם. מנין לרבות עומר והקרב עמו שתי לחם הקרב עמו ת"ל וידבר משה את מועדי ה' אל בכי ישראל הכתוב קובעו מועד א' לכולם. ע"כ. א"כ צריך ביאור מנ"ל לתורת כהנים הך דרשה מלמד שהי' משה אומר בישראל הלכות פסח בפסח:

ליישב אקדי' מה שהקשה תוס'. לחם הפני' מנ"ל דדחי שבת אומר ריב"א מדכתיב תמיד. והקשה מהרש"א מה דחיית שבת איכא בעריכתו. ואפשר לומר דאהקטרת בזיכין קאי. ואפשר שהי' בע"ש. וא"כ מאי משמע ממילת תמיד. בשלמא גבי תמיד או מנורה דהי' בכל יום דמשמעות תמיד בכל יום ואפי' בשבת. אבל תמיד דבזיכין לא הי' אלא ביום א' וע"ז כתיב תמיד אבל הי' בע"ש והניח בצ"ע:

ובמחילת כבודו נעלם ממנו סוגי' במנחות ד"נ חביתי כ"ג דוחה שבת מנ"ל אביי אמר סולת מנחה תמיד הרי היא כמנחת תמידין דדוחה שבת וק"ל:

תו הקשה מהרש"א ניליף כולהו מלחם הפני' דבזיכין דוחה שבת. וי"ל כדאמרינן בשמעתין דבזיכין באין להתיר לחם הפנים לכהני' ע"כ. ודבריו תמוהין דוודאי לחם הפנים לא אתי' מעומר ומשתי לחם דבאים ג"כ להתיר משום דאינהו באים להתיר חדש לכל ישראל. אבל בזיכין לא באין אלא להתיר לחם הפני' לכהני' לבדן. אבל קשה לא לכתוב וידבר משה את מועדי ה' על העומר ושתי לחם שבאין להתיר מק"ו מבזיכין:

ומעתה ניחא דרשות ת"כ שהי' משה אומר לישראל הלכות פסח מדכתי' וידבר משה את מועדי ה'. דאי לעומר ולשתי לחם ילפינן מלחם הפנים דכתיב תמיד גבי בזיכין דהרי הוא כתמידין. ובסוף מגילה ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בעניינו של יום הל' פסח בפסח והל' חג בחג. וא"כ וודאי צוה הקב"ה על זה. כמו שעשה משה

ויתנהגו בני ישראל אחריו. א"כ למה כתיב וידבר משה את מועדי ה' ה"ל למכתב וידבר ה' אל משה את מועדי ה' לאמר לישראל. ע"ז מסיים וודאי הקב"ה צוה כן למשה. אך בלשון שהי' שומע אומר להם לישראל. וכל הפרשיות כאמרו בלשון אחד. כי התורה שכתב משה הוא כמדבר לשלישי. ויבא משה. ויעש משה. ויגד משה. כי התורה כבר כתובה אלפי' שנה קודם בריאת עולם מבראשית עד לעיני כל ישראל. אך הקב"ה עשה לבוש מאותיות הללו. וזהו כל הפרשיות נאמרו בענין אחד:

פרשת בהר

בפסוק ועשה את התבואה לשלש שני' פי' רש"י לקצת ששית מניסן עד ר"ה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון וקצרו בניסן עכ"ל. נמצא דלא הוי אלא שני שנים מעת לעת. וקשה לי מהא דנדרים דף ס"א וקדשתם את שנת החמשים שנה שנת החמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת הנ"א. מכאן אמרו אבל אין עולה למנין שבוע. ר' יהודא אומר מונה שנת הנ"א. אמרו לו לר"י הרי הוא אומר שש שנים תזרע שדך ואין כאן אלא חמש. אמר להם כדבריכם הרי הוא אומר ועשת את התבוא' לשלש הרי כאן ארבע. אלא אי איכא לאוקמא בשאר שני שבוע דילי נמי איכא לאוקמי בשאר שני שבוע עכ"ל הגמרא. וקשה מה הקשה ר' יהודא לרבנן אדרבה עם היובל הוי שלש שנים מעת לעת שמיטה ויובל וקצת ששית ומוצאי יובל. ואח"כ מצאתי בפי' הרמב"ן שבת"כ חד מ"ד מפרש לקרא הכי וצ"ע:

עוד להנ"ל

תהלים קפיטל ע"א אבוא בגבורו' ה' אלקי' אזכיר צדקתך לבדיך. יבואר ע"פ מה שכתב מהר"מ אלשיך על צוי שמטה וספרת לך שבע שבתות מדבר תורת ה' עם האדם. כי הוא יתברך אינו מזהיר את האדם בלתי אם אחר היותו בר עונשין שהוא בהגיעו אל שנת העשרי' וספרת לך אחר היותו בן עשרי' להנאתך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים שהם מ"ט שנים עד היותך בן ס"ט שנים. שנה א' קודם מיתתך כו' נמצא כי נשארה שנה אחת היא שנת החמשי' של המספר שהחלית מהיותך בן עשרים. והוא שנת השבעים. וזהו וקדשתם את שנת החמשים בלתי לה' לבדו בלתי עוסק רק בתורה ובמעשים טובים. הלא היא למה כי יובל היא כי היא שנה שיובילך בה מן העולם כד"א והוא לקברות יובל. לכן תהי' לכם כלו' לא תייגע בו לזולתך שהוא אם תטפול בו לסחורה וטובת העוה"ז כי אם במה שהוא לכם לעצמכם שתעמול בתורה ומצות שהוא לכם ולא לאחרי'. העתקתי מקצת דבריו לענייננו יעוין שם באריכו'. והנה לפי דבריו שהדמיון שנות האדם לקצב שביתת הארץ ומהארץ נלמדו. הנה סדר שמיטות ויובלות לאחר

שעברו השמטה ויובל חוזר להיתרו הראשון בחרישה וקצירה קיץ וחורף לא ישבותו. א"כ לפי הנדון אם הגיע האדם לגבורות שהוא עשירית שמינית יחזור להיתירו הראשון. ויעסוק בצרכי העולם עם עסק התורה ומצות. לזה התחנן המשורר אבוא בגבורות ה'. ומ"מ אזכיר צדקתך לבדך. ולא אעסוק בעסקי דעוה"ז ואוסיף מחול על הקודש ודו"ק

פרשת בחקותי

פסחים דף ע' ע"ב תני' יהודא בן דורתאי פי' הוא ודורתאי בנו והלך וישב לו בדרום. אמר אם יבוא אלי' ויאמר להם לישראל מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת מה הן אומרים לו. תמהני על שני גדולי הדור שמעי' ואבטליון שהם חכמי' גדולי' ודרשני' גדולים. לא אמרו להן לישראל חגיגה דוחה שבת. ופירש"י דקאי על חגיגת י"ד דס"ל דבא במרובה ובשבת. וצריך ביאור למה התמיה דווקא על שמעי' ואבטליון. ולא על שאר חכמי הדור בימים ההם:

יבואר ע"פ מה דאמרינן בפ' תמיד נשחט דף נ"ט רמי לי' רב ספרא לרבא כתיב לא ילין לבוקר זבח חג הפסח לבקר הוא דלא ילין הא כל הלילה ילין והא כתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת. א"ל כבר רמי' ניהלי' רבי אבא בר חייא לר' אבוהו ושני לי' הכא בי"ד שחל להיות בשבת עסקינן. דחלבי שבת קריבין בי"ט. וכתבו תוס' בירושלמי דייק מקרא לא ילין חלב חגי כה"ג על חגיגת י"ד. ומוקי לה ר' אבוה בי"ד שחל להיות בשבת. ופריך דלא מצי לאוקמי בשבת דחגי כתיב. דהיינו חגיגה הבאה עם הפסח דלא דחי שבת כדאמר לקמן בפ' אלו דברים. ומפרש דה"ק שמרהו שלא יבא לידי בל ילין שיקריבהו מבע"י בשעה הראוי לו:

בתוס' דף ס"ו ד"ה מה מועדו אסיקו דסוגי' דריש אלו דברים מועדו לא משמע לי' אך בתמיד כתיב עולת שבת בשבתו מלבד עולת התמיד ש"מ דדחי שבת. ופסח דחי טומאה כדיליף איש כי יהי' טמא איש נדחה לפסח שני. אבל ציבור עבדי בטומאה. והדר יליף בג"ש מועדו מועדו זה מזה:

אבל בפ' כיצד צולין דף ע"ו ילפי הסוגי' דדחי טומא' ושבת ממשמועתי' דבמועדו והקשתי למאן דיליף ממשמעותי' דמועדו קשה לא לכתוב מועדו גבי פסח דלמה צריך אי למדחי טומאה כתיב בי' איש כי יהי' טמא. ואי למדחי שבת כבר נלמד מקרא לא ילין לבוקר זבח חג פסח דע"כ מוקי לה בי"ד שחל להיות בשבת. וע"כ צ"ל דלא דרשינן הקרא כשינויי דר' אבוהו. אלא שומריהו שלא יבא לידי בל ילין. ולפ"ז אין לנו ילפותא דחגיגת י"ד דחי שבת דיש לאוקומי הקרא לא ילין חלב חגי שמרהו שלא יבא לידי לא ילין. כל זה למאן דלא גמיר ג"ש. ויליף ממשמועתי'. אבל למאן דיליף ג"ש שפיר אית

לן לאוקמי הקרא לא ילין לבקר זבח חג הפסח בי"ד שחל בשבת. וא"ת א"כ במועדו דכתיב גבי פסח למה אתי' י"ל כי היכי דנגמר שבת מפסח דתמיד דוחה טומאה מג"ש במועדו במועדו:

והנה בדף ס"ו אמר להן הלל מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעי' ואבטליון שהי' מקובל אצלם הג"ש במועדו במועדו:

וזה שאמר בן דורתאי תמהני דווקא על שני גדולי הדור שמעי' ואבטליון שלא אמרו להן לישראל דחגיגת י"ד דחי שבת מהא קרא דלא ילין חלב חגי. בשלמא על שאר חכמים דילפי ממשמעותי' דבמועדו אין לתמוה. דהמה מפרשי לא ילין חלב חגי שמרהו שלא יבא לידי בל ילין. וע"כ צריך לפרושי הכי כמו האי קרא לא ילין זבח חג הפסח. דא"א לאוקמי בי"ד שחל בשבת דא"כ קשה במועדו ל"ל. אבל על שמעי' ואבטליון תמהני דלדיהו שפיר מוקמינן תרווייהו קראי דלא ילין בי"ד שחל בשבת ומועדו צריך לג"ש ודו"ק:

ומה שאמר שהם דרשני' גדולי' יבואר פ' מה דאמרינן בשלהי מגילה דף למ"ד במשנה בפסח קורין בפ' מועדות של תורת כהנים. בשבועות שבעה שבועות. בר"ה בחדש השביעי. וביום ראשון של חג וכו' בחנוכה ובפורי' ובראש חדש שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. שיהיו קורין כל א' בזמנו:

ובגמרא ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענייני של יום הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג. ופי' מהרש"א בח"א שהבריי' למד ילפותא דא. דאי קאי על קריאת התורה לחוד הלא כבר כתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם. וה"ל למכתב כאשר צוה ה'. אלא דמבעי האי קרא על שדורשין הלכות חג בחג. וקשה הלא צריך הקרא אלה מועדי ה' לעומר ושתי לחם דדחו שבת וליכא למימר דילפינן מביניהו דהא ע"כ צ"ל דיש פרכא דלא יוכל ללמוד אפי' משלשתן מפסח ותמיד ושאר קרבנות ציבור דידע התלמוד דיש לפרוך עליהן פרכא כל דהו כמ"ש תוס' דף ע"ז דלא יוכל משתיהן דידע להן פרכא כל דהו. וצ"ל דאפי' משלשתן ג"כ אית להו פרכא כל דהו. וא"כ מ"ש דילפותא דדורשין הלכות תג בחג. אע"כ צ"ל דס"ל לשמעי' ואבטליון דחגיגת י"ד נמי דחי שבת וא"כ ילפינן כל קרבנות ציבור משלשתן מחגיגת י"ד ומפסח ותמיד. ואייתי אלה מועדי ה' להך דרשה שדורשין הלכות חג בחג. וא"כ תמהו שפיר על שמעי' ואבטליון למה לא דרשו להן לישראל דחגיגה דוחה שבת ודו"ק:

פסחים דף ע"ב אמר ר' אילעא אמר קרא וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה. שבעה שמונה הוו אלא מכאן לחגיגה שאינה דוחה שבת. כי אתא רבין אמר אמרתי לפני רבותי

פעמי' שאי אתה מוצא אלא ששה. כגון שחל י"ט ראשון של חג בשבת. אמר אביי אבין תיכלא לימא כי הא מלתא שמונה ללא משכחת כלל. שבעה איתא ברוב שני'. ופירש"י אבין תיכלא קובר את בניו הי'. וצריך ביאור מה זה וכי חליל' לקינטר אמר אביי כך ואונאות דברים. ולהבין דברי חכמים וחידותם:

עפ"י מ"ש במ"ק דף י"ט שבת עולה ואין מפסיק. וכ' הטור טעם לשבח. דהא א"א לשבעה ימים בלא שבת. ואם שבת הי' מפסיק א"כ לעולם לא יהי' ז' ימים. והרמב"ן הרחיב תי' זה באומרו כיון דילפינן מקרא דאבילות שבעה מקרא והפכתי חגיכם לאבל דאבילות שבעה. ואם אי' דשבת מפסיק לא אשכחן כלל אבילות שבעה. א"כ הקרא למאי אתא. והקשה הב"ח הלא אפי' את"ל דשבת מפסיק אשכחן זיי"ן ימי' כגון שמת ביום א' ונקבר בו ביום דיום שביעי שלו חל בשבת ותי' דהיקישא מה חג שבעה אף אבל שבעה מקרא מלא דיבר הכתוב דברוב אבילות איכא שבעה, וזה שאמר אביי מי שקובר בניו ויודע מאבילות שנוהג כל שבעה ושבת עולה ואינו מפסיק. וקשה אמאי לא מפסיק. וכ"ת היקישא למאי אתא כגון שמת ביום א'. אצ"ל דהכתוב מיירי ברוב אבילות. וה"נ שבעה איתא ברוב שנים:

וע"פ דרך אחר אמינא ליישב קו' הרמב"ן והוא דהיקישא דקרא והפכתי חגיכם לאבל מה חג קרבן חגיגה. וקרבן חגיגה שבעה בלא שבת. אף אבל שבעה בלא שבת דעולה ואינו מפסיק. אבל לפי קושי' רבין חגיגה דוחה שבת היה לאבילות ג"כ נוהג בשבת. וזה שאמר אבין תיכלא דיודע דאין אבילות בשבת לימא כי הא מילתא הא ילפותא מקרבן חגיגה:

ונבאר מה שאמר ר' דורתאי אם יבא אלי' ויאמר להם לישראל מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת. למה דווקא אלי' יאמר להם ולא ימצאו מענה בפיהם. בבבא מציעא דף קי"ד אי מסדרין להקדש כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית. אילפא אמר אין מסדרין ק"ו מב"ח ומה ב"ח שמחזירין אין מסדרין הקדש שאין מחזירין אין דין שאין מסדרין. ור' יוחנן אמר מסדרין דכתיב נדר בערכך מה ערכין מסדרין אף הקדש מסדרין. ואידך אילפא. ההוא לנידון בכבודו הוא דאתא. מה ערכין נידון בכבודו אף הקדש נידון בכבודו עיין פי' רש"י:

אח"כ פריך ויסדרו בב"ח ק"ו מערכין. מה ערכין נידון בכבודו אף הקדש נידון בכבודו עיין פי' רש"י:

אח"כ פריך ויסדרו בב"ח ק"ו מערכין. מה ערכין שאין מחזירין מסדרין ב"ח שמחזירין אינו דין שמסדרין. אמר קרא ואם מך הוא מערכך הוא ולא ב"ח. ואידך כגומר מאן דסבר

מסדרין לב"ח. האי עד שיהא במכותו מתחלתו ועד סופו. פירש"י אם הערין עצמו עני והעריש קודם שיעריכו הכהן אינו נידון בהשגת יד אלא נותן ערך עשיר:

והקשה בספר לחם אבירים מנ"ל למעט מן הוא ב"ח אימא למעוטי הקדש הא דאתי. ותרצתי דלק"מ דתוס' הקשו לאילפא דסבר אין מסדרין להקדש והיקש נדר בערכך לנידון בכבודו הוא דאתא. הא אין היקש למחצה. ונקיש ג"כ נדר לערכין דמסדרין. ותירצו דסברא דק"ו מבטל ההיקש כיון שנוכל להעמיד ההיקש לדבר אחר. מעתה לק"מ דאם נדרוש הוא ולא הקדש אבל ב"ח י"ל מסדרין מק"ו א"כ אין ללמוד הקדש מק"ו שאין מסדרין מב"ח דהא לב"ח מסדרין. א"כ אין היקש למחצה. וכתיב נדר בערכך הקדש כערכין מה ערכין מסדרין אף הקדש מסדר:

והנה בגמ' אמר מ"ט דבן דורתאי דכתיב וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר. והלא אין הפסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים. אלא צאן זה פסח. בקר זו חגיגה. ואמר רחמנא וזבחת פסח כלו' מה זביחת פסח בשבת אף חגיגה. אמר רב אשי אכן טעמא דפרושי' ניקי ונפרוש אלא קרא לכדרב נחמן הוא דאתא מנין למותר פסח שקרב שלמי' דכתיב מן הבקר שזהו קאי על מותר פסח. הנה בן דורתאי לא ידע האי דרשא דרב נחמן. אבל קשה הא משנה ערוכה פ' התודה במנחות דף ע"ב. מנין לאומר הרי עלי תודה שלא יבא אלא מן החולין. ת"ל וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר. והלא פסח אינו בא אלא מן הכבשים. א"כ מה ת"ל צאן ובקר להקיש כל הבא מן הצאן ומן הבקר לפסח מה פסח דבר שבחובה ואינו בא אלא מן החולין. אף כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. וא"כ צריכין קרא על הך דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. וצ"ל דבן דורתאי סבר דאין היקש למחצה. ודרשינן מן ההיקש מה פסח דוחה שבת אף חגיגה. ודרשינן נמי מהך היקישא מה פסח דבר שבחובה ואינו בא אלא מן החולין אף חגיגה שבא חובה אין בא אלא מן החולין:

תו אמרינן בב"מ דף קי"ד רבה בר אבוהו אשכחי' לאליהו א"ל מה שיסדרו לב"ח א"ל גמר מיכה מיכה מערכין. גבי ערכין כתיב ואם מך הוא מערכך. גבי ב"ח כתיב כי ימוך אחיך. וזה שאמר בן דורתאי אם יבוא אליהו דגמר ג"ש מיכה מיכה והוי קשה ל"ל ג"ש הא יש ללמוד מק"ו מערכין. וצ"ל דמק"ו לא נוכל למילף דהוי ממעט מתיבת הוא. קשה הא איכא למימר דממעט הקדש. אצ"ל דאין היקש למחצה והקדש נקיש לערכין כדכתיב נדר בערכך. א"כ אם יאמר לישראל מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת דהא אין היקש למחצה:

חומש במדבר

פרשת במדבר

פסחים סוף המכלתין ר' שמלאי איקלע לפדיון הבן בעי מני' על פדיון הבן אבי הבן מברך ברוך שהחיינו מי מברך אי אבי הבן מברך דקעביד מצוה וכו'. והלכתא אבי הבן מברך. והתחלת המסכת אור לארבעה עשר בודקין את החמץ. והנה בטור סי' תל"ב כתב ז"ל ובעל העיטור כתב איכא מאן דמברך שהחיינו דהא מזמן לזמן קאתי. ואיכא למאן דאמר דלא צריך דהא לא קבע לי' זמנא דהא מפרש בים ויוצא בשיירא ודעתו לחזור אפי' מראש השנה צריך לבדוק. והנה וודאי אי אמרינן דמברך על פדיון הבן שהחיינו. אע"ג דלא קביעא לי' זמנא דהא אם אב לא פדאו הוא עצמו צריך לפדותו כשהוא גדול. א"כ וודאי יש לברך על בדיקת חמץ שהחיינו שהבדיקה הוא לצורך הרגל וסמכינן אזמן דרגל. אך הרש"ל כ' ז"ל תימא דהא איסור חמץ קודם הרגל ומשעת זביחת הפסח אסור הוא שהוא חול גמור ואפ"ה אסור מן התורה והכי קיי"ל. וא"כ למה לא יברך שהחיינו. ואינו דומה לעשיית סוכה ולולב שלא קדם מצותו לרגל. וע"ז תירץ הב"ח בסימן הנ"ל וז"ל. ונ"ל דלא קשי' מידי דדברי הרא"ש הם ע"פ מה שנתבאר בדבריו דברכה זו שבליל י"ד אינו באה על מצות עשה שבתורה אלא על מצות חכמים שהצריך לבדוק אף אחר החמץ שאינו יודע להוציא מן הבית ולבער החמץ מתוכו א"כ מצות בדיקה זו אינה באה אלא לצורך הרגל לתקן הבית ולבער החמץ מתוכו לצורך המועד שלא ימצא שום חמץ ויבוא לאוכלו במועד. וא"כ מצות בדיקה זו אינה אלא לצורך הרגל ועליה תקנו לברך על ביעור חמץ דאסמכי' אזמן דרגל וק"ל:

ובתוס' ריש מכלתין כתבו. ונראה לר"י דאע"ג דסגי בביטול בעלמא החמירו חכמים לבדוק החמץ ולבערו כדי שלא יבא לאוכלו. והשתא מסודר סוף ותחלה כפתור ופרח. שמסיי' שמברך שהחיינו א"כ גם בבדיקת חמץ ה"ל לברך שהחיינו. ע"ז אמר אור לארבעה עשר בודקי.ן וכמ"ש תוס' אף דאינו עובר כיון דביטלו רק תקנות חכמים כדי שלא יבוא לאוכלו. וא"כ הבדיקה היא צורך הרגל וסמכינן אזמן דרגל ודו"ק:

פרשת נשא

בהקדים שצריך ללמוד הסוגי' בפסחים מתחלת הסוגי' דף ס"ו ע"ב אשכחן פסח ושבת דדחי שבת טומאה מנ"ל עד סוף הסוגי' בדף ס"ז ור"י שפיר קאמר ר"ש ההוא מבעי' לי לכדתני' וכו'. ע"ש:

והרמב"ם פ"ג מהל' ביאת המקדש המצורע שנכנס לירושלים לוקה דלא כרב חסדא. וע"ז קשה שפיר קאמר ר"ש וצריך לתרץ כדמשני הש"ס ההוא מבעי' לי' לכדר"א. ובפ' ד'

מהל' ביאת המקדש פסק פסח הבא בטומאה ונכנסו שאר טמאים במזיד חייבים כרת. וזהו דלא כר"א. וע"ק דהרמב"ם מחלק בין ירושלים לשאר ערים אין לוקה אם נכנסו דהוי לאו הניתק לעשה. ורש"י כתב לירושלי' וה"ה לכל העמי'. וע"ק באמת על רש"י למה לא מחלק בין שאר עיירות למחיצת ירושלים. כמ"ש הרמב"ם:

וליישב דברי הרמב"ם. נתרץ מה שמקשים העולם מנ"ל לר"ש דזב צריך שני מחנות אימא טמא מת וזב נשתלחו חוץ למחנה אחת. וכ"ת זב ל"ל לדייק הא מצורע נשתלח חוץ לשתי מחנות. ומדכתיב מצורע ש"מ משתלח חוץ לשלש מחנות. ואי לא כתיב זב ה"א דמצורע לא נשתלח אלא חוץ לשתי מחנות:

ולפ"ז ע"ק מאי פריך ור"א שפיר קאמר ר"ש. הא מדרש לא ידעינן אלא דהמצורע נשתלח חוץ לשלש מחנות. אבל מנ"ל דזב נשתלח חוץ לשתי מחנות. ואם תעקש ותאמר היאך יתכן לומר זב כתיב לדייק על מצורע. טפי מסתבר לומר דאתי' לגופא. צא תאמר לו מדכתיב במצורע בדד ישב לבדו ישב שלא יהיו טמאים אחרי' יושבי' עמו. משמע בשאר טי ני'. טמאי' אחרים יושבים עמו. והלא בטמא מת שנשתלח חוץ למחנה אחת כמו כן אין טמאים אחרים יושבים עמו. ולכך טפי אית לן למימר דזבין ג"כ יושבי' עמו חוץ למחנה אחת במחנה לוים. והא דכתיב זב לדייק על מצורע:

ומעתה נתחזק להקשות מאי פריך שפיר קאמר ר"ש דבדד ישב נתקו לעשה. דאי לא כתיב בדד ישב ה"א דזב נשתלח חוץ לשתי מחנות לכך כתיב בדד ישב לבדו ישב שלא יהיו טמאי' אחרים יושבים עמו משמע הא שאר טמאי' זב וטמא מת לא נשתלחו כי אם חוץ למחנה אחת וזב אתי לאורויי דמצורע נשתלח חוץ לשלש מחנות:

ונראה ליישב ע"פ מ"ש רש"י ד"ה יכול מדלא כתיב מתנם. והתם תרתי מחנות כתיבי. ההיא חוץ למחנה דמצורע ליתן לו מחנה שלישית ע"כ. והוא דבר תימא הלא מצורע ידעינן מחנה שלישית מדכתיב בדד ישב לבדו ישב:

ונראה ע"פ מה שהקשה המזרחי פ' נשא אימא זבין וטמאי מתים נשתלחו במחנה אחת ומחניהם קאי על מצורע לחוד ומחנה זבין וטמאי מתים לחוד. ותי' בדוחק. וכ"ת למצורע מחנה ל"ל הא כתיב בדד ישב. י"ל להורות דעל כל מחנה ומחנה יתחייב בלאו ולוקה ארבעי'. וא"כ מ"ה פירש"י דהתם תרתי מחנות כתיבי דקאי על זבין וטמאי מתים ומצורע כתיב מחנה שלישית וע"כ צ"ל דמחניהם קאי על זבין וטמאי מתים יש להם שתי מחנות ודו"ק:

ומעתה מתורץ קו' העולם. דר"ש סבר נמי דרשות ר"י לא יטמא מחניהם. רק מחוץ למחנה מושבו. אין צריך למחיצה שלישית. רק ללאו הניתק לעשה. דע"כ לא יטמא מחניהם

קאי על זב ומצורע. וזב שתי מחנות ומצורע שלש מחנות. דאין לומר דזב וטמאי מתים במחנה אחת וזב לדייק על מצורע מחנה שלישית זה ידעי' מדר"ש כקושי' העולם וע"כ לא יטמאו מחניהם קאי אזב וטמא מת. ולהכי פריך שפיר ור"י שפיר קאמר ר"ש ע"כ חוץ למחנה מושבו ללאו הניתק לעשה. דמר"ש ידעינן דזב וטמאי מתים במחנה אחת ומצורע במחנה שלישית ול"ל מחניהם. אלא קאי שתי מחנות אזב וטמאי מתי'. ל"ל מחוץ למחנה מושבו. אלא ללאו הניתק לעשה וק"ל:

ותדע דהכי פריך ור"י שפיר קאמר ר"ש דידעינן דזב וטמאי מתים יושבי. מדר"ש. ומחנה שלישית במצורע ם ישב לבדו ישב שלא יהיו טמאים אחרי' ם עמו ש"מ דהוי מחנה שלישית במצורע. וא"כ מחוץ למחנה מושבו אייתר ללאו הניתק לעשה דאלת"ה יש להקשות מאי פריך ור"י שפיר קאמר ר"ש אימא דס"ל כחכמי' ובעל קר' במשהו וא"כ מצורע אינו חמור מבעל קרי. אלא ע"כ דפריך מדכתיב לא יטמא מחניהם. קאי על זב וטמא מת. ומצורע דכתיב בדד ישב שלא יהיו טמאי' אחרי' יושבי' עמו ש"מ מחנה שלישית. ואייתר מחוץ למחנה מושבו ללאו הניתק לעשה:

והשתא מיושב היטב פסק הרמב"ם דהרמב"ם פ"ג מהל' ביאת המקדש כתב דספרי נפקא לי' ג' מחיצות משו' דמצורע בכלל היתה דכתיב כל צרוע וכל זב וטמא לנפש. ואכולהו כתיב ולא יטמאו את מחניהם. ומצורע יצא מן הכלל בדד ישב זה מחנה ישראל. ועל כל הכלל כולה יצא. מה מצורע שטומאתו חמורה שמטמא בביאה אף כל שטומאתו חמורה חמיר שילוחו. וא"כ קושי' הגמ' ליתא. שפיר קאמר ר"ש. דלא ידעינן לאו במחנה שכי' דהא כולהו צריכין כדי ללמוד על שלשה שיטמאו כל שלשה מחיצה. ואייתר מחוץ למחנה מושבו ללאו הניתק לעשה. וא"כ סתרי אהדדי. דיצא מן הכלל להורות דעל כל שלשה ילקה. וכתיב מחוץ למחנה מושבו ללאו הניתק לעשה. מ"ה מוכרח לחלק בין ירושלים לשאר עיירות. אבל לרש"י קשה למה משני רב חסדא תנאי היא. ולמה לא משני דסבר כדרשת ספרי. אלא ש"מ דהש"ס סבר שאין לחלק בין ירושלים לשאר עיירות. ודו"ק היטיב:

ועם זה מיושב קושי' תוס' דף ס"ו ע"ב ד"ה אלא אמר ר"ל לפי מה שהנחנו איכא למימר דר"ל ס"ל לר"ש דהוא דריש מחניהם לזב וטמא מת. ומצורע חמיר מזב למחנה שניה ומצורע אתי' למחנה שלישית. וזב אתי' לדרשת ר"ל. וכן מוכרח דר"ש ס"ל כר"ל. דאלת"ה קשה ה"ל ר"ש לומר דזב חמיר מטמא מת. ולא מטמא בשרץ. וכ"ת טמא מת טומאת שבעה הוה לי' להכניס הפרכא בק"ו. מה טמא מת שמותר בציבור. ומ"מ

ביחידים אסורים במחנה ראשונה. לכ"ש בזב שציבור אסור אינו דין שיחידים אסורים. אע"כ ס"ל כר"ל. נמצא צריך ק"ו זה כדי שתדע שטמא מת מותרים בציבור ודו"ק:
והא דפריך אביי עלה דר"ל א"כ במצורע נמי הכי קאי לר' יהודא. דשלשה מחנה כתיב לא יטמאו מחניהם. ומחוץ למחנה מושבו. והא דפריך ור"י שפיר קאמר ר"ש. אימא ר"י ס"ל כר"ל. היינו למ"ד דס"ל דטמאי מתים עושין ראשון אליב' דר"י דדריש מלנפש. ומעתה מיושב קו' מהרש"א דלר"ל לא צריך לשנוי' דס"ל לר"י דרשות ר"א לקמן. והא דפריך לקמן ור"י שפיר קאמר ר"ש היינו לר' יוחנן. ודו"ק היטיב:

פרשת בהעלותך

בתחלה אבאר מה דכתיב דבר אל אהרן בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה כאשר צוה ה' את משה. וצריך ביאור מה צריך המקרא לכתוב שעשה כן אהרן. וביותר מה שפי' רש"י ויעש כן אהרן שלא שינה. ועוד מה דייק כאשר צוה ה' את משה:
ופירשתי ע"פ מ"ש רש"י בשבת דף כ"ב למ"ד מזרח ומערב מונחין. ונראה בעיני דאמור רבנן קביעות בנר שני משום דאין מעבירין על המצות. וכי עייל בהיכל בקמא פגע ברישא ובי' לא מצי לאתחולי. דכתיב יערוך אותו לפני ה'. צריך שיהא א' חוצה לו. דאי לא לא קרינא בי' לפני ה'. מכלל דכולהו לאו לפני ה' ע"כ:
ובמנחות דף צ"ח בפלוגת' דר' ורשב"א דר' סבר מצורה מזרח ומערב מונחין. וראב"ש סבר צפון ודרום מונחים. מ"ט דר' דכתיב יערוך אותו אהרן לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה'. ואי ס"ד צפון ודרום מונחין כולהו כמי לפני ה' נינהו. ופי' רש"י חד הוא דהוי כלפי מערב לצד בית קדשי קדשים. אלמא מזרח ומערב מונחין. והחיצון של צד מערב קרי לי' נר מערבי. נמצא דברי רש"י ופירושו סותרי' זה את זה. ויש אתי בטוב טעם דוודאי מסברא נר מערבי מיקרי למ"ד מזרח ומערב מונחין חיצון לצד מערב. יען לפי מה דמסיק שם במנחות למ"ד צפון ודרום מונחין דנר אמצעי הוא נק' נר מערבי שהנרות מצדדין כלפי האמצעי. ונר אמצעי פי' לצד מערב. ומסיי' שם ר' נתן אומר מכאן שאמצעי משובח. ולפי אותה מסקנא למ"ד מזרח ומערב מונחין נמי ס"ל כהך ברייתא דהששה נרות מצדד אצדודי להך צורה שלשה נרות לצד מערב. המה נקראים נרות מזרחי ולא מקרי לפני ה' דהמה פונים לצד מזרח. אבל שלשה נרות המזרחיות שהמה פונים לצד קדשי קדשי' המה נקראים לפני ה'. אלא שראשון נקרא מזרחית כמו שפירש"י ע"כ השני הוא נר מערבי משום דאין מעבירין על המצות. כל זה פירש"י בשבת למסקנא דמנחות. אבל לפי ס"ד הוי ס"ל למ"ד מזרח ומערב מונחין דכולהו נרות פונין לצד צפון או דרום.

וודאי לאותו ס"ד פירש"י שפיר דנר החיצון לצד ק"ק הוא מקרי נר מערבי ודו"ק. וכל זה לפירש"י:

אבל הרמב"ם פי' בפי' המשניות במס' תמיד למ"ד מזרח ומערב מונחין כולהו שבעה נרות היו מצדדין לבית ק"ק. וזהו דכתיב אל מול פני המנורה כלומר נגד ק"ק שהוא פני מנורה. והי' נקרא נר מערבי השביעי לק"ק:

והנה משה רבינו לא צוה לאהרן כי אם באותו לשון שצוה מה' אל מול פני המנורה ועשה אהרן שצידד מול כר האמצעי ולא כפי' רמב"ם. ולמה עשה כן מדכתיב בפי' תרומה כאשר צוה ה' אל משה בעשיי' המנורה והעלה אל עבר פניה וזהו פירש"י. דעבר הוא כפי' צד הרחב כדכתיב אל עבר האפוד ביתה. והמנורה לצד קדשי קדשי' לא מקרי עבר. כי אם צד הרחב ממזרח למערב וכפי' רש"י. וזה כוונת הכתוב אל מול פני המנורה העלה נרותיה כאשר צוה ה' את משה. וזהו שפירש"י ויעש כן אהרן. שלא שינה:

ועפ"ז ישבתי מאמר בר"ה סוף פ"ק ביקש קהלת למצוא דברי חפץ. ביקש קהלת להיות כמשה. יצא בת קול ואמרה לו כתוב יושר דברי אמת:

ואקדים לך מה שהביא הלבוש בסי' תרע"ו שתי מנהגי'. מנהג א' שבליל ראשון יתחיל בנר ימיני. ובליל שני כשיוסיף אחד סמוך לו יתחיל ויפנה צד ימין וכן בכל לילה ולילה שתמיד מברך על הנוסף. ומנהג בני אישטרייך שמתחיל תמיד בנר הימיני גם בליל ב' ובכל הלילות. וצריך לברך שעשה ניסים על הנר הנוסף שהוא עיקר הנס. ומפרש הוא ע"פ דרכו שמחולקים כיצד הוא פנייי' לצד ימין:

ואני אפנה את חלקי במה נתייסדו אלו שני מנהגים. דלפי' רש"י נר השני הוא נר מערבי ובה הי' מדליק השאר. נמצא שהדלקה היתה במנורה כמנהג איסטרייך. ולהרמב"ם או לשיטת ר"א מזרחי שסבר למ"ד מזרח ומערב מונחין לא הי' מצדד איצדודי נמצא נר שביעי החיצונה סמוך לק"ק. הוא הנר מערבי ובה הי' מדליק ממערב למזרח כמנהג העולם:

איתא בכוונת האר"י דהמנורה רמז על התורה בציווי מעשיה. דיש בה ששה קנים. כנגד פסוק בראשית שיש בו זיי"ן תיבות. וי"א כפתורים נגד פסוק ואלה שמות שיש בו י"א תיבות. תשעה פרחים כנגד פסוק ויקרא. ב"ב גביעי' נגד סך בפ' דברים. ובמדרש זיי"ן נרות נגד זיי"ן אבות. נמצא למ"ד מזרח ומערב מונחין. ומצדד אצדודי נגד נר אמצעי שהוא נגד משה. נר המערבי הוא השני ונמצא הדלקה מנר שני ואילך. ואם נאמר שלא הי' מצדד איצדודי נמצא נר המערבי נר שביעי שהוא כנגד שלמה. ובשלשה תיבות ברא אלקים את ס"ת אמת. נמצא אם מצדד איצדודי ונר שני הוא נר מערבי ומשם ואילך

הדליק לצד ק"ק הרמז של תיבת אמת הוא נכון דכר שני א' ומר שלישי מ"ם ונר רביעי ת'. אבל אם נאמר דנר השביעי הוא נר מערבי ומשם הדליק והולך ששי חמישי למפרע נמצא תיבת אמת הוא להיפך. וזה שאמר ביקש קהלת להיות כמשה לומר שנר שביעי שרמז על שלמה הוא הנר מערבי כמו שנר אמצעי מרמז על משה. ולמ"ד צפון ודרום נר אמצעי הוא הנר מערבי. ע"ז יצא בת קול ואומרת לו כתוב יושר דברי אמת. ע"כ צריכין לומר דמצדד איצדודי גם למ"ד מזרח ומערב מונחין ונר שני הוא נר המערבי:

פרשת שלח לך

מדרש תנחומא שלח לך אנשים. ילמדנו רבינו מה לפרוש בים הגדול קודם לשבת ג' ימים. כך שנו רבותינו אין מפליגין בספינה כו'. ואם היו שלוחי מצוה מצוה לפרוש בכל יום שירצה. עיין ילקוט שמעוני:

נראה דאיבעי לי' דווקא לפרוש בים הגדול. שצריך ספינה גדולה דאין הולכת פחות מעשרה. אבל ספינה קטנה הי' יודע שאסור לילך בה משום איסור תחומין. אף שאין תחומין למעלה מעשרה. שמא ימצא מקומות שהספינה מהלכת במים פחות מעשרה. בכן משום איסור תחומין ספינה גדולה מותרת. זהו לפי' ב"ח. אמנם הרי"ף והרא"ש לפירושי' דאין מפליגין בספינה ג' ימים היינו טעמא. דכל ג' ימים הראשונים גופו משתבר ואין רוחו חוזרת עד אחר ג' ימים. ונמצא מבטל עונג שבת. ולהך טעמא נמי למפרש למדברות או לצור על העיירות או בכל מקום סכנה שמבוהל ומוטרד אסור תוך ג' ימים משום ביטול עונג שבת. או משום שיכול לבא לידי חילול שבת. וטעם זה שייך כמי גבי מרגלים שאסורים לצאת תוך ג' ימים לשבת:

והנה במס' תענית דף כ"ט ששלוח מרגלים הי' בכ"ט בסיון. באותו שנה שהוקם המשכן בר"ח ניסן שהי' באותו פעם ביום א' בשבת, א"כ ר"ח אייר ביום שני. וסיון לפי חשבון כ"ט י"ב תשצ"ג הי' חל ביום ד' וכ"ט הי' ד' ולדעת ריי"ף ורא"ש ביום ד' מותר לפרוש דהא יהי' ג' ימים קודם שבת. אבל בעל המאור אומר דיום ד' וה' ויום וי"ו המה קמי שבת מקרי ונראה כמתנה מתחלה לדחות את השבת וביום רביעי נמי אסור. הלכך בעינן שיהי' ג' ימים גמורים קודם שבת. ולסברא זו המרגלים שהיו מהלכי' ביום ד' אסור. אע"כ צ"ל דבאמת לא חיישינן לטעם. הרי"ף ורא"ש ומותר לפרוש לים הגדול. או נימא שאסור. אך דלא ס"ל כדעת הרז"ה וביום ד' מותר. להכי מבעי' לי' שפיר בפ' זו. וע"ז קאמר שם כך שנו רבותינו אין מפליגין וכו' ולשון הפלגה קאי אים הגדול כמו שכתב הרי"ף ואסור ושלוח מרגלים שאני דהיו שלוחי מצוה ולדבר מצוה מפליגין באיזה יום שיהי' וק"ל:

פרשת קרח

בפסוק ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלקי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף. וחל עלינו לבאר למה יסדו תחינתם בתואר הזה שהוא רוח לכל בשר. וכבר אמרו ראשונים בזה. ואף אני אענה את חלקי. בסנהדרין דף מ"ג הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן דברי ר' יהודא. א"ל ר"נ וכי ענש על הנסתרות מעולם והלא כבר נא' עד עולם. אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ע"ש על הנגלות עד שעברו ישראל את הירדן. וכתבו התוס' בשם ר"ח דה"פ וכי ענש על הנסתרות והלא כבר נאמר על עולם. ואי קאי עד עולם על הנסתרות ה"נ יש להשוותן דבאותו ענין דקאי אנגלות קאי אנסתרות. א"ו לא קאי אנסתרות כלל. שזהו הסברא דלא מענשי אחרינא לעולם. ולא כתב נסתרות אלא להקיש להו נגלות דכשם שלא ענש על הנסתרות קודם שעברו שזהו הסברא כך לא ענש על הנגלות. ויונתן תרגום אל אלהא דשוי רוח נשמתא בגופי בני נשא ומיני' מתיהיב רוחא לכל בשר. וזה ע"ד שאמרו במדרש היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. א' שבנה פלטרין ובנה בה חדר טמון. וב"ב החביא שמה. ואמר הבנאי הלא אני בניתי הפלטרין ואנכי ידעתי הטמון. וכמ"ש נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. וזהו שהעריכו בקשתם אל אלקי הרוחות הוא החופש חדרי מטמונינו. והוא היודע נסתרות ולא בני אדם אשר לא יראה ללבב. ואין יודע מה בנסתרות. א"כ למה כתיב הנסתרות לה' אלקינו זהו מן הסברא. א"ו לא כתיב נסתרות אלא לאקושי נגלות להם שלא יענשו עליהם עד שיעברו את הירדן ולכך אמרו האיש א' יחטא ועל כל העדה תקצוף שאין הערבות על הנגלות עד עברו את הירדן:

פרשת חקת בלק

במשנה בר"ה דף כ"ז ע"ב מי שהי' עובר אחורי בהכ"נ או שהי' ביתו סמוך לבהכ"נ ושמע קול שופר או קול מגלה אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא. אעפ"י שזה שמע וזה שמע זה כוון לבו וזה לא כוון לבו והי' כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל וגו' וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברת. אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמי' היו מתגברי' ואם לאו היו נופלים. כיוצא בו אמרו והביט אל נחש הנחושת וחי. וכי נחש ממית או נחש מחיה. אלא כל זמן שמסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לשמי' היו מתרפאי'. ואם לאו היו נמוקים. ע"כ:

הרמב"ם פ"ב מהל' שופר פסק דצריך שיתכוון שומע ומשמיע. משמיע להוצי' והשומע לצאת. הא לאו הכי לא יצא. ובפ"ו מהל' מצה כתב דכפאוהו ואכל מצה יצא. ותי' הר"ן

דלא פליג דידי' אדידי' אע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא שכן נהנה. כדאמרינן בעלמא המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה. וקשה דהוא נגד הגמרא דהא רבה הוכיח מהך דאבוה דשמואל התוקע לשיר יצא. ש"מ דלא מחלק בזה:

ועו"ק ואיתא קושי' זו בל"מ דבהב' ק"ש פ"ב פסק הרמב"ם דאם כוון לבו בפסוק ראשון אף בשאר ק"ש אפילו הי' מגיה יצא:

ונראה ליישב ע"פ מה שהקשה תוס'. אמאי לא הוכיח רבה מבריי' דערבי פסחי' דקתני בהדי' אכל מרור שלא במתכוין יצא. ותי' תוס' בפסחי' דיש לחלק בין אכילה לתפלה. והקשה מהרש"א תימא א"כ אכתי מנ"ל לרבה להוכיח תקיעה מאכילת מצה:

ועו"ק שהקשתי קו' אלימתא על מה שתירצו תוס' הכא דמברייתא דהתם ה"א דווקא בירקות דרבנן אבל מצה דאוריי' בעי כוונה. והקשתי ע"ז דעכ"פ נשמע דבמצות דרבנן אינו צריכות כוונה א"כ מגלה שהיא מדרבנן א"כ אם כוון לבו לשמוע אפי' שלא לצאת יצא. ותני בחד בבא שמע קול שופר או מגלה יצא. א"כ ש"מ מבריי' דתוקע לשיר. ע"כ אמרתי דשני תירוצי' של תוס' שייכים אהדדי. דמברייתא בלא אבוה דשמואל ה"א אפילו במצות דרבנן נמי צריכ' כוונה. ואכילת מרור שאני דיש לחלק בין אכילה לתקיעה ומגלה. אבל מאבוה דשמואל הוכיח שפיר דע"כ אבוה דשמואל לא ס"ל הך חילוק דלדידי' ק' מאי קמ"ל הברייתא במרור דרבנן הא הוא ס"ל אפי' במצות מצה דאורייתא נמי יצא בלא מתכוון. וה"ל לתנא למיתני רבותא דבמידי אכילה אפי' במצה דאורייתא אכלו בלא מתכוין יצא. אלא ע"כ צריך לתרץ ע"פ מה שכתב הר"ן בשם הרא"ה הא דכפאוהו ואכל מצה היינו שידע שאוכל מצה רק לא כוון לבו לצאת. אבל אם סבר בשר הוא ואכל מצה לא יצא. אלא דגבי מרור מהני כיון דרבנן הוא. וא"כ ל"ק אמאי לא תני מצה דמצה בכה"ג לא יצא. ובאכילה כה"ג וודאי אין לחלק בין אכילה לתפלה. א"כ במגלה כמי יצא בכה"ג אפי' סבר שקרא דבר אחר ולא מגלה. וה"ה בשופר אף שהוא מצוה דאורייתא א"כ ש"מ התוקע לשיר נמי יצא:

ועפ"ז מדוקדק מאוד דקאמר רבה זאת אומרת וכו' ומשני מ"ד התם אכל מצה וכו'. וקשה א"כ לפי האמת מנ"ל זאת אומרת. ולפי דברינו ניחא מאוד דמוכח מדקתני בברייתא אכלו שלא במתכוון אפי' לא נתכוון לאכילת מרור דקסבר פירי בעלמא הוא ובהא אין לחלק בין אכילה לתפלה ודו"ק:

אמנם כל זה ניחא. אבל לפי דמסיק תנאי היא וסבר ת"ק משמיע לא בעי כוונה דהא קתני משמיע לפי הג"ה דרכו וכ"ש דהשומע א"צ (ואין להקשות א"כ כוונה כ"כ בס' בן לב לפי האמ' תוקע לשיר ח"ב סי' פ"א וגם בעל יצא וכפאוהו ואכל מצ' עשרה מאמרות

מאמר אם יצא. אמאי תני התם כל חי ח"א סי' ל"ב. א"כ מרור ולא מצה. די"ל מעתה יש לחלק בין דאי הוי תני מצה אכיל' לתפלה. והך ברייי' ה"א דאיירי בנתכוין דמרור אתי' לת"ק אבל שידע שהיא מצה. אך אנן קיי"ל כר"ז דס"ל כר' לא נתכוון לצאת. אבל יוסי דבעינן דעת שומע אם לא ידע שהוא ומשמיע. ודאי יצדקו דברי מרור שסבר שהו' פירי רמב"ם דיש לחלק בין אחר אפילו במרור לא אכילה לתפלה. וה"מ יצא. ודו"ק) בדאוריי' אבל בק"ש דרבנן כיון שקרא פסוק ראשון אפילו בתפלה יצא ודו"ק היטיב:

ועתה נבא אל ביאור המשנה. דהי' קשה לתנא אם תפלת משה גרם שגבר ישראל או עמלק למה עמד על ראש ההר. הלא כתיב ממעמקים קראתיך ה'. שאסור לעמוד על דבר שגבוה ג' טפחי'. אלא כמו דאי' בפרקי דר"א דהוא אמר ליהושע בחר לנו אנשים שיודע שג"כ לא מתו בשנה הזאת. והוא ילחם באתגלי'. ומשה רבינו באתכסי' דהאי תנא סבר דבעינן דעת שומע ומשמיע דקתני שהי' סמוך לבהכ"נ ושמע קול שופר דווקא בבהכ"נ דאז כוונת התוקע להשמיע לרבי' וצריך השומע לכוון לבו. והוא כר' יוסי דסבר הכי. וע"ז מייתי ראי' מהאי קרא וירם משה את ידו:

ואיתא בפרקי ר"א פרק מ"ד משה ואהרן וחור עמדו במקום גבוה וכל ישראל עמדו חוץ לאוהלם ורואין משה כרוע על ברכיו והמה כורעים על ברכיהם. נופל פניו ארצה. והם כופלים על פניהם. פורש כפיו לשמים. הם פורשין כפיהם לשמים. מכאן אתה למד שש"ץ המתפלל כך כל העם עוני' אחריו עכ"ל. והנה תפלת משה רבינו הי' מחתך כל הרקיעי' שידע להתכוון להתפלל בשם המפורש. ובשעה שהתפלל על עצמו לעבור את הירדן. השם יתעלה צוה שלא לקבל את תפלתו. נמצא שמ"ר הוא המשמיע והציבור כוונו לבם ג"כ לכוונת משה ש"מ דבעינן דעת שומע ומשמיע:

אך א"ת אימא מ"ה גבר ישראל כשהרים ידו כדאי' בשם מגיד משרים דבהרמת משה ידיו עם המטה מבטל כח הס"ס שהוא שרו של עמלק והוא היצה"ר. אך לפעמים הניח ידו שלא להעביר כל סטרא אחרא כדאמרי' ביומא ביקשו למסור להם יצרא דעבירה ומיבעי ביצה בת יומא ולא אשכחו. ועפ"ז אין הוכחה דבעינן דעת שומע ומשמיע. ע"כ מביא עוד ראי' מוהביט אל נחש הנחושת וכי נחש מחי' וכו' ואיתא בזוהר מה דכתיב והביט אל נחש. שהוא רמז אל נחש הקדמוני שהוא היצה"ר שצריך מעט הבטה לצורך ישוב העולם. א"כ למה כתבה התורה עוד לגבי משה והי' כאשר ירים ידו. אלא ע"כ להורות כדרשת פרקי ר"א ובעינן דעת שומע ומשמיע ודו"ק.

פרשת פנחס

בפסוק אבינו מת במדבר. והוא לא הי' בתוך העדה הנועדי' על ה' בעדת קרח כי אם בחטאו מת ובנים לא היו לו למה יגרע שם אבינו:

קשה לבאר ומה שהקדימו במליצתם כי אם בחטאו מת הלא חכמניות היו הלא טוב להם אם הי' מת על מטתו ולא בחטאו כדברי ר"ע מקושש זה צלפחד. וכי מפני שחילל שבת לא יגרע. ודאי מה שאמרו בעדת קרח לא הי' לדעת רז"ל עדת קרח לא בטלו חלק בא"י. אבל אמרם בחטאו מת לכאורה דבר שפתי' אך למותר:

והנראה בזה קרוב לאמת. ע"פ גמ' דסנהדרין דף ל"ז והיה ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה. אלא מעתה מאן דמיירי ביממא יירתון לי' בניו. ומאן דשכיב בלילה לא ליירתון לי' בני' ומשני דין נחלות קאמר. דתני' והיתה לכם לחקת משפט אורעה כל הפרשה כולה להיות דין כדרב יהודא אמר רב דהאמר רב יהודא אמר רב שלשה שנכנסו לבקר את החולה. רצו כותבין. רצו עושין דין. ואמר רב חסדא לא שנו אלא ביום. (ר"ל דביום הוי צוואות מת דין פסוק ואין צריך עוד לדיינין). אבל בלילה כותבין באין עושין דין דהוי להו עדים ואין עד נעשה דיין ע"כ. הנה הדרשה זה מפסוק והיתה לבני ישראל לחקת משפט נתחדש לנו בפ' נחלות שזכו בנות צלפחד לכתוב על ידם. אבל קודם לזה לא הוי ידענו דצוואת המת קרוי משפט. וע"כ צ"ל הא דכתיב ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה. וא"כ מאן דשכיב ביממא יירתון לי' בני' ומאן דשכיב בלילה לא ליירתון לי' בניו. ושמא ישיב להם משה רבינו שמת בלילה ולית להו למימר למה יגרע. לכך חכמכיות היו והקדימו בחטאו מת ר"ל מקושש הוו וקיי"ל דיני נפשות דכין ביום כדכתיב נגד השמש וא"כ למה יגרע ודו"ק:

פרשת מטות

בתוספות ד"ה מיבעי לי' חכם מתיר ואין בעל מתיר. תימא וכי ר"י סבר כב"ש. וי"ל דלר"י לא נפקא מקרא אלא מסברא כו' א"כ מזה הדבר דריש ואע"ג דאיצטרך להכי דרשי ג"ש כיון דליכא למיפרך מידי עכ"ל תוס'. וכתב מהרש"א ע"ז ולי תימא רבתי הא ע"כ צ"ל כתירוצם בתרא מהא דתני' אידך התם זה דבר בעל מיפר כו' נאמר כאן זה הדבר ונאמר להלן זה הדבר כו' הרי לך בהדי' דהאי תנא יליף שני לימודים מזה הדבר ע"ש שהניח בצ"ע:

ולי לק"מ אחר שנדקדק בו למה מסיים הך ג"ש נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ זה הדבר בתני' אידך ולא סיים כמו כן בתניא קמיית' דיליף מזה הדבר החכם מתיר

ואין בעל מתיר ועוד מה דקאמר בברייי' קמייתא זה הדבר החכם מתיר ואין הבעל מתיר שיכול ומה חכם שאין מפיר מתיר כו' והא אי לאו מיעוטא דזה הדבר מנ"ל דחכם אין מפיר. וכמו כן בתני' אידך זה הדבר בעל מפיר ואין חכם מפיר שיכול מה בעל שאין מתיר מפר מנ"ל הך ילפותא דבעל אין מופר בלאו מיעוטא דזה הדבר. וצ"ל דכל תנא דברייי' ס"ל לסברא פשוטה בלאו הך דרשה דזה הדבר דאין הבעל מתיר ואין חכם מפר. כי החילוק בין לשון התרה והפרה דהפרה מבטל הנדר מכאן ולהבא ובלשון התרה עוקר הנדר מעיקרא ע"י פתח או חרטה. וא"כ תנא ברייתא ראשונה נפקא לי' מסברא דחכם התיר ואין חכם מפר כי החכם עוקר נדר מעיקרא. ותני' אידך ס"ל מסברא דבעל מפר מאז והלאה ואין לו כח לעקור הנדר מעיקרא כי לזה צריך יחיד מומחה או ג' הדיוטת. וא"כ כל א' לפי סברתו הוי יליף מק"ו לכך צריך הילפותא דזה הדבר:

וא"כ קשה היכי ס"ד דחכם מפר הלא ילפינן ג"ש זה הדבר שחוטי חוץ מה כאן ראשי מטות אף גבי שחוטי חוץ ראשי מטות למאי הלכתא לומר שיש שאלה בהקדש ולא הוי שחוטי חוץ הא גבי נדרים מהני הפרה מכאן ולהבא. וזה לא מהני גבי שחוטי חוץ דמאי מהני מ"מ שחט כבר קדשים בחוץ בשלמא אם חכם מתיר עוקר נדר מעיקרא והוי הקדש בטעות משא"כ בהפר' ואין ג"ש למחצה כמו גבי נדרים יכול להחכם להתיר ולהפר כמו כן צריך לומר גבי נדרים אלא ש"מ דגבי נדרים נמי דווקא בלשון התרה מתיר החכם ולא בלשון הפרה. וא"כ קשה למה צריך התנא למילף דאין חכם מפר מזה הדבר. אע"כ צ"ל דזה באמת כוונת התנא וה"ק ת"ל זה הדבר בעל מפר ואין חכם מפר כאמר כאן כו' כלומר כיון דגמרינן ג"ש שחוטי חוץ. מזה הדבר דנדרים ש"מ דאין חכם מפר וכדאמרן. וא"כ לא יליף הך תנא כי אם לימוד א' מזה הדבר דהיינו ג"ש ומ"מ נשמע מזה דאין החכם מפר. ומ"ה בהך ברייתא ראשנה דיליף מזה הדבר דאין הבעל מתיר וזה לא נשמע מג"ש וא"א למילף שני לימודים מזה הדבר ומ"ה לא מסיים הך ג"ש בהך ברייתא. ומעתה אין מקום לתמיהת מהרש"א ודו"ק היטב:

בנדרים דף ע"ה ע"ב בר"ן מקשה שם לדידי קשי' אי הכי שלשה הדיוטות מנ"ל ממועטא דאלה נימא מומחין הוא דלא בעי כמועדי ה' אבל תלתא דגמירי וסברי בעינן כדכתיב ראשי המטות כו' וניחא לי דאי הכי סמיכותא דנדרים למועדי ה' ל"ל א"ו כיון דאסמכינהו רחמנא גלי לן דמיעוטא דאלה אנדרים נמי קאי ולמאי אי דלא בעי מומחין מראשי המטות נפקא א"ו דמשום סמיכותא משמע דלנדרי' נמי אתי למעוטי והכי מדרש אלה דהיינו מועדת אפי' כשהן ג' צריך מומחין דהיינו סמוכין אבל נדרים כל שהן ג' אינן צריכין מומחין דידהו דהיינו ראשי מטות דגמירי וסברי אלא בחד מינייהו סגי עכ"ל

וקשה לפי מ"ש הר"ן בשם הרמב"ן דיחיד מומחה היינו סמוך כמשה ואהרן. א"כ ראשי מטות ע"כ לשיטתו סמוכי' נינהו וע"ז אמר רב חסדא ראשי המטות ביחיד מומחה א"כ קשה מנ"ל שלשה הדיוטות אימא שלשה דגמירי וסברי ואי לא כתיב מיעוטא דאלה ה"א שלשה סמוכין דראשי המטות משמע ע"כ לפי' רמב"ן סמוכין וצ"ע:

ובזה ניחא מ"ש ב"י בשם הרמ"ה דס"ל יחיד מומחה סמוך ושלשה דגמירי וסבירי ולכאו' זהו פלאי מנ"ל הא אבל לפי מ"ש ניחא דו"ק:

הרמב"ם פ"ו מהל' שבועות פסק דיחיד מומחה היינו רב מובהק באותו דור אע"ג דלא סמוך. ומקשי' מנ"ל הא דילמא צריך נמי מוסמך וכסברת הרמב"ן והר"ן ונר' דקשה מנ"ל לר"י דקרא אתי להורות דמהני יחיד מומחה. והא דכתיב ר"מ דאפי' מומחה צריכין להיות ג'. וגז"ש אתי לארוי שגם הדיוטות יכולין להתיר אך זה ליתא דיש לדקדק אליבא דב"ה האי אלה דגבי מועדי למעוטי מאי. דהא להדיוטות כבר נשמע מגז"ש אלא ע"כ צ"ל דאתי למעט הפרת נדרים דווקא מועדי ה' צריך ג' מומחין. אבל הפרת נדרים. אפי' יחיד מומחה יכול להתיר. ומעתה ר"י שפיר מוכח דב"ה אפי' יחיד מומחה מהני. אך ע"ז קשה השתא דכתיב מועדי. ר"מ ל"ל. דהא יחיד מומחה נלמד מן מועדי. וצ"ל דממועדי לא מעטינן רק ג'. אבל יחיד צריך להיות מומחה ומוסמך דומיא דקידש החודש לכך כתיב ר"מ להורות דאפי' יחיד מומחה ולא נסמך יכול להתיר ושפיר פסק הרמב"ם ודו"ק.

וליכא לאקשויא לפ"ז הדרא קושיא לדוכתי' מנ"ל לר"י דר"מ אתי להורות ליחיד מומחה דלמא אתי להורות דג' מומחין שאינן סמוכין רק דגמרי וסברי. דאי ממעוטא דמועדי. לא מעטינן רק מומחה הנסמך. אמנם זה ליתא דלא לכתוב כלל ר"מ וממילא ידעינין מדמתירין להתיר בשלשה הדיוטות וגם ביחיד מומחה הנסמך יחידי ש"מ דאינך צ"ל דווקא ג'. ומדכתיב ר"מ ש"מ אפי' גמיר ובסביר מתיר יחידי ודו"ק:

פרשת מסעי

כתיב בפ' צו ואת הדם יצק אל יסוד המזבח. שבמזרח ודרום לא הי' למזבח יסוד. דכתיב בפ' ויקרא ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח העולה. מלמד שעולה טעונה יסוד שנתן שתי מתנות שהן ארבע בקרן מזרחית צפונית. והדר בקרן דרומית מערבית. מ"ט לפי שלא הי' בחלקו של טורף דאמר רב שמואל בר רב יצחק מזבח אוכל בחלקו של יהודא עד אמה אחת ע"ע אורך דרום ואורך מזרח עד אמה אחת כך איתא בזבחים דף נ"ג. והקשתי מזה על הא דדריש רבא שם דף נ"ד מאי דכתיב שמואל א' י"ט וילכו דוד ושמואל ישבו בנויות ברמה. וכי מה ענין נוית אצל רמה. אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם. אמרי כתיב וקמת ועלית אל המקום מלמד שבהמ"ק גבוהה מכל

א"י. וא"י גבוה מכל ארצות לא היו ידעי דוכתי'. אייתי ספר יהושע בכולהו כתיב וירד ועלה הגבול. ותאר הגבול. בשבט בנימין כתיב ועלה לא כתיב וירד. אמרי ש"מ הכא הוא מקומו. סבר למבנייהו בעין עיטם דמדלי אמרי ניחת בי' קליל כדכתיב בין כתפיו שכן. ואיבעית אימא גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודא ושכינה בחלקו של בנימין. ואי מדליון לי מתפליג טובא. מוטב דנחית פורתא כדכתיב ובין כתפיו שכן. על דבר זה נתקנא דואג האדומי בדוד. כדכתי' כי קנאת ביתך אכלתני. ע"כ המאמר:

א וקשה דלפי שמוכח מקרא דבמזרח ודרום לא הי' יסוד משום שהי' בחלקו של יהודא. ואם הי' בונה העזרה בראש ההר אז הי' מזבח בחלק בנימין. ראוי למזרח ודרום להיות להם יסוד. וה"ל לינחות דוד ושמואל פורתא מהאי קרא אל יסוד מזבח העולה:

ב וע"ק לפי מה דאמרינן ביומא דף ל"א דעין עיטם הי' גבוהה מקרקע עזרה פ"ג אמות. וכתבו תוס' שם ד"ה אמה דמלבד הצואר וראש גובהה של אדם שלש אמות. והצואר והראש דבר מה יותר מחצי אמה. ע"כ עד כתפיו הוא חלק שביעית מאורך הגוף. והנה הר הבית הוי ת"ק אמות. ונמצא חלק השביעי' היו הראש עולה ע"א אמות. ועיין עיטם חד קרקע עשתה כ"ג אמות:

ג ותו הא דקאמר ואיבעית אימא גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודא וכו'. ולמה צריך טעמא אחרינא. ולא ניחא לי' בטעמא קמייתא. דאמרי נחתי בי' קליל דכתיב ובין כתפיו שכן. ובמאי קמפלגי:

ד אמאי קאמר ואיבעית אימא גמירי וכו' ואמאי לא קאמר ועוד דגמירי כו' ומתרי טעמא נחית:

ה והאחרון הכביד בטעם אחרינא אמאי מסיים נחית בי' קליל דכתיב ובין כתפיו שכן אך למותר. דאי ס"ל הך סברא דנחית מטעם ובין כתפיו שכן. א"כ לא צריך הך גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודא וכו':

ו על מה נתקנא דואג במה שמצא דוד משכנות לאביר יעקב:

בהיתר שני ספיקות הראשונו'. אקדי' מה דאמרינן בזבחים דף נ"ג ע"ב א"ר לוי בר חמא רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודא ונכנסה בחלקו של בנימין. והי' בנימין הצדיק מצטער עליו כל יום לנוטלה שנא' חופף עליו כל היום. לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפזיכין לשכינה. שנאמר ובין כתפיו שכן. ומעתה זהו מאמר דוד ושמואל. נחית פורתא בין כתפיו שכן היינו אושפזיכין לשכינה. על אותה רצועה שנצטער וא"כ מהאי טעמא צריך לאנחותי. דאלו היו בונין בעין עיטם הי' המזבח בנוי כולו בחלק של בנימין ולמה זכה ובין כתפיו שכן:

ועתה נבוא לבאר הנך ד' קושי':
בזוהר בראשית מזבח העולה הי' יסוד שלו מהלך ע"פ כל המערב וע"פ כל הצפון ואוכל במזרח רק חצי אמה ובדרום חצי אמה. והטעם שהרי במערב דגל מחנה אפרי' שהמה בנימין ואפרים ומנשה שלא חטאו ביוסף שהוא צדיק יסוד עולם. לכן הי' יסוד ע"פ כל המערב. ובצפון הי' דגל מחנה דן. שהמה דן ונפתלי ואשר. בני שפחות שלא היו שונאי' ליוסף לכן גם שם הי' לו יסוד. ובמזרח הי' שם יהודא יששכר וזבולון. והנה יששכר וזבולון בני לאה היו שונאי' גמורי' ליוסף אבל יהודא הי' עושה קצת הצלה שאמר מה בצע. לכן בשבילו הי' חצי אמה יסוד. ובדרום הי' דגל מחנה ראובן שהם ראובן שמעון גד. והנה שמעון שונא גדול ליוסף. אבל ראובן עשה קצת הצלה. גם גד הי' בן זלפה שלא הי' לו כלל שנאה ליוסף. לכן הי' בו ג"כ חצי אמה יסוד ע"כ:
וצריך ביאור א"כ ה"ל ע"פ דרום אמה יסוד חצי אמה בשביל ראובן וחצי אמה בשביל גד. ותרצתי ע"פ מה שבארתי עיין לעיל בפ' וישב מה שכתבתי:
וא"כ לפ"ז הצלת ראובן לא הי' בוודאי הצלת מיתה. כמו הצלת יהודא. ושמעון הוא התחיל לומר לכו ונהרגהו. לכך בצירוף גד די לו חצי אמה יסוד:
וחל עלינו לבאר למה נאיד הזוהר מטעמא דתלמודא שלא הי' למזבח יסוד ע"פ מזרח ודרום שהיא רצועה שם בחלקו של יהודא. משום דרשב"י אזל לטעמי' דהוא סבר בזבחים דף כ"ג ע"א שירי הדם בי"כ הי' שופך על יסוד דרומי דהמזבח הי' כולו בצפון והיינו כולהו בחלקו של בנימין. אבל הש"ס סובר על יסוד מערבי הי' שופך דהמזבח באמצע עזרה הי' וכי פגע ביציאתו מן ההיכל ביסוד מערבי פגע. וכשהמזבח באמצע מגיע המזבח בחלקו של יהודא מש"ה לא הי' למזבח יסוד במזרח ודרום. משא"כ לדעת רשב"י המזבח בנוי בצפון כולה בחלק בנימין. מ"ה צריך לתת טעם אחר למה לא הי' למזבח יסוד במזרח ובדרום. ואם תקשה לך לדעת הזוהר הא כתיב ובין כתפיו שכן. אומר אני לך ראה מה שמצאתי במדרש דכיון דנמצא הגביע באמתחת בנימין היו השבטים מכין אותו בין כתפיו וא"ל גנב בר גנבתי' שנאמר ותגנוב רחל את התרפים. ולכך זכה שנבנה בהמ"ק בגבולו וזהו בין כתפיו שכן:
והנה מה שאמר גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודא. היינו מטעם שהמלכו' הוא ליהודא וכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ. ובאמת לא היה לו לדוד טעם זה מ' ענוותנותו אך מטעם הראשון. זולת דואג הי' סובר דכולה מזבח בצפון בחלק של בנימין. ולא ידע מפני מה נחית פורתא. משום דסנהדרין הי' בחלקו של יהודא. והא דמסיים כדכתיב ובין כתפיו

שכן. היינו שהמזבח כולו בנוי בחלק בנימין שזכה על המכות שהכוהו בין כתפיו. וע"ז נתקנא דואג שהי' חולק על מלכות בית דוד. וסבר שהמלכות שייך לשאול:
וזהו אמר דוד זכור לדוד את כל ענותו. אשר נדר וגו' מצאנוהו בשדי יער. היינו בחלק יהודא שנמשל לארי' שטורף ביער. אבל זאב שהוא בנימין טורף ג"כ בשדה. כלומר מהך טעמא שיהי' המזבח בנוי בחלק בנימין ויהודא. וידוע לך כל היגיעות שהי' לי עד שמצאתי משכנות לאביר יעקב. וע"ד נתקנא בי דואג שהי' סבר מטעם סנהדרין בחלק יהודא נחית:
והנה בס' נפתלי שבע רצון פ' תרומה אומר שהקנאה לדואג הי' דקיי"ל אין מוסיפין על העזרות אלא במלך ונביא וע"א סנהדרין. ואיו איהו מלך אש"מ דדוד הוא נמשח למלך. ולכך עסקו בנויו של עולם. וע"ד קינא:

חומש דברים

פרשת דברים

בבא קמא דף ל"ח אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אין הקב"ה מקפח שכר כל בריי' אפי' שכר שיחה נאה דאלו בכירה דקראו מואב א"ל הקב"ה למשה אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה. מלחמה הוא דלא אבל אנגרי' שרי. צעירה דקאמרה בן עמי. א"ל הקב"ה למשה אל תצרם ואל תתגר בם כלל דאפי' אנגרי' לא תעביד בהו. ואמר ר' חייא בר אבא א"ר יהושע בן קרחה לעולם יקדים אדם לדבר מצוה. דבשביל לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה קדמתה ארבעה דורות עובד. ישי. דוד. ושלמה. ואלו צעירה עד רחבעם דכתיב ושם אמו נעמי העמונית ע"כ:
ויש לדקדק דה"ל להקדים דברי ריב"ק שתנא הוא. ור"י הוא אמורא. ועוד בעצם וראשונ' ה"ל להקדים דרשות ריב"ק דהא ההריון היה מקדם טרם שילדו וקראו שמות לא כן כדין:
וליישב את זאת אקדים מאמר ביבמות דף ע"ו וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר בן מי זה הנער וכו' עד אישתק מיד ויאמר המלך שאל בן מי זה העלם יצא ושאל בבהמ"ד כו'. אמרו לי' עמוני ולא עמונית אקשי' לי' דואג כל הני קו' אישתקו. בעי לאכרוזי עלי' מיד ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי וכתיב יתרא הישמעאלי מלמד שחגר חרבו כישמעאל כו' כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית כו'. מ"מ קשי' הכי תרגימו כל כבודה בת מלך פנימה ע"כ המאמר. ותמוה הלא כל הדרשות ידעו ודרשו בבהמ"ד. רק דקשי' להו דואג ה"ל להקדים נשים

לקראת נשים. הי' לאבנר וליושבי בהמ"ד החכמים אלו. וכי לא ידעו לתרץ כל כבודה וכו' ומה שייך הכי תרגימו דוקא אחר שנולד לנו הלכה למשה מסיני יש לתרגם כך:
בסמ"ג מצות ל"ת סי' קי"ג הקשה היאך כתיב לא יבא עמוני ומואבי וגו' ע"ד אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמי'. הלא מקרא מלא בפ' דברים בשלוח משה רבינו אל סיחון מלך חשבון אוכל בכסף תשברני ואכלתי כאשר עשו לי בני עשו והמואבי' היושבי' בער. ותי' הסמ"ג והרמב"ן כי הטעם על דבר אשר שכר עליך בלעם בן בעור קאי אמואב לחוד. וכשם שהטעם הזה. כך הטעם השני ע"ד אשר לא קדמו קאי אעמון לחוד. הנה החכמים הללו דרשו מקרא זה כמין חומר. אבל קשה טובא. שהוא נגד סוגי' דיבמות דקאמר אבנר שאני הכא דמפרש טעמא דקרא ע"ד אשר לא קדמו ש"מ דס"ל תלמודא דידן דהך קרא אשר לא קדמו קאי נמי אמואב:
ונראה ליישב דברי ראשונים ע"פ מה שכתבו תוס' שם כתנאי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות דברי ר"י ר"ש אומר ע"ד אשר לא קדמו איש דרכו לקדם כו' ע"כ. והקשו בתו' לר' יהודא תקשי לי' מצרי ולא מצרית. ואומר ר"י דגבי עמון ומואב ה"ל לקצר ולכתוב עמון ומואב. אבל מצרי אם הי' כותב מצרים הי' מאריך יותר. ומצר אין בו משמעות ע"כ. והקשה מהרש"א בח"א א"כ ה"ל לשנוי הכי על קושי' דואג אלא מעתה מצרי ולא מצרית:
ועוד זה שלישית שהקשה תוס' עוד שם והא דכתיב אדומי ולא כתיב אדום. אגב מצרי כתיב אדומי ע"כ. וא"כ לפ"ז קשה מנ"ל למד' התירא אעמוני' ומואבי'. אימא הא דכתיב עמוני ולא עמון דרשי' שפיר. אבל מואבית מנ"ל למד' אימא אגב עמוני כתב מואבי:
ומעתה אני אומר שקו' חדא פירוקא דאידך וזהו. כי מה שדקדק מהרש"א לדידי לק"מ דהא דאקשי דואג אלא מעתה מצרי ולא מצרית כוונתו נמי להקשות מאדומי ולא אדומית אלא דנקט רישא דקרא. וכ"מ סוגי' זו בכמה מקומות ומה תאמר אגב מצרי כתב אדומי. א"כ גבי מואב כמי נימא הכי אגב עמוני כתב מואבי. וע"ז השיב אבנר שינוי' חריפא שאני הכא דמפרש טעמא דקרא כו' ר"ל על עמונית. וא"כ הקרא עמוני ולא עמונית אך למותר. אע"כ צ"ל מואבי ולא מואבית ואגב מואבי כתב עמוני ודו"ק:
ומעתה אני אומר לא די שלא איתותב שיטת הסמ"ג והרמב"ן. אף גם אבי' ראי' לדבריהם. דאמר ר' שמעון במתני' מצרי ואדומי נקבותיהן מותרין מיד מק"ו ומה במקום שאסור את הזכרים עד עולם כגון עמון ומואב התיר להם נקבות מיד. מצרי ואדומי שלא אסר את הזכרים אלא עד שלשה דורות אינו דין שיהיו הנקבו' מותרין מיד. וקשה מאי ק"ו דר"ש מה לעמון ומואב דמפרש טעמא דקרא ע"ד אשר לא קדמו ונשים אין דרכן לקדם וזהו

דרשות ר"ש בעצמו. משא"כ גבי מצרי ואדומי שלא כתבה התורה שום טעם. ויש לאסור זכרים ונקבות. אע"כ צ"ל דר"ש ס"ל ג"כ דרשות מואבי ולא מואבית. אלא דהוי קשה מנ"ל למד' הכי אימא לא דרשו אלא בעמוני ולא עמונית ואיידי דעמוני כתב מואבי. ע"ז קאמר ר"ש ע"ד אשר לא קדמו וזה שייך בעמון וא"כ לא צריך עמוני ולא עמונית. אע"כ דרשינן מואבי ולא מואביות ואגב מואבי כתיב עמוני. וא"כ ר"ש דרש ק"ו ממואבי ולא מואבי' ודו"ק:

כל זה שאמרנו ועינינו לשיטת הסמ"ג והרמב"ן אמנם בסנהדרין דף ק"ג אמר ר' יוסי בן קיסמא גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל שנאמר ע"ד אשר לא קדמו. וצ"ל הא דכתיב כאשר עשו לי בני עשו והמואבים היושבים בער כמו שפירש"י והאבן עזרא שהמה לא קדמו רק ישראל קנו מהם במחיר כסף המהרש"ל הקשה היכי תרגימו כל כבודה בת מלך פנימה. וכי צנועות הוו הלא הפקירו את עצמם לזנות. אף כי לצאת לקראת נשים. אמנם לשיטת הסמ"ג ניחא דלא קאי ע"ד אשר לא קדמו אלא אעמון ולא אמואב והמה לא פרצו בעריות:

ועפ"ז מיושב היטב דוודאי בתחלה על קושי' דואג א"א לתרץ כל כבודה כקו' מהרש"ל. דהא ע"כ מוכח דקאי אתרווייהו הא דכתי' ע"ד אשר וגו' דאי קאי אעמון לחוד קשה תהוי נקבות מצרי ואדומית מותרות מק"ו דר"ש. ע"כ צ"ל דשאני התם דמפרש בי' טעמא דקרא ע"ד אשר לא קדמו וקאי אתרווייהו. אבל בתר דקא' עמשא כך מקובלני מבית דינא של שמואל הרמתי היינו הל"מ הך דרשה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. שפיר אית לן למימר כשיטת הסמ"ג דלא קאי טעמא דקרא אלא אעמון. ולא ק' נימא ק"ו דר"ש דאין דנין ק"ו מהלכה. ואם לא קאי טעמא דקרא רק אעמון. משני שפיר אעמון כל כבודה בת מלך פנימה ודו"ק:

וע"פ הרמז נוכל לומר שאמר חגר חרבו כישמעאל ולא כאדום שהוא שר החרב כברכתו על חרבך תחי'. דאדום לא ניחא בהלכה זו. דאי לא הוי הל"מ איה לן ק"ו דר"ש דנקבות דאדום מותרות מיד:

ועתה נבוא אל הביאור מאמר בב"ק שהתחלנו. איתא במד' רות מה שאמר בועז לרות ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אשר באת לחסות תחת כנפיו. אשר באת שמהרת ולא איחרת. יהי' משכורתך שלמה. רמז לה שבזכות הזה זכתה לראות נכדה שלמה יושב על כסא מלכות. מ"ה כתיב שלמה חסר יו"ד:

ובנזיר דף כ"ג על הא דאמר רות בת בנו של עגלון מלך מואב הקשו תוס' כשנחשוב שנותיו של איהוד שהרג את עגלון מלך מואב עד סוף ימי אבצון תמצא יותר ממאתים

שנה. וכן יש להקשות על דרשות המד' באשר שמהרת זכתה לשלמה מה מהיר' זו שהי' יותר ממאתי' שנה:

וראיתי תי' על קו' תוס' בשם גדול א' ע"פ מ"ש במדרש על פסוק ותלכי אל עם אשר לא ידעת מתמול שלשום. אולי באת אלינו תמול שלשום לא היינו מקבלים אותך עכשיו נתחדשה הלכה בבה"מ מואבי ולא מואבית. ולפ"ז שפיר קאמר אשר מהרת כי מיד ששמעה דרשה זו באת להתגייר. ע"כ. אך כל זה ניחא אם נאמר דדרשה הוא ולא הל"מ. דאי הל"מ לא שייך לומר עכשיו נתחדשה הלכה:

הנה לכאורה קשה מנ"ל לר' יוחנן דאין מקפח שכר משום שיחה נאה. דלמא מש"ה גבי מואב אנגרי' מותר כי שתים רעות עשו ששכר את בלעם. וגם לא הקדים. משא"כ עמון לא הרשיע אלא באחת מש"ה אפי' אנגרי' אסור. וצ"ל דר"י ס"ל כשיטת הסמ"ג. וכ"ת אי ס"ל כשיטתו ק' נימא ק"ו דר"ש שמצרית ואדומית תהא מותרות. י"ל הוי הל"מ ואין דנין ק"ו מהלכה. וע"ז מייתי ראי' מדרשת ר"י בן קרחה דעל דרשה דידי' קשה מנ"ל לעולם יקדי'. והא דקדמה רות ארבע דורות משום שמהירה משכורתה שלמה שתראה שלמה יושב על כסא מלכות. אע"כ צ"ל דהל"מ היא ולא דרשה א"כ צדקו דברי ר"י ודו"ק היטיב:

אך לפ"ז קשה מאוד הך סוגי' דסנהדרין דף ק"ג ע"ב אמר ר' יוחנן משום ר"י בן קיסמ' גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל שנאמר ע"ד אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. הא ר"י אומר אין הקב"ה מקפח שכר אפי' שכר שיחה נאה כדלעיל הא לר"י בן קיסמא איכא למימר דאנגרי' אסור בעמון דלא הוי אלא חד ריעותא. אבל מואב אית בהו שתי ריעותות. וכ"ת דזה משמי' דר"י קאמר ואיהו לא ס"ל. אבל קשה דקמסיים שם. ור' יוחנן דידי' קאמר גדולה לגימה שמרחק קרובי' וזהו עמון ומואב. ומקרב רחוקים זהו יתרו דאמר ר"י בשכר קראן לו ויאכל לחם זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית. מהא שמעינן דר"י גופא ס"ל דעמון ומואב תרווייהו נתרחקו מדלא הקדימו לחם ומים:

ונראה לומר דזה כוונת ר"י אליבא דר"י בן קיסמא ק' מנ"ל ילפותא דאין הקב"ה מקפח שכר שיחה נאה. ע"ז מייתי דלר"י בן קיסמא צריך לסיי' מקרב רחוקי' מנ"ל מיתרו. דרש"י פי' קראן לו ויאכל לחם שמא ישא אחת מכם. כי אשה נקראת לחם כמו שאמר יוסף הצדיק איך אעשה הרעה הגדולה הזאת. וכל אשר לו כתן בידו ולא חשך וגו' ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כ"א הלחם אשר הוא אוכל. ואמר בלשון נקיי':

ובזה מתורץ קושי' מהרש"א בח"א הלא יתרו זכה לדבק בישראל מטעם שברח מעצת פרעה. וצ"ל דע"פ לגימה זאת זכה לגדולה שבני בניו יושבי' בלשכת גזית. מאחר ע"פ

לגימא זו מה שאמר קראן לו ויאכל לחם. היינו שמא ישא אחת מכם. ואמר בלשון נקיי' ואין הקב"ה מקפח שכר אפי' שיחה נאה ודו"ק

פרשת ואתחנן

בפסוק ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר ה' אלקים אתה החילות להראות את עבדך אעברה נא ואראה את הארץ הטובה. ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי. ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה:

פירש"י בעת ההיא לאחר שכבשתי סיחון ועוג דמיתי שמא הותרה נדר. ע"ד שאמר הקב"ה ראה החילותי תת לפניך את סיחון ועוג. לשון החילות לשון הפרה כדכתיב לא יחל דברו. וצריך ביאור אם משה רבינו סבר שהותר הנדר מה השיבו ה' רב לך אין זו תשובה על טענתו:

ויבואר ע"פ מה שאמר משה בפ' דברי' וישמע ה' את קול דבריכם ויקצוף וישבע לאמר אם יראה איש באנשים האלה את הארץ זולתי כלב בן יפנה וגו' גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם. הפסוק הזה תמוה מאוד שנראה שאז במרגלי' נגזר על משה שלא יכנוס לארץ. וזה לא ראינו שנזכר במעשה המרגלים. והרמב"ן ביקש ליישב ואמר ועוד הוספתם לחטוא פעם אחרת במי מריבה עד שמנעתם גם אותי לעבור ורצה להזכיר יחד עונש הנמנעים מלבוא אל הארץ ע"כ. מלבד שהוא דוחק. אך קשה עוד הלא בפ' זו אמר ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ואמר אל תוסף דבר אלי:

ובס' מעשה ה' פי' שבמרגלי' הי' שבועה על משה. ובענין מי מריבה נגזר שגם מלחמות סיחון ועוג לא יראה לא משה ולא אהרן ובאהרן נתקיימה הגזירה ובמשה הוחלה השבועה. וזה אתה החלות לשון לא יחל:

והנה לכאורה תמוה מאוד היאך מרומז שבועה זו במרגלי' על משה. עד שלבסוף פי' בעל הטורים אם יראה איש באנשים האלה ס"ת משה:

ואני אומר מה שאמר משה במרגלים גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם מה שסופי תיבות מורים על משה היינו עי"כ נגזר בעון מרגלים שיתגלגלו ויניעם במדבר ארבעים שנה יום לשנה לסוף ארבעים הי' מליני' על משה מ' חסרון הבאר אחר מיתת מרים ויקצוף משה ואמר המן הסלע הזה נוציא לכם מים והכה את הסלע וישבע ה' שלא יבא לארץ ואם לא חטאו במרגלים אז באו לארץ. ולא בא למשה קציפת הבאר מי מריבה. וזהו הפי' הפשוט במקרא. ולזה רמז משה בס"ת שם בשבועה ונכון:

וא"כ אלו דברי תפלות משה ואתחנן בעת ההיא הוא סבר הרמז משה בס"ת אם יראה איש באנשי' האלה ס"ת משה. אז נשבע ונכלל באותו שבועה כדעת ר' אלעזר. ואח"כ

שבועת מי מריבה יהי' על סיחון ועוג. ולכך סבר הותר הנדר בעת ההיא לאחר כיבוש סיחון ועוג:

ע"ז השיבו הקב"ה רב לך. כלומר אינו כן. רק רב לך שנגזר עליך מאה ועשרי' שנה כדכתיב בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרי' שנה. וזה שרמזתי בס"ת משה. כי ע"י שיניעם במדבר ארבעים שנה עי"כ נשלמו שנותיו של משה ולא יכול לבו לארץ הקדושה. ולא הותר הנדר כי מעולם לא נשבע על סיחון ועוג:

פרשת עקב

מדרש פליאה הובא בס' צפנת פענח חדש בערך תשובה וז"ל. אדם שעשה עבירה וחזר בו ועשה תשובה מוחלין לו על כל עוונותיו. ולכך נקרא שבת הגדול ע"כ. מלבד שתמוה מאוד מאוד מאי האי דקאמר אדם שעשה עבירה. וב' מלות כפולות וחזר בו ועשה תשובה:

לתרץ ע"פ מה דאמרי' במס' ב"ק דף פ"ב חד מעשרה תקנות שתיקן עזרא שקורין בשני וחמישי. והקשו בתוס' מ"ש שתיקנו בשני וחמישי. וי"ל דאמרי' במדרש משה רבינו ע"ה עלה בחמישי לקבל לוחות אחרונות וירד בשני. ונתרצה לו המקום. ולפי שהי' עת רצון באותו עלי' וירידה קבעו ב' וה' ותו הקשו בתוס' וא"ת בשלמא לר"י דאמר בשבת פ' ר"ע דף פ"ז דסיון דהאי שתא הוי בא' בשבת ניחא דעלה בה' לפי חשבון אחד מלא. א' חסר דאם למ"ד באב יום ה' הוה אבל לרבנן דאמרי דביום ב' הי' ר"ח סיון נמצא יום למ"ד דאב ביום וי"ו. ותירצו התוס' דלרבנן בי"ז שרף את העגל ודן החוטאים ובו ביום עלה. ביום כ"ח אב ירד בהשכמה ופסל את הלוחות ובכ"ט באב שהי' יום ה' עלה:

ובס' תורת חיים הקשה על תי' זה היאך אפשר לומר שבאותו יום ששרף את העגל דן החוטאים ועלה הלא מקרא מלא הוא. ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדולה ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם. והנה מוכח ע"כ כדברי ר' יוסי. דביום א' הי' ר"ח סיון:

וברמב"ן פ' כי תשא ז"ל. וראיתי בפרקי ר"א ר"י בן קרחה אומר מ' יום עשה משה בהר קורא מקרא ביום ושונה בדת משנה בלילה. ולאחר מ' יום לקח את הלוחות וירד אל המחנה. בשבעה עשר בתמוז שיבר את הלוחות והרג חוטאי ישראל ועשה מ' יום במחנה עד ששרף את העגל וכתתו כעפר הארץ הכרית ע"ז מישראל והתקן כל שבנו במקומו. וברי"ח אלול אמר לו הקב"ה עלה אלי ההרה והעבירו שופר במחנה שהרי משה עלה להר ולא יטעו עוד אחר ע"ז והקב"ה נתעלה באותו שופר וכן התקינו חכמים שיהו תוקעין בשופר בר"ח אלול בכל שנה ושנה. ע"כ דברי האגדה. ולפ"ז אתי' שפיר אפילו לרבנן:

אך הרמב"ן טען ע"ז שאומר לא יבא זה כהוגן ממה שאמר ואתנפל לפני ה' את מ' יום ואת מ' לילה אשר התנפלתי כי אמר להשמיד אתכם. ואי אפשר שיהי' זה הכל במ' יום האחרונים אחר שנאמר לו פסל לך ועלה אלי ההרה. כי הי' ברצון וכבר ביטל להשמיד אתכם. יען לפי מה שכתבו תוס' בב"ק אמר ה' סלחתי כדבריך זה הי' ביום כיפורי' כי תשובה עם יום כיפור מכפר אין בה השגה מה שהשיג הרמב"ן:

אמנם אם נאמר אם אדם שב על חטאיו הקב"ה מכפר עליו תיכף. אפי' בלא יום כיפור. שפיר טען הרמב"ן:

וכבר הקדמנו שנקרא שבת הגדול. היינו לר' יוסי כמ"ש תוס' בשבת ד' פ"ז. וכדברי ר' יוסי מוכח מכח קו' תוס'. יען לפי דברי פרקי ר"א אין מקום לקושי' תוס' אך ע"ז יש השגת הרמב"ן. וכבר אמרנו שאין בו השגה אך אם נאמר דהתשובה מכפרת אפי' בלא י"כ. וזה שאמר אדם שעשה עבירה וחזר בו ועשה תשובה. מוחלין לו על כל עונותיו. והנה ישראל עשו תשובה שהורידו עדי' מעליהם כדאי' בזוהר שקבלו מיתה עליהם. גם כתתו העגל לעפר ונתחרטו בחרטה גמורה הקב"ה מוחל על כל עונותי' א"כ הא דכתיב ואתנפל שם ארבעים יום וגו' היינו אותו ארבעים יום בין לוחות ראשונות לאחרונות. ואי כדברי רבנן דר"י קו' תוס' במקומו עומדת. ואין לנו דרך אחר כ"א כדר"י ומ"ה נקרא שבת הגדול:

ועפ"ז ישבתי מאמר בפ' אין עומדין דף ל"ב. ויאמר ה' אל משה לך רד מאי לך רד אמר ר"א אמר לו הקב"ה לך רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל. ועכשיו ישראל חנואו אתה ל"ל. מיד תשש כחו של משה ולא הי' בו כח לדבר. וכיון שאמר הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי מיד עמד ונתחזק בתפלה וביקש רחמים. משל למלך שכעס על בנו. והיה מכהו מכה גדולה וכו'. ועתה הניחה לי וכו'. וצריך ביאור בתחלה מפרש הקרא מאוחר בפ' עקב כתיב הרף ממני ואח"כ מפרש סדר המקרא שהוא עומד בו בסדר כי תשא:

כי החזקוני פ' עקב מפרש החשבון שעלה משה למרום ביום א' סיון והשלימו המ' יום לפי חשבון ישראל בעש"ק י"ו תמוז ועשו את העגל בחצות היום. וביום השבת ירד ושיבר את הלוחות. וכ"כ בעל מגלה עמוקות. וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עש"ב נוטריקון ערב שבת במנחה שבעה עשר בתמוז. וא"כ לפ"ז קשה היאך הרג שלושת אלפי איש בשבת הא קיי"ל דמיתות ב"ד אין דוחה שבת. וי"ל דנלמד מכח קרא לא תבערו אש בכל מושבותיכם. ופ' זו אמר משה לישראל בהקהל לאחר י"כ כמ"ש רש"י בפ' ויקהל. וקודם שנא' זה הקרא למדנו בק"ו דרציחה דוחה שבת:

ובמדרש פ' כי תשא לך רד ר' מאיר אומר מרדות הם צריכי'. ורבותינו אמרו מהו לך רד מרדות הם צריכי'. מסייע לי' לר' מאיר ותדע לך שכן הוא בא וראה כיון שירד משה מה אמר להם. ויעמוד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי. ויאמר להם כה אמר ה' אלקי ישראל שימו איש חרבו על יריכו. והיכן אתה מוצא שאמר לו כך. אלא מהו לך רד רדה בהם:

הנה צריך ביאור על מה תשש כחו של משה ולא הי' בו כח לדבר על מה ולמה וכי בשביל שירד מגדולתו:

הלא איש משה עניו מאוד. ולא רצה לקבל עליו להיות מנהיג לישראל. ומה חרדה גדולה שחרד עד שתשש כחו:

ונראה לפרש דכתי' בירמי' ט"ו ויאמר ה' אלי אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה שלח מעל פני ויצאו ופי' רש"י שניהם נזקקו לבקש רחמי' על ישראל. ומתחילה החזירום למוטב ואח"כ התפלל עליהם ולא עלו על לבם להשיב אפי עד שהחזירום למוטב. משה אמר כה אמר ה' שמו איש חרבו על יריכו. ויזד על פני המים ואח"כ אמר אעלה אל ה' אולי אכפרה:

לכך תשש כחו של משה כיון שאמר לו לך רד מגדולתך. ואז אין בידו כח להעניש ולרדות אותם ומה יוכל להתפלל ולהשיב אפו של ה' כמו שאמר השם אל ירמיה. ויען אחר שאמר הקב"ה הרף ממני ואשמידם אין הדבר תלוי אלא בי וכו' ומה שאמר הקב"ה לך רד מגדולתך להיות יושב בשמים כמלאכי צבאות. מיד נתחזק בתפלה. כי אמר להשם שהוא ינקום נקמת ה' זובח לאלקים יחרם. וכן עשה:

והשתא יבואר שר' אלעזר דרש לך רד מגדולתך. אמאי לא דרש לך רד עשה מרדות בהם. וא"ת שהי' בשבת. השם התיר לו להרגם בשבת. או כאשר אמרתי דיש ללמוד מק"ו דרציחות ב"ד דוחה שבת. ע"ז מייתי ראי' שאין לו כח לדבר עד שאמר ה' הרף ממני. ואי אמר לו השם רדה בהם. א"כ אמאי תשש כחו של משה הלא היה יכול להתפלל בעד ישראל:

פרשת ראה

מדרש תנחומא ראה אנכי. אנכי שבחרתי בטובה. ראה היאך אני משונה מכל העולם. שלא יאמרו הבריות כשבא משה לברכן מיעט בברכתו. וכשבא לקללן הרבה קלליו. כיצד הקללות הם שלשים פסוקים חסר אחד. והברכות אחד עשרה. אמר ר"ש מי שהביט בהן מוצא שהברכות יתרות על הקללות. כיצד הברכות פתח בא' אם בחקתי תלכו. וסיים

בתי"ו לפי שהברכות באות עליהם מא' עד תיו. והקללות באות מוי"ו ואם לא תשמעו. וסיים בה' ביד משה. בין וי"ו וה' אין כלום ע"כ המדרש:

ותמוה דמכללו משמע שבא להוציא שלא יתרעמו על משה שהאריך בתוכחתו וקיצר בברכתו. בברכות אינו אלא י"ג פסוקי' ובקללו' נ"ד פסוקי'. וסתם ולא פי' במה יתפייסו. אלא דמשמע מכח ומה שהוא יתברך משונה מכל העול'. ואין אומר במה שהוא משונה. עד שלפי השינוי מתיישב תרעומתם:

ונראה בהקדי' מה דאמרי' במגלה ד"כ אמר ר' חייא בר אבא מנצפך צופי' אמרו. ופריך והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ועוד האמר רב חסדא מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדין. ומשני אין מהוי הוי. ולא ידעינן הי' בסוף תיבה וכו'. עד אלא שכחום וחזרו ויסדום. והקשו בתוס' משמע דפריך ועוד כדי שלא תימא אימא מנצפך צופים אמרו היינו בסתומות. ומאי תיקן אם קאי אסתומות כמי קשה והכתיב אלה המצות. והקשו בתוס' וישבו בדוחק:

ב הקשו המפרשי' מה דפריך והכתיב אלה המצות. הלא על שינוי הכתב לא קאי הך קרא דהא בימי עזרא נשתנה הכתב. (שלישית) דהתם בתמורה דף ט"ז מסיק דשלשה אלפי' הלכו' נשתכחו בימי אבלו של משה ומ"מ השיבו אלה המצות. א"כ בפתוחות וסתומות אי שייך אלה המצות מה מועיל שנשתכחו והדר יסדם. דהא שלשה אלפי' הלכות ג"כ נשתכח:

ונראה לתרץ דוודאי על שינוי הכתב לא שייך לפרוך מואלה המצות. ובזה מתורץ קו' שניי' ושלישית. אלא דהכי פריך. דראיתי במפרשי התורה מה דכתיב בסוף פ' בחקתי אלה המצות אשר צוה ה' אל בני ישראל. מצות בגי' תרי"ב. מ"ם צד"י ו"ו תי"ו. אשר צוה משה אל בני ישראל. אבל אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמעו:

והנה הידוע מה שכתבו המדקדקים אותיות כמנפ"ץ באים אחר א"ב ת' ארבע מאות ד' מאות. מ"ם ששה מאות. נו"ן זיי"ן מאות פ' ח' מאות. צ' תשעה מאות והדר מתחיל אלף. ואם נאמר דמנצפך צופים אמרו קאי אאותיות פתוחות. א"כ לפנינו כתיב אלה המצות במ"ם פתוחה. נמצא מצות בגימ' אלף קל"ב. ולמה אין לחדש על תרי"ג יען אם אותיות סתומות קאמר צופים אמרו. המ"ם פתוחה בגי' שמונים עולה תרי"ב:

מה שאמר מנצפך צופים אמרו. ד' אותיות פשוטו' וך' הוא מן סתומות. ע"כ מסופק התלמודא אי כוונתו על אותיות פתוחות או על סתומות. להכי פריך אי על פתוחות קשה הא כתיב אלה המצות כדאמרן. א"ת שקאי אסתומות ול"ק מאלה המצות קשה הא מם וסמך בנס היו עומדין ודו"ק:

ועתה נבוא לביאור מד' שהתחלנו. מה שהשיב הקב"ה שהוא משונה מכל הבריות הכוונה. דאיתא במקובלים למטה אותיות א"ב כסדר שלנו. ולמעלה בהיפך. כי מפרשו בתשרי נברא עולם שיצאו מראשון כסדר תשר. וצירף אות יוד זהו בתשרי נברא העולם. נמצא הברכו' מא' עד תיו. ולא איכפת לן הן למעלה הן למטה תמיד מתיו עד א' או מא' עד תיו. יען בקללות מתחיל בוי"ו וסיים בה'. למטה ג"כ כל א"ב מוי"ו עד ה'. יען וביען למעלה שאותיות בהיפוך א"ב מוי"ו ועד ה"א ולא כלום. וזהו התנצלות ב"ש לישראל.

אבל משנה תורה שכתב משה רבינו והברכות אינו אלא י"ג פסוקים. והקללות נ"ד פסוקים. ע"ז שמע משה תלונת ישראל. בא כמתנצל ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. דאי' במגיד מה כתיב ראה אנכי וג'. אתחזין להני זבובי נפשאי כמו דאמר בשעת מ"ת וכל העם רואים את הקולות. ומשה רבינו אחזי להון ברכאן ולווטין בחתין מעילא לתתא. א"כ המה ג"כ ירדו מן השמים למפרע. ומתחיל הברכות בוי"ו והי' אם שמע. וסיי' במ"ם סתומה לעבדם. ומ"ם סתומה סידורם ב' אותיות אחר היו נמצאו הברכות כמנין טו"ב. אבל הקללות מתחילין בוי"ו והי' אם לא תשמעו וסיים בה' ואין קונה. ומו"י עד ה' כפי הסדר היורד מלמעלה למטה הם סמוכי'. נמצאו הקללות ולא כלום. והברכות כמנין טוב ודויק:

פרשת שופטים

מדר' ילקוט שופטי' ושוטרי' תתן לך אמר רשב"ג אל תהי קץ בדין שהוא אחד משלשה רגלי העולם על הדין ועל האמת ועל השלום. תן דעתך שלא תטה את הדין שאתה מזעזע את העולם. כתיב עשה משפט וצדקה ונבחר לה' מזבח למה שהקרבנות אינן אלא בפני הבית אבל הצדקה והדינין הם בפני הבית ושלא בפני הבית. וצריך ביאור הלא אדרבה הפרשה כולה הזהיר משה על העמדת שופטים והדיינים מהיכי תיתי שיהא קץ בדין:

בהקדים מה דאמרי' בפ"ק דסנהדרין. סנהדרין נוהגת בארץ ובחו"ל. מנה"מ דתנו רבנן והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם. הגי' כך ברש"י וברמב"ן למדנו שנוהגת בארץ ובחו"ל. א"כ מה ת"ל בשעריך. בשעריך אתה מושיב דייני' בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר. ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך. ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר:

וברמב"ם פ"א דסנהדרין וז"ל אין אנו חייבי' להעמיד ב"ד בכל פלך ופלך וכו' שנאמר תתן לך בכל שעריך אשר נותן לך ה' לשבטיך. וכ' הרב בכ"מ. א"כ לפי נוסחת הגמ' כך צריך לגרום בדברי רבינו אבל בח"ל אין אנו חייבין להעמיד ב"ד אלא בכל פלך ופלך. ובעל לחם משנה הוסיף לומר שא"א לומר שהי' לו לרבינו גירס' הפוכה. וגורם אבל בח"ל אי

אתה מושיב בכל פלך. אבל אתה מושיב בכל עיר ועיר. דוודאי הסברא כגרסתם דבח"ל תפתח מועט תפסת וא"א להגיה בדברי רבינו ולהוסיף תיבת אלא. דמדברי הרמב"ן בפי' התורה משמע דס"ל לרבינו דבח"ל אין מעמידין ב"ד כלל הן עיר או פלך וצ"ע:

ונ"ל לתרץ דברי הרמב"ם ע"פ מה שנדקדק עוד דקדוק קטן מ"ש אין אנו חייבין להעמיד בתי דינין כו' ה"ל למימר חייב להעמיד בחי דינין בא"י אבל בח"ל לא. ולייישב כל זאת ע"פ מ"ש תוס' קידושין דף ל"ח דתרי קראי צריכי חד לח"ל בזמן הבית וחד לת"ל בזה"ז. גבי מצה. ולגבי דיני' לא כתיב אלא חד בכל מושבותיכם. ואוקי במסתבר לח"ל ובזמן שבה"מ קיים. אבל בזמה"ז לח"ל לא שמעינן. מ"ה דייק רבינו וכתב אין אנו חייבין ודו"ק:

והשתא מבואר אמר רשב"ג אל תהי קץ בדין. ר"ל אל תאמר כדעת הרמב"ם מדכתיב בכל שעריך בח"ל אין מושיבין דייני' והא דכתיב בכל מושבותיכם אתי' לח"ל בזמן הבית. דבח"ל נמי חייבין וכשיטת מהרש"א דמדרשות בכל מושבותיכ' לחוד משמע אפי' בזה"ז. והא דצריכי תרי קראי לדייק מיני' מרור אפי' בזמן הבית. ומייתי ראי' דעל שלשה דברי' העולם עומד תן דעתך שלא תזדעזע את העולם. ועוד דכתיב ונבחר לה' מזבח כו' אבל דינין נוהג בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית ודו"ק:

פרשת כי תצא

מדרש אמור אל הכהנים. מלמד שהראה הקב"ה למשה דוד ודור ודורשיו:

דור ודור ומנהיגיו. דור ודור ומלכיו. וראה שאול ובניו נופלי' בחרב. אמר לו מלך ראשון שיעמוד על ישראל ידקר בחרב. א"ל הקב"ה ולי אתה שואל אמור אל הכהנים שהמה מקטריגי' לפני עכ"ה:

הלא יש להפליא הלא מקרא מלא הוא שמואל א' כ"ח ויאמר שמואל באשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק. והיאך אמר שהכהני' מקטרגים לפני. ועוד מה שאמר משה מלך ראשון. ממ"נ אם שורת הדין מחייב אותו מה איכפת בזה שהוא מלך ראשון. ובאם שורת הדין לא מחייב אם הוא מלך שני נמי קשה למה ידקר בחרב:

לבאר זאת נקדים מה שפסק הרמב"ם פ"ה מה"ל מלכים איזהו מלחמת מצוה זיי"ן עממים ועמלק ומי שבא להצר לישראל. וכ"כ בפי' המשניות פ"א דסנהדרין דמלחמות עמלק וז' עממין יוצאין שלא ע"פ ב"ד של שבעים וא'. אבל רש"י פי' במתניתין דריש סנהדרין אין יוצאין למלחמות רשות כי אם ע"פ ב"ד של ע"א. כל מלחמות קרי לי' רשות לבד ממלחמות יהושע שהיתה לכבוש א"י א"כ נראה מדבריו שמלחמת עמלק נמי רשות קרי לי'. ובאמת צ"ע הלא מחיית עמלק מצות עשה כמו שמצוה ז' עממין. ומאי שזה קרוי מצוה וזה רשות:

ונראה בהיתר זה ע"פ מה דאמרינן בסנהדרין דף נ"ז אין עושין סנהדראות לשבטי' אלא ע"פ ב"ד של ע"א. כדאשכחן במשה דאוקי סנהדראות ומשה במקום ע"א קאי. והקשה בתוס' הא אמרינן בשבועות דף ט"ו אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא ע"פ ב"ד של ע"א ומלך ונביא ופי' שם בקונטרס דיליף ממשה דהוי מלך ונביא ובמקום ע"א הוי קאי. וא"כ גבי סנהדרין דיליף ממשה נמי נבעי מלך ונביא בהעמדת סנהדרין עכ"ל. ומפני קושי' זו הוכרח רש"י לפרש דמלחמות עמלק הוי רשות. וא"כ אין מוציאין למלחמות עמלק כ"א ע"פ סנהדרין של ע"א. וא"כ ליכא למימר דבהעמדת סנהדרין צריך מלך ונביא. כ"ש לסנהדרין גדולה צריכין מלך. א"כ קשה הא דאמרינן בסנהדרין דף כ' שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק. ולבנות בית הבחירה. ואינו יודע איזה מהן תחלה. כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק:

אין כס אלא מלכות והדר מלחמה בעמלק. ואי נאמר דבהממדת דסנהדרין בעינן מלך ונביא קשה ל"ל קרא דהעמדת מלך קודם למלחמת עמלק. תיפוק לי' למלחמת עמלק בעינן סנהדרין והעמדת סנהדרין בעינן מלך ונביא. ש"מ דהעמדת מלך קודם למלחמת עמלק. אלא ש"מ דדוקא הוספה בעינן דכתיב וכן תעשו ולא במקום אחר ודו"ק:

ועפ"ז ישבתי קושי' העולם בשם גדול אחד. והוא לפי מאי דקיי"ל אין מוסיפין על העיר ועל עזרות אלא ע"פ מלך ונביא וע"א סנהדרין קשה ל"ל קרא והיה בהניח ה' מכל אויביך דמלחמת עמלק קודם לבנין בית הבחירה דהדר כתיב והיה המקום אשר יבחר. לא לכתב אלא דהעמדת מלך קודם למלחמת עמלק ואנו ידעינן דמלחמת עמלק קודם לבית הבחירה. דאי תימא דבנין בה"מ קודם ל"ל קרא דמלך קודם למלחמות עמלק פשיטא דהא בנין בהמ"ק קודם למלחמות עמלק ולבנן בהמ"ק בעינן מלך. אלא ש"מ דמלחמות עמלק קודם לבנין בית הבחירה:

ולפי דברי מיושב היטב דדברי רש"י לקוחים דלמלחמות עמלק ג"כ אין יוצאין כ"א ע"פ סנהדרין של ע"א. מדלא בעינן מלך ג"כ בסנהדרין. אלא ש"מ דלמלחמות עמלק אין יוצאין כ"א ע"פ ב"ד של ע"א. וא"א דבעינן מלך בסנהדרין ל"ל קרא דהעמדת מלך קודם למלחמות עמלק פשיטא לן דמלך קודם דהא אין יוצאין למלחמת עמלק כ"א ע"פ סנהדרין. ובהעמדת סנהדרין בעינן מלך. כל זה אם כתוב בתורה כי יד על כס יה מלחמה וגו'. אבל אי נכתוב דבית הבחיר' קודם למלחמת עמלק ה"א דצריך להיות בסנהדרין דווקא מלך. וכ"ת קרא ל"ל. דצריך קרא דבנין בית הבחירה קודם למלחמת עמלק ודו"ק:

והנה לבי אומר לי על שאול בחיר ה' שלא עשה כדבר שמואל הנביא והחי' את אגג וקנינו. כי לפי דעת רש"י אין מוציאין למלחמות עמלק כ"א ע"פ ב"ד של ע"א ואורים ותומים. וא"כ אותה המלחמה לא היתה כ"א ע"פ שמואל ולא ע"פ ב"ד ואורים ותומים. וא"כ אין לחייב שאול מצד מעשה שעשה. אמנם ליכא למימר הכי אלא כדעת הרמב"ם. דאי בעינן סנהדרין בעינן כמי מלך. וא"כ בסנהדרי' בעינן ג"כ מלך. ואינך קשה ל"ל קרא כי יד על כס יה. רק אין זה כ"א נאמר שמשה מלך היה. אבל אי משה לאו מלך הוה א"כ נוכל לומר כדעת רש"י דאין יוצאין למלחמת עמלק כ"א ע"פ ב"ד סנהדרין ואורי' ותומי' ויש פציות פי לשאול. וזה שאמר משה רבינו מלך ראשון שיעמוד על ישראל ידקר בחרב הלא יש לו תירץ שהחי' את אגג שלא הי' ע"פ סנהדרין:

פרשת כי תבא

בפסוק והניחו לפני מזבח ה' אלוקיך. אמר ר' אליעזר בן יעקב כל זמן שיש לך מזבח יש לך ביכורי' וכל זמן שאין לך מזבח אין לך ביכורים. מכאן אמרו נגנבו או שאבדו חייב באחריות. נטמא בזרה נופץ ואין קורא ע"כ. ודבר תמוה הוא היאך נלמוד מכאן והנה ואין קורא מוסב נמי על נגנבו או נאבדו כדתנן במס' ביכורים פרק א' משנה ח'. יען דבנגבו ואבדו יליף התם מאשר תביא בית ה' אלוקיך. ור"א בן יעקב יליף מוהניחו לפני מזבח ה' אלקיך. אבל דאין קורא מנ"ל הילפותא מהכא:

ויבואר ע"פ מה דאמרינן בפסחי' דף ל"ו ת"ר יכול יוצא אדם י"ח בביכורי' ת"ל בכל מושבותיכם תאכלו מצות. מצה הנאכלת בכל מושבותיכ' יצאו ביכורי' שאין נאכלין בכל מושבותיכ' אלא בירושלים דברי ר"י הגלילי. ופריך ות"ל מלחם עוני מי שכאכל בעוני יצא זה שאין נאכלין אלא בשמחה. סבר לה כר"ש דתני' ביכורים אסורים באונן ור"ש מתיר. מ"ט דרבנן דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך ואמר מר תרומת ידך אלו ביכורי'. ואיתקש ביכורי' למעשר מה מעשר אסור לאונן אף בכורים אסור לאונן. ור"ש תרומה קרי' רחמנא ומה תרומה מותר לאונן אף בכורים מותרת לאונן. ופריך ור"ש נהי דהיקש לית לי' שמחה מיהו מכתב כתיב בי' דכתיב ושמחתם בכל הטוב. ומשני האי לזמן שמחה הוא דאתי. דתני' מעצרת ועד החג מביא וקורא מחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא:

וכתב הרמב"ם בפ"ג דביכורים טעמא דרבנן דכתיב ושמחתם בכל הטוב מכלל שהוא חייב לאוכלן בשמחה לא באנינות. ור"ש לזמן שמחה הוא דאתא דתני' מעצרת עד החג מביא וקורא מחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא. והכנה אם נאמר דביכורים נאכלין בנוב וגבעון א"כ ליכא למענו מצות בכורים מבכל מושבותיכם. דהא נאכלין בכל מושבות

בזמן נוב וגבעון כדפריך תלמודא דף ל"ח דממעט חלות תודה ורקיקי נזיר מקרא ושמרתם את המצות. ותיפוק לי' דאינו נאכלת בכל מושבות. וקאמר ר"ל זאת אומרת חלות תודה ורקיקי נזיר נאכלין בנוב וגבעון. וצריך למעט ביכורים מעוני מי שנאכל באנינות יצאו ביכורים שאסורים לאונן. וש"מ דצריך לאוכלן בשמחה ודלא כר"ש:

ובירושלמי נטמאו או נאבדו שאינו קורא דכתיב ושמחת בכל הטוב. ואם נאבדו או נטמאו אין זה שמחה. והשתא יבואר דאמר כל זמן שיש לך מזבח יש לך ביכורי' ש"מ ביכורים הקריבו בנוב וגבעון דהא יש מזבח וא"כ ע"כ ממעטינן מצות ביכורים מלחם עוני שאונן אסור בביכורים דכתיב ושמחת שחייב לאוכלן בשמחה. וא"כ מכאן אמרו נגנבו או שנאבדו אינו קורא דכתיב ושמחת ואין זה שמחה. אבל בלא"ה ה"א ושמחת אתי' לזמן שמחה כר"ש:

פרשת נצבים

בפסוק פן יש בכם וגו' והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי בשרירות לבי אלך לא יאבה ה' סלוח לו וגו' ומחה ה' את שמו מתחת השמים. והבדילו ה' לרעה מכל שבטי בני ישראל. הספיקות בפסוקי' האלו אשר תגזור הסברא הפשוטה הלא הם:

הספק הא' מהיכי תיתי יהי' עולה על לבו שלום יהי' לו אם ילך בשרירות לבו. בפריקות עול תורה ומצות ממנו:

הספק הב' באומרו לא יאבה ה' סלוח לו ע"כ אין כוונתו. שהאל יתברך לא יסלח לו ושיבואו עליו כל הקללות אשר בפ' בחקתי ובפ' כי תבא מבלי שיצטרך לזה ברית חדש. ומכ"ש אחר הכנסו בברית מי הוא אשר יחשוב שיסלח לו ולא יענישהו עליו. ואם ר"ל שלא יקובל בתשובה. זה א"א כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו הרעה וחי':

הספק הג' באומרו ומחה ה' את שמו כמה דאמר מחה תמחה את זכר עמלק להעביר עם שרשו. ולמה יענישו בעונש המופלג הרעה הזה:

הספק הד' באומר והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל. הבדל' זו איני יודע:

בהיתר הספיקות האלו אקדי' גמ' דסנהדרין דף ס"ח אמר רבה קטן אינו מוליד שנאמר אם אין לאיש גואל. וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלי' (פי' רש"י כל זמן שלא כלו בני יעקב הקרוב קרוב קודם) אלא בגזל הגר הכתוב מדבר ואמר רחמנא איש. איש אתה צריך לחזור עליו אם יש לו גואלים אם לאו. קטן אי אתה צריך לחזור עליו בידוע שאין לו גואלים. והקשו בתוס' והיאך נתגייר הא קטן לית לי' זכיי'. ונראה דזכי' דגרות לא דמי לשאר זכיות דמה שב"ד מטבילין אותו אינו זוכה בעבורו אלא זוכה בגופו בעצמו שנעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה ע"כ. ובהכי א"ש נמי הא דאמרינן בכתובות גר

קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד אע"ג דאין זכיי' ושליחות לקטן כמ"ש. ומהא גרסי' שם בכתובות דף י"א גר קטן שהטבילו אותו ע"ד ב"ד אם הגדילו יכולים למחות:
וכתבו תוס' דהא מצינו שאבותינו נכנסו לברית במילה וטבילה בהרצאת דמים וכמה קטני' היו בשעת מ"ת. אלא כיון שהזכיי' היא בגופו ובעצמו לא מקרי זכיי' ושליחות דידי' ע"כ. וזה פי' הפסוקי' כאן פן יש בכם וגו' והתברך בלבבו שלום יהיה לי במה שעברתי עד הנה כי בשרירות לבי אלך מאז והלאה דהיינו אותו איש הי' קטן בשעת מ"ת רק גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד אבל כיון שהגדיל יכול למחות. וא"כ מעתה הוא עושה מחאה בהליכתו אחר שרירות לבו. והזכות שנתגייר שהכניסו גופו תחת כנפי השכינה לא איהו ולא אגרי' בעי' ולדידי לא זכות מיקרי. רק דע"כ מוכח דזה מיקרי זכיי' בגופו וזכין עבורו בקטנותו מדכתיב אם אין לאיש גואל וכי יש בישראל שאין לו גואל כי זרעו של יעקב אינו כלה. וצ"ל דעולה על דעתו שכלה. לכך העולה על רוחו לא תהי' אלא והבדילו מכל שבטי ישראל והם אינם כלים. והוא ימחה שמו מדה כנגד מדה ודו"ק:

פרשת וילך

בזוהר פ' זו. ויאמר אליהם בן מאה ועשרי' שנה אנכי היום. תנא אמר ר' יצחק משה לא גלי דא אלא בההוא יומא דהוי סליק מן עלמא. דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום. ההוא יומא ממש. ועם כל דא לא אמר עד דיהבו לי' רשותא. דכתיב ועתה כתבו לכם את השירה הזאת:
וזהו דבר תימא במה שלא גילה שהוא בן מאה ועשרי' שנה עד דכתיב ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. בסנהדרין דף כ"א אי' פלוגתא הא דכתיב וכתב לו את משנה התורה. חד אמר שצריך להיות למלך שני ספרי תורה. ולהדיוט אחד. ואידך מ"ד סבר דמלך אין צריך אלא אחד. והא דכתיב את משנה התורה כתב הראוי להשתנות. דכתיב וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורג' ארמית. וכתיב לא כהלין כתבא למקרי ופשרא להודעא למלכא. ש"מ דנשתנה הכתב בימי עזרא מ"ה לא יוכלו למקרי. ולהך מ"ד להדיוט אינו מחויב אפילו ס"ת יחידי. דאל"כ מה בין מלך להדיוט:
כתיב לא ידין רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרי' שנה. בשגם בגי' משה. רוחי זהו נשמתו של משה כדכתי' ורוח אלקי' מרחפת על פני המים זהו נשמתו של משה. וה"ק בזכות משה לא ידין שיהיו ימיו מאה ועשרי' שנה בזכותו אמתין להם מאה ועשרים שנה. ועוד יש פי' במד' בראשית לא ידין לוחי באדם קאי שלא יעמדו בתחיית המתי' שנאמר במלאכי ואת רוחי אתן בקרבכם:

ואני אומר דהנך ב' פירושים קשורים בשני תירוצי תוס' בקידושין דף ל"ז דקאמר התם בשלמא למ"ד מושב כל מקום שאתם יושבים משמע היינו דכתי' ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח. ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול אלמא אקריב עומר והדר אכול. אלא למ"ד לאחר ירושה וישיבה ניכול לאלתר. והקשה הר"ר אברהם בן עזרא היכי אמרי' ממחרת הפסח דהכא הוי י"ו בניסן שנקרב העומר. דלמא ממחרת הפסח היינו ממחרת שחיטת הפסח קאמר דהיינו ט"ו בניסן דהכי נמי אשכחן בפ' מסעי ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ממצרי' והם יצאו בט"ו. ותי' ר"ת דהך דהכא היינו נמי בט"ו בניסן והכי פי' בקרא ויאכלו מעבור הארץ כלומר מן הישן ממחרת הפסח היינו בט"ו מצות. וקלוי דהיינו חדש לא אכלו עד עצם היום הזה דהיינו י"ו בניסן דאקריב עומר. דה"נ אשכחן י"ו דאיקרי בעצם היום הזה. דכתיב לחם וקלוי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה:

ור"י תירץ נהי דבעלמא ממחרת הפסח היינו ט"ו. הכא י"ל י"ו ולשון תורה לחוד ולשון נביאים לחוד. דאל"כ אמאי איצטריך למימר מעיקרא לא אכיל הא אין לחלק בין ט"ו לקודם ט"ו כיון דאכתי לא איקרב עומר אלא פשיטא דר"ל י"ו כו' עכ"ל:

נמצאנו למידן לתירץ ר"ת יש לפרש לא ידון דקאי אדור המבול כדעת המד' שלא יעמדו בתחיית המתים. אבל לתירץ ר"י אין לפרש כדעת המדרש דלשון תורה לחוד ולשון נביאים לחוד:

ומעתה יובן הזוהר. כל זמן שלא אמר לו הקב"ה ועתה כתבו לכם השירה. א"כ יש לומר הא דכתיב משנה התורה אינו אלא ס"ת חדא דמהיכי תיתי לומר שני ספרי תורת. וא"כ הא דכתיב משנה היינו דנשתנה הכתב כדכתיב ואת כתב הנשתוון. ולשון תורה ונביאים חד הוא. ולא ידין רוחי קאי אדור המבול שלא יעמדו בתחיית המתים. ומש"ה לא גינה משה שהוא בן מאה ועשרים שנה שמא יחי' יותר. אבל לאחר שאמר השם ועתה כתבו לכם השירה. נמצא דיחיד חייב בכתיבת ס"ת ומלך בעי שני ס"ת ומש"ה כתיב וכתב לו את משנה התורה. נמצנו למידן. דאין צריך לומר דלשון תורה ונביאים חד הוא. וא"כ לא קאי לא ידין אדור המבול בתחיי' המתי'. אלא דקאי על משה שיהי' ימיו מאה ועשרים שנה. לכך אמר בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ודו"ק היטיב:

פרשת האזינו

במד' רבה האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. הלכה אדם מישראל שהיה חושש באזנו מהו שיהא מותר לרפאותו בשבת. כך שנו חכמי' כל שספק נפשות דוחה שבת. וזו מכת האוזן אם סכנה היא מרפאים אותה בשבת. רבנן אמרי מבקש אתה שלא

לחוש באזניך ולא אחד מאיבריך הטה אזניך לתורה ואתה נוחל חיים מניין. שנאמר הטו אזניכם ולכו אלי. שמעו ותחי נפשכם ע"כ:

המדרש הזה תמוה מאוד. וביותר מה קאמרי רבנן מבקש אתה כו'. הלא שאלתו הי' במי שחש באזנו. ורבנן נתנו עצה טובה שלא לחוש. מ"מ עדיין איבעי' לי' מה יעשה אם שהי' חושש באזנו. ועוד מה ספיקא היתה דווקא במיחש אוזן יותר משאר איברי':

ויבואר ע"פ מה דאמרי' בש"ס דע"א דף כ"ח אמר ר' חנינא מעלין אזנים בשבת. תני רב שמואל בר יהודא ביד אבל לא בסם. א"ד בסם אבל לא ביד מ"ט מזריף זריף. פי' רש"י עושה חבורה ויש חילול שבת יותר. אבל קשירת סם אין שם חילול שבת דאוריי'. וצריך ביאור א"כ מ"ט דלישנא קמא. וצ"ל דה"פ דוודאי יוכל להעלות ביד בלא חבורה. אך יש חשש שמזריף זריף ויעשה חבורה. ובהא פליגי אם עדיף לעבור על איסור דרבנן. משיבא לכלל ספק דאורייתא או לא:

אמרינן בפ"ק דחולין ר' פנחס בן יאיר פגע בי' בגינאי נהרא. אמר גינאי חלוק לי מימיך ואעבור בך. א"ל אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני. אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה. והנה וודאי אם עשיית ר' פנחס נמי וודאי. עדיף וודאי דר"פ. כי הרצון שעושה הנהר הוא בהכרח בטבעי מששת ימי בראשית כדכתיב יעלו הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם. והליכת דר' פנחס למצוה רבה לפדיון שבוים הוא תולה בבחירי והמעשה הטוב התולה בבחירי עדיף טפי. כ"פ מהרש"א בהגדה. אלא שהנהר אומרת אתה רצה לבטל הטבע מה שהוא רצון הבורא מיום הוסדה. ורוצה לעבור על איסור קל על ספק שתעשה מצוה רבה:

ובמדרש השמים אומרי' שירה דכתיב השמי' מספרי' כבוד אל. וכן הארץ אומרת שירה דכתיב מכנף הארץ זמירות שמענו. ומשה רבינו הי' מדמדמין אותם לשמוע השירה וליתן עדיהן על ישראל. עם שהוא ספק אם יקיימו התורה. ויהיו עושין רצון אבינו שבשמי'. ש"מ דמוטב לעשות איסור קלה. וספק אם יקיימו המצוה:

וע"ז קבעו שאלה זו אם יש מיחוש באזנו אם מותר לרפאות בסם אף שעובר בוודאי איסור דרבנן. או ביד עדיף אף שיש בו ספק אם יעשה בלא חבורה. מלעבור בוודאי על איסור דרבנן. כך שנו חכמים מותר לרפאותו פירוש דרך רפואה בסם. ורבנן אמרי אתה מבקש וכו' בפ' כיצד מעברין חש בראשו יעסוק בתורה. חש בגרונו. יעסוק בתורה. חש בכל גופו יעסוק בתורה ולמדו מפסוקים. והקשה מהרש"א הא אסור לרפאות בתורה כדאמרינן במס' שבועות ותי' דע"כ לא אירי בשחלה דהא מיחוש ראש או עין דיבור קשה להם אלא שיש לו מיחוש ומגין התורה שלא יבוא לידי חולי יותר. ע"ז אמרו רבנן

דיעשה ביד ויעסוק בתורה. ועי"ז יהיה התורה מגנת עליו שלא יבוא לידי חבורה כדכתי' שמעו ותחי נפשכם:

פרשת וזאת הברכה

בספרי ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום. ויתמו ימי בכי אבל משה. ויבכו בני ישראל א'. ימי בכי ב'. אבל משה ג'. (דקיי"ל שלשה לבכי). פריך ומה טיבן של שלשים יום. אלו שלשים יום שבכו אותו לפני מותו. ומנין לנזירות שלשים יום. נאמר כאן ימי ונאמר בנזירות ימי מה כאן שלשים יום אף להלן שלשים יום:

ויש לדקדק מה ראה בעל המאמר להוציא קרא מידי פשוטו. אף אם תאמר שדי בשלשה ימי' לבכי. אימא על משה רבן בכו למ"ד יום. ונימא הקרא כפשוטו. ויתמו בכי קאי על שלשים יום. כדאי' בש"ע סי' שצ"ד שלשה ימים לבכי בד"א בשאר העם אבל ת"ח הכל לפי חכמתו. ואין בוכין יותר משלשים יום. א"כ ה"ק ויתמו ימי בכי אבל משה כלומר כל שלשים יום אבל משה ולא יותר. ועוד מה ענין וקישור השאלה הזאת מנין לנזירות למה שקדם. ואין כאן מקומו אך בפ' נזיר הל"ל דרשה זו. ושם מקומה:

לתרץ המאמר על אופנו נקדים מה דאמרי' בפ"ק דר"ה דף י"ט על ששה חדשים השלוחי' יוצאי' וחד מהם על אדר מפני הפורי'. ועל ניסן מפני פסח. וקא דייק ואלו נתעברה השנה יוצאין אף על אדר שני מפני הפורים לא קתני מתני' דלא כרבי. דתני' ר' אומר אם נתעברה השנה יוצאין אף על אדר שני. לימא בהא קמפלגי דמר סבר כל המצות דנוהגות בשני נוהגת בראשון. ומ"ס כל המצות דנוהגת בשני אין נוהגות בראשון. ודחי לא דכ"ע מצות הנוהגת בשני אין נוהגות בראשון. והכא בעיבור שנה קמפלגי. ר' סבר עיבור שנה רצה חדש ורצה שלשי' ולכן יוצאין אף על אדר שני. ותנא דמתני' סבר עיבור שנה שלשים ויודעין:

והרמב"ם פ"א דמגלה פסק כמ"ד כל מצות דנוהגות בשני אין נוהגות בראשון. ובפ"ו מה"ל קידוש פסק על ששה חדשי' שלוחי' יוצאין. ואלו נתעברה השנה אין יוצאין על אדר שני. וע"כ צ"ל דעיבור השנה שלושים. ובפ"ד מה"ל קידוש החדש כתב עיבור החודש רצה תשעה ועשרים יום רצה שלשים. וא"כ דברי הרמב"ם סותרים זה את זה:

ובהיתר הקשר נקדים מה דמסיק באותו דף שני אדרים עושין שניהם חסרים. דברי ר"י בן לוי. משום קהלא קדישא שבירושלים. ור' סימאי העיד משום חגי זכרי' ומלאכי על שני אדרי' רצה עושין שניהם מלאי' רצה עושין שניהם חסרים. רצה א' מלא וא' חסר משום רבינו) (שהוא רב) אמרו לעולם א' מלא וא' חסר עד שיודע לך שהוקבע ר"ח בזמנו (ר"ל אדר ראשון נקבע ביום שלשים):

והקשו בתוס' למ"ד דאדר הסמוך לניסן לעולם חסר למר עוקבא א"כ אמאי יוצאין מפני הפסח. והניחו בתימא. ולי נראה ליישב עם מה שהקשו תוס' לעיל מזה לתנא דידן כיון דלא נפקו על אדר שני היכי ידעי שנתעברה השנה. בשלמא אם עיברו קודם אדר יכולין להודיע ע"י שלוחי אדר. אבל אם עברוהו אח"כ א"כ היכי ידעי דהא מעברין השנה כל אדר ולכל הפחות עד פורים וי"ל כיון דשלוחי' יוצאין על ניסן ממילא ידעי כיון שהגיע ר"ח ואין השלוחי' יוצאין א"כ השנה מעוברת ע"כ:

ומעתה לפ"ז מיושב קושי' תוס' דמר עוקבא ס"ל כתנא דידן דאין יוצאין על אדר ב' ונמצא אי לאו שלוחין יוצאין על ניסן לא הוי ידעי כלל שהשנה מעוברת. ולכאור' אמרתי דקושי' תוס' הוא דהפרזים קורין בי"ד. ואותו שהם רחוקים מירושלים י"ד יום. א"כ אימתי יודעין שנתעברה השנה מדלא באו שלוחי ניסן בי"ד הלא המה צריכין לקרות בי"ד המגלה. ואיך ידעי שהשנה מעוברת. וזה שתירצו תוס' לעיל מזה היינו לפי ס"ד דס"ל לתנא דידן מצות הנוהגות בשני נוהגת בראשון. אבל בתר דמסיק דתנא דידן כוי ס"ל מצות שנוהגת בשני אין נוהגת בראשון. אין מקום לתי' תוס'. וצ"ל דשלחו שלוחי' להודיע להם שהשנה מעוברת. אבל כי דייקת שפיר אין מקום לזה דא"כ אף אם יצאו השלוחים על אדר שני עדיין לא הגיעו עד י"ד. ואין להם תקנה להפרזי' אותן שרחוקי' י"ד יום מירושלי'. אלא צ"ל דחברא חברא אית לי'. וא"כ קושייתי במ"ע. וי"ל דקושי' תוס' איך השלוחין ניסן לחוד יוצאין כדי שנדע שהשנה מעוברת. יותר הוו להו לתקוני שיהיו שלוחין יוצאין על אדר שני ולהודיע שהשנה מעוברת. שזה איתרחיש פעם בג' שני'. ולא לשלחם כל שנה ושנה על ניסן דהא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר. משא"כ תנא דמתני' ס"ל דאדר הסמוך לניסן פעמים מלא ופעמים חסר נמצא צריכין השלוחי' לצאת בניסן מפני הפסח. ומ"מ יודעין שעברוהו לשנה כמ"ש תוס' ודו"ק:

והנה היה קשה להרמב"ם אמאי לא קאמר התלמודא כמי מתני' דלא כרבי ודלא כרשב"ג. דהא רשב"ג סבר בפ"ק דמגילה כל הנהגת בשני אין נוהגות בראשון. וסבר רצה חודש רצה שלושים. א"כ לדידי' אף על אדר שני יוצאין. מ"ה למד הרמב"ם דאפילו לרשב"ג אין צריך לצאת דרוב פעמי' היו מעברין השנה קודם אדר ראשון. נמצא היו מודיעים להם השלוחים של אדר הראשון. וס"ל לתנא דמתני' כרב דשני אדרים א' מלא וא' חסר. כן פסק הרמב"ם פ"ח מהל' קה"ח. נמצא אף שעברו ב"ד את החודש אחר שיצאו שלוחי אדר יעשו אדר ראשון מלא והשני חסר. והמה יודעים שעברו ב"ד השנה מדלא יצאו שלוחי ניסן. אבל רבי ס"ל רצו שניהם חסרים או שניהם מלאי' מ"ה יוצאין אף על אדר ב' דהא לא ידעי אם אדר א' מלא או חסר. מ"ה יוצאין על אדר שני. ודו"ק:

ועפ"ז ניחא מה דקאמר התלמודא לימא בהא קמפלגי. דמתמה הש"ס א"א דבהאי קמפלגי. א"כ קשה אמאי קאמר מתניתן דלא כרבי ה"ל למימר ג"כ מתני' דלא כרשב"ג: ועתה נבאר הספרי שהתחלנו כי נראה מה שהוכרח בספרי להוציא הקרא מפשוטו. משום דקשה אם בערבות מואב עמדו בבכי שלשי' יום. נמצאו שכלו אבל משה בז' בניסן. ולמחרת ביום ח' דיבר הקב"ה עם יהושע שקודם לכן לא דיבר הקב"ה שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות. ואמר יהושע לישראל הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים תעברו את הירדן. וקרא אחרינא כתיב ביהושע ויהי מקץ שלשה ימים ויאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות. ומקצה ג' ימים היינו יום עשרה וקאמר להו למחר היינו י"א בניסן. וקרא קאמר בעשור לחודש העם עלו מן הירדן. וקו' זו הקשו תוס' בקידושין דף ל"ח. מ"ה הוציא הספרי הקרא מפשוטו דימי בכי שלשי' יום היו קודם מיתה. וא"כ נוכל לומר הא שצוה יהושע את העם הכינו לכם צדה כי בעוד שלשה ימים אתם עוברים הי' בששה בניסן. והא דכתיב ויהי מקצה שלשה ימים היינו ט' בניסן ואמר יהושע התקדשו כי מחר יעשה ה' נפלאות בקרבכם דהיינו יו"ד בניסן. וכדכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש:

אלא ע"ז יש לפקפק מנ"ל להוציא הקרא מפשוטי' וכ"ת דהוי קשה לי' קו' תוס'. הא איתא במדרש ילקוט יהושע דף ד' שאותו שנה שמת משה שנת עיבור הי'. ואיכא למימר שמת באדר הראשון. וא"כ ל"ק קושי' תוס':

יען יש הוכחה דתלמודא דידן לא ס"ל כדעת המד'. והילך סדר מה דאמרינן בקידושין שם כתיב בני ישראל אכלו את המן עד בואם אל ארץ נושבת. היינו ארץ ישראל. וכתיב א' אומר עד בואם אל ארץ כנען היינו עד הירדן שהוא קצה ארץ כנען. כיצד בשבעה אדר מת משה. והי' מסתפקין ממן שבכליהם עד ששה עשר בניסן. תני' אידך ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה. והלא ארבעים שנה חסר שלשים. דהמן ירד ששה עשר באייר. אלא לומר לך עוגות שהוציאו ממצרים טעמו טעם מן:

אח"כ מייתי התלמודא. תני' אידך בז' באדר מת משה ובז' באדר נולד משה. בז' באדר מת משה דהא דיבר הקב"ה עם יהושע ז' בניסן משכלה אבל משה. ויהושע אמר עברו בקרב המחנה וצוו הכינו לכם צידה כי בעוד שלשה ימים. והוא עשרה בניסן כדכתיב בעשור לחודש עלו מן הירדן. ש"מ דבז' באדר מת משה. וצריך ביאור מה שייך מימרא זו לכאן:

ונראה המשך התלמודא כך. דילף שעוגות שהוציאו ממצרי' טעמו טעם מן. הלא אית לן למימר שמת משה באדר ראשון. נמצא היו מסתפקין ממן שבכליהם עד ששה עשר

בניסן. ונמצא שהיו אוכלים שלשים יתרים שמשלימים הארבעי' שנה. ע"ז מביא תני' שבז' באדר מת משה. וזה מקובל אצל כל החכמים. וראייתם מן בעשור לחודש תעבירו את הירדן. ואם נאמר שמת באדר ראשון אין ראי' מזה שמת בז' באדר. נוכל לומר בארבעה עשר או בשאר ימי החודש. אלא ש"מ דמת באדר שני. מש"ה הוכרח הספרי להוציא את הקרא מפשוטי':

אלא דעדיין איכא למימר כתירוץ תוס' דיום שלשי' לבכי עול' לכאן ולכן. וצ"ל דס"ל להספרי כרבנן דאבא שאול וכרבא שם במ"ק דף י"ט דלא אמרי' מקצת שלשי' ככולו. אך קו' תוס' אינו אלא אי אמרינן דחדש עיבור מלא. ואדר שני חסר נמצא כלו אבל משה בשבעה באדר. אבל אי אמרינן דחודש עיבור חסר. א"כ אדר שני מלא. א"כ נשלמו אבל משה בששה לניסן ולא קשי' מידי קושי' תוס':

אמנם אם נאמר דעיבור השנה. רצה חדש רצה שלשים. נוכל לומר דאדר שני היה מלא ויום שלשים עולה לכאן ולכאן. וא"כ אין להספרי להוציא הקרא מפשוטי':

בש"ס דנזיר דף וי"ו יליף דנזירות שלשים מדכתיב עד מלאת הימים איזה ימים שצריכי' למלאות הוי אומר שלשים. ופרש"י דחדשה של לבנה אינו אלא כ"ט י"ב תשצ"ג. ופעמים צריך למלאות לשלשים. ופריך אימא שנה. ומשני מי מונין ליומי והא רבנן דקיסרי אמרי מנין שאין מונין ימים לשנה שנא' לחדשי השנה. ופי' תוס' וכשהן מעברין השנה מוסיפין חדש ולא ימים. והנה ע"כ צ"ל דעיבור השנה אינו חדש לבנה דאי שלשי' יום הקושי' במ"ע אימא שנה ומלאת ימים קאי על חודש העיבור שצריך למלאות לשלשים:

והשתא יבואר דהא מדרשות הספר מוכח דעיבור חדש שלשי' א"כ מעתה נולד שאלה זו מנין לנזירות שלשי' אימא שנה וכדאמרן ודו"ק:

לנשואין

בירושלמי מס' ביכורים ר' זעירא בעי מתמנתי' ולא קביל. כד שמע הדין דתני' חכם חתן. נשיא גדולתו מכפרת קיבל עליו. חכם דכתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. וכתיב בתרי' וכי יגור אתך גר מה גר נמחל לו על כל עונותי' אף חכם שנתמנה מוחלין לו על כל עונותיו חתן דכתיב וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחל לו על כל עונותיו. נשיא דכתיב בן שנה שאול במלכו. וכי בן שנה הי' אלא שנמחל לו על כל עונותיו כתינוק בן שנה. ע"כ המאמר:

ויש לדקדק למה הביא כל הפסוק מפני שיבה תקום. והלא אין צריך להביא רק והדרת פני זקן וסמוך לי' וכי יגור אתך גר. ועו"ק טובא והלא ר' זעירא לא צריך מהך ברייתי' רק

הא דתני' חכם גדולתו מכפרת ומ"מ קיבל עלוי'. ומי הוכרח לזה לסיים כל הבריי' דחתן ונשיא גדולתן מכפרת:

לתרץ דקדוק ראשון אקדים מ"ש בקידושין דף ל"ג ת"ר מפני שיבה תקום יכול אפי' לפני זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא חכם דכתיב אספה לי שבעי' איש מזקני ישראל ר"י הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנא' ה' קנני ראשית דרכו. ופריך ר"י הגלילי היינו ת"ק ומשני יניק וחכי' איכא בנייהו ת"ק יניק וחכים לא. ור"י הגלילי סבר אפי' יניק וחכים. מ"ט דר"י הגלילי. אי ס"ד כדאמר ת"ק א"כ לכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקו' והדרת מ"ש דפלגינהו רחמנא למימרא דהאי לאו דהאי. והאי לאו דהאי. ש"מ אפי' יניק וחכים. והנה לת"ק דצריך דווקא שיבה וזקן מאי אהני לי' הסמיכות דחכם גדולה מכפרת אמרינן בן שבעי' לשיבה ועדיין לא הגיע ר' זעירא לימים אלו. ומש"ה הקדים והביא כל הקרא מפני שיבה וגו' ואי ס"ד כדקאמר ת"ק א"כ לכתוב קרא מפני שיבה זקן תקום והדרת אלא ש"מ אפי' יניק וחכים גדולתן מכפרת מכח סמיכות וכי יגור מ"ה קיבל עליו:

וע"פ דרך זה הוכרח ר' זעירא להביא הך דרשה דחתן ג"כ גדולתן מכפר דכתיב וילך עשו וגו'. דבלאו הך דרשה הי' מוכרחין לומר ע"כ כת"ק דיניק וחכי' לא. ומש"ה לאלומי דבריו הביא הך דרשה דחתן גדולתו מכפרת:

והנה אפרש שיחתי. דאמרינן במדרש ילקוט פ' תולדת. וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל ר"י בן לוי אומר נתן דעתו להתגייר מחלת שנמחלה לו על כל עוונותיו. בשעת שנתבשם דעתו עליו. אמר לו ר' אלעזר אלו הוציא את הראשונות יפה. אלא על נשיו כתיב כאב על כאב תוס' על בית מילייא ע"כ המדרש:

והנה לכאורה קשה על המד' הזה מה השיב ר"א שמא באותו פעם גיירו נשיו הראשונו'. וצ"ל דס"ל לר"א כדעת המדרש שהביא האשר"י בפ' החולץ סי' כ"ו דגר לא ישא גיורת שמא יחזרו לסורם. אף שאנן קיי"ל דגר ישא גיורת כמו שמוכח מברייתא דהחולץ מ"מ נאמר ע"כ דר"א ס"ל כדעת המדרש:

גרסינן ביבמות דף מ"ז וכי יגור אתך גר בארצכם. אין לי אלא בארצכם בח"ל מנין. ת"ל. אתך בכל מקום שאתך. והקשו בתוס' אע"ג דחובת הגוף הוא בעי ריבוי וכו' דה"א בח"ל דליכא שבחא דא"י ה"א דחיישינן דלמא הדרי בהו ויחזרו לסורם עכ"ל והנה מדכתיב אתך ש"מ דלא חיישי' שמא יחזרו לסורם. וא"כ אין בתשובות ר"א כלום לר"י בן לוי:

ותו באותו דף הקשה תוס' וא"ת היכי מקבלין גר' הא בעינן מומחין. ואיכא למימר דקו' חדא פירוקא דאידך. דצריך אתך דה"א בעינן מומחין. לכך צריך אתך אע"ג דהוי חובת הגוף:

והנה בקידושין דף הנ"ל מקשי' תוס' וא"ת כיון דבהדי' שיבה בעינן נמי חכם לפי' הקונטר' א"כ לר"י הגלילי ל"ל שיבה הא אפי' יניק וחכי' כ"ש זקן וחכם. וי"ל דאי לא כתיב רחמנא שיבה ה"א דניבעי זקן וחכם ממש. אבל יניק וחכים לא להכי אתי שיבה לגלוי' דלא בעינן זקן וחכי' אלא בחד לחודי'. והקשה העולם גם מהרש"א דלרבנן קושי' תוס' במ"ע ל"ל שיבה. ונראה לי דלרבנן איצטריך שיבה. דאי לא כתיב שיבה הוי יליף מזקני ישראל וליבעי' מומחין מ"ה כתיב שיבה לגלויי דלא בעי מומחין:

ואמינא דזה כוונת תוס' באומרם דלאו ג"ש גמורה דא"כ ליבעי מומחין אימא באמת בעינן לרבנן מומחין. וא"ל דקשי' להו א"כ ה"ל למימר עוד א"ב דרבנן בעינן מומחין ולר"י הגלילי חכם לחוד. אבל הכל קשה על הש"ס אימא באמת לרבנן צריכין מומחין (והא דמצינו בכל הש"ס שהיו קיימו מפני כל החכמים זה אינו דאליבא דהלכתא קיי"ל כאיסי בן יהודא) אבל לפי דברינו ניחא דאם לרבנן צריכין מומחין קשה ל"ל שיבה ודו"ק:

והנה לפי מה שאמרנו דלרבנן ע"כ מוכח דלא בעינן מומחין א"כ אין צריכין אתך לגבי' גר דלא בעי מומחין הא ידעינן זה מהסמיכות וכי יגור גר לוהדרת פני זקן. מה אצל קימה והידור לא צריכין מומחין ה"ה בגר. וע"כ כתי' של תוס' דצריך אתך דה"א שיחזרו לסורם:

והשתא א"ש דהוצרך להביא הך דרשה דחתן מכפרת מהא דכתיב ויקח מחלת בת ישמעאל. דאי לא מייתי הך דרשה ה"א מה דכתיב מחלת בת ישמעאל כדעת ר"י בן לוי שנשא דעתו להתגייר ונמחל לו עונותיו. וקשה קושי' ר"א למה לא הוציא הראשונות. וצ"ל דבאמת גייר הראשונות. וגר נושא גיורת דלא חיישינן להך סברא שיחזרו לסורם. כמו שמוכח מאתך דמקבלין גרים בח"ל ולא חיישי' שמא יחזרו לסורם. אך על זה קשה אימא אתך אתי לח"ל בזמן המקדש קיים דלא בעינין מומחין. ע"כ צ"ל דלמומחין לא בעי קרא גבי גר. דכבר נלמד מהסמיכות להידור וקימה והתם ע"כ לא צריך מומחין מדאיצטריך שיבה וכדאמרן. וזהו דווקא לרבנן דצריך שיבה וחכם. א"כ עדיין לא הוי קיבל עליו ר' זעירא. דהוא לא הוי חכם ושיבה. לכך מביא הך דרשה דחתן מכפרת ודלא כדרשות ר"י בן לוי. דאי כריב"ל קשה קושי' ר"א למה לא הוציא הראשונו'. וא"ת שגייר' הא חיישי' שמא יחזרו לסורם וא"ת מאתך שמעינין דלא חיישי' שיחזרו לסור'. ה"א דאתא אתך דלא בעי מומחין. קשה לרבנן נילף מסמיכות אע"כ סברי לן כר"י הגלילי ומ"ה קיבל עילוי':

ועתה אבאר למה הוצרך ר' זעירא להביא דרשה שלישית דנשיא גדולה מכפרת בהקדים הא דאמרי' ביומא פ"ב אמר רב יהודא מפני מה לא נמשכה מלכות שאול שלא הי' בה שום דופי פירש"י שהי' מיוחס ממשפחה. ובניו אחריו יהי' בגאוה. לכך בחר בדוד שבא מרות המואבי':

ובאלשוך שמואל י"ג פי' על פסוק בן שנה שאול במלכו אמרו חז"ל כבן שנה שלא חטא אף שאול הי' בלא חטא. ראו להשי' על לב דאין כאן מקום לספר שבחו כמו להגיד דענין מלוכה כמו שאמר ושני שנים מלך. אך הנה אמר שמואל מ"ט לא נמשכה מלכותו מפני שלא הי' בו שום דופי. דאמר ר"י אין מעמידין פרנס על הציבור אא"כ קופה של שרצים תלוי בצווארו שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו חזור לאחורך. ובזה יאמר בן שנה כלומר שהי' כבן שנה שלא חטא הי' בו בשאול במלכו. וע"כ שתי שנים מלך על ישראל ולא יותר כיון שלא מצא בו שום דופי קצרה מלכותו ולא משנה ע"כ. וכבר אמרנו דר' זעירא הוא ר' זירא כדאיתא בס' יוחסין ולא הי' בו חטא כדאמרינן בב"מ כל תלתין יומי הוי מסיק תנורא והוי בדוק נפשי' והיו קורין קטינא חריך שקי':

והשתא יבואר בטוב שצריך לומר הך דרשה שלישית דנשיא גדולתו מכפרת דבלא הך דרשה צ"ל האי דכתיב כבן שנה שלא היו בו חטא. וא"כ קשה ומה זה בא כאן להגיד שבחו. וצ"ל כמ"ש האלשוך כיון דלא הי' חטא וזהו שאין בו דופי לכך לא נמשך מלכותו. ר"ז ג"כ לא הי' בו חטא. מש"ה מביא הך דרשה דגדולה מכפרת והאי דכתיב בן שנה שאול במלכו כתינוק בן שנה. ע"ד שנעשה מלך וגדולתו מכפרת. והא דלא נמשכה מלכותו שאין בו דופי היינו כדרשי' שמשפחתו מיוחס. אבל מי שאין בו חטא פשיטא שימשוך מלכותו. מ"ה קיבל עליו גדולתו ודו"ק:

יען כי נשאר מה מקום פנוי אמרתי כדי שלא תהי' ביאתי ריקנית ראיתי נכון להציג איזה גרגרים אשר לקטתי מבין המון כתבים שלי ויהא רעוא דאימא מילתא דמיתקבל. וידועים דברי חז"ל אף שהיה אש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט:

וזה אשר השבתי למופלג א' וז"ל ע"ד קושיתך בחולין ק"ח ע"א אמר אביי טעמו ולא ממשו בעלמא דאורייתא וכו' דגמרינן מבב"ח יעיי"ש והק' איך נלמד מבב"ח דטעם לבד הר כעיקר שאני בב"ח דל"כ אכילה בגופי' מש"ה אפי' טעמא אסור משא"כ שאר איסורין דכ' אכילה בגופי' אימא דלא אסר טעמא עכ"ל לכאו' אין זו קו' אלימתא כ"כ דהא בחולין דקי"ד ע"כ יליף רב אשי דבב"ח אסור מל"ת כל תועבה, ואעפ"י דכ' בי' אכילה אסור טע"כ א"כ שפיר איכא למילף שאר איסורים מבב"ח אע"ג דכ' אכילה בגופי'. אח"כ נאסר

לי דכבר נאמרה קו' זו בשוקא דרבנן, ויען דחזינא לדעתך דלחדודי בעית לא אמנע טוב להודיעך את אשר עלה ברעיוני לתרץ קושי' הנ"ל בהקדם ש"ס פסחים דכ"ד אמר אביי הכל מודים בכה"כ שלוקין אפי' שלכדה"נ מ"ט משום דל"כ אכילה בגופי' מיתיבי' אב"י אומר מניין לבב"ח שאסור באכילה וכו' בהנאה מנין אמרת ק"ו מה ערלה שלא נעבד בה עבירה אבה"נ בב"ח שנעבד בה עבירה אי"ד שאסבה"נ מה לערלה שלא הי"ל שעה"כ תאמר בב"ח שהי"ל שעה"כ חמב"פ יוכיח שהי"ל שעה"כ ואסור בהנאה מה להמב"פ שענוש כרת כלאי כרם יוכיח שאין ענכ"ר ואסבה"נ וא"א נפרך מה לכ"כ שלוקין אף שלכדה"נ ואביי וכו' אטו בב"ח אכילה כ' ביי', ואידך להכי קגמר מנבילה מה נבילה דרה"נ אסור אף בב"ח כרה"נ אסור דהוי כאלו כ' אכילה בגופי' עכת"ד הש"ס ומעתה נחזי אנן ההכרח שהביא לאביי לתרץ אטו בב"ח אכילה כתיב בי' ואה"נ דאסור אף שלכדה"נ, ול"א כאידך מ"ד דהוי כאלו כ' אכילה בגופי' ע"כ מכח קושי' הש"ס נפרך מה לכ"כ שלוקין שלכדה"נ אבל אם הו"ל תי' אחר על קו' הש"ס הנ"ל לעולם י"ל דס"ל ג"כ כאידך מ"ד דהוי כאלו כ' אכילה בגופי' וכסברת המפו' משום דגמרינן מנבילה אמרינן אין גז"ש למחצה הוי שפיר כאלו כ' אכילה בגופי' ולפי"ז ק' קו' עצומה עדיפא הו"ל לשנוי' דא"כ כ"ו אכניס בק"ו ונימא הכי ומה ערלה שאעפ"י שלהי"ל שעה"כ ומותר בה טע"כ (ונחזיק עתה דטע"כ מותר בשאר איסורים) ואסבה"נ, בב"ח שהי"ל שעה"כ ואסור בה טע"כ אי"ר שיהא אסור בהנאה, ולא יזיק מה שהי' לבב"ח שעה"כ דכה"ג מצינו בתוס' קידושין ד"ד ע"ב ד"ה מה ליבמה עי"ש היטב, וע"ז שוב ליכא למפרך כלל, אמנם אי נימא דגם בשא"א אסור טע"כ שוב ליכא לשנוי כנ"ל ע"כ הוכרח אביי לתרץ, דל"כ אכילה בגופי', ולפי"ז מה מאד מיושב קו' הנ"ל דשאני בב"ח דל"כ אכילה בגופי' ז"א דאדרבה דלמ"ד דאביי אכתי לא ידענו דבב"ח מקרי ל"כ אכילה בגופי' דכ"ז דלא למד אביי שאר איסורים מבב"ח שפיר י"ל כ"ו אכניס בק"ו כנ"ל א"כ שוב י"ל דאביי ס"ל כסברת האידך מ"ד דהוי כאלו כ' אכילה בגופי' ודמי שפיר לשאר אי' וע"כ למד אביי שאר איסורים לטע"כ מבב"ח דגם בב"ח הוי כאלו כ' אכילה בגופי' אמנם אליבא דאמת כאשר מסיק אביי דנם בשאר אי' אסר בה טע"כ שוב אי"ל כ"ז אכניס בק"ו כנ"ל שפיר הוכרח אביי לתרץ דגם בב"ח אסור שלכדה"נ משום דל"כ אכילה בגופי' ודו"ק:

עוד אציע קו' נאה בפסחים ד"ה אמר רבא ש"מ מדר"ע תלת וכו' והנה לקמן דמ"ו ע"ב פליגי ר"ח ורבה האופה מיו"ט לחול ר"ח לס"ל הואיל, ורבה ס"ל הואיל, א"ל רבה לר"ח לדידך דל"א הואיל האיך אופין מיו"ט לשבת א"ל מה"ת צורכי שבת נעשין ביו"ט ולקמי' מק' הש"ס לר"ח דס"ל צורכי שבת נעשין ביו"ט אמאי שתי הלחם אי"ר לא שבת ולא יו"ם

וא"א צ"ש נעשין ביו"ט השתא לשבת ביו"ט שרי דיו"ט ביו"ט מבעי' עיי"ש העולה מזה דמ"ד דס"ל צ"ש נעשין ביו"ט לס"ל הואיל ומ"ד דס"ל הואיל לס"ל צ"ש נעשין ביו"ט, והנה בתוס' ד"ה וכ' כל מלאכה הק' אמאי לא יהא מותר גם ביו"ט לשרוף את החמץ הא יכול להנות מהגחלים אחר שנשרף ותי' כיון דמתחלת הבערה א"י להנות ממנו אף שאח"כ יכול להנות אסור יעיי"ש א"כ ק' כיון דנחית רבא למנינא לימא ש"מ מדר"ע ארבע דס"ל צ"ש אין נעשין ביו"ט דאי ס"ל צ"ש נעשין ביו"ט הרי ק' השתא לשבת ביו"ט שרי דיו"ט ביו"ט מבעי' ושוב ק' קו' התוס' דיהא מותר לשרוף את החמץ ביו"ט דיכול להנות מהגחלים ואי דאסור להנות מתחלת הבערה מה בכך דהשתא לשבת ביו"ט שרי דיו"ט ביו"ט מבעי' ועכצ"ל צ"ש אין נעשין ביו"ט וצ"ע:

ואתה אעתיק איזה הערו' מקונטרסי הקטן רזי משה אשר העירותי עליהם ואין פותר אותם לי ואעתיק אחת לאחת:

ברמב"ם פ"ב מהק"ש העוסק בצרכי ציבור עיין בכ"מ שחקר מאין יצא לו להר"מ די"ז, והוא תוספתא ערוכה פ"א ופ"ב דברכות וצ"ע:

הנה באוכל נבילות לתיאבון כ"ע מודו דפסול לעדות ואין בזה חולק, וגם זה קיי"ל דלענין פסול עדות צריך לאו שי"ב מלקות כמ"ש הרמב"ם והאריך בזה המל"מ בפ"ה מה' מלוה וא"כ צ"ע לריה"ג ביומא ל"ו ע"א דסבר לאו דנבילה לא הוי לאו מעליא ואין לוקין עליו וצ"ע:

בסנהדרין דמ"ו ע"ב א"ל קבורה משום בזיוני או משום כפרה ומפ' שם למנ"מ דאמר לא בעינא ובאמת יש לתמוה אמאי ל"א נ"מ אי קטן צריך קבורה או לא אי משום בזיוני קטן נמי צריך, אי משום כפרה קטן לאו בר כפרה וע' במל"מ פ"ט מה' שגגות ה"ג ובפ"ג מה' אי"ב הי"ז ויותר תמוה אמאי לא מפשט הש"ס מהא וכמו דאמ' ת"ש מדאיקברי צדיקי וע"ז י"ל דאין צדיק וכו' א"כ הו"ל לפשוט כיון דקברינן קטנים ע"כ ל"ל משום כפרה וע"ז ליכא למיפרך ויש עוד נ"מ בגר דל"ש בזיוני דדוקא בישראל שייך בזיוני משום קרובים ומשפחתו וגר אי"ל קרובים ומשפחה וצ"ע:

בפסחים דכ"ד בשמעתתא דאיב"י וליפרוך מה לכ"כ שכן להי"ל שעה"כ, א"ר אויא ב"א זאת אומרת עיקרן נאסר והיתה לו שעה"כ קודם השרשה א"כ קשה קו' עצומה, האיך יליף ר"ש בקידושין כלאים מחדש דנוהג בין בארץ בין בח"ל הא איכא למפרך מה לחדש שכן לא היתה לו שעה"כ תאמר בכלאים שהי"ל שעה"כ וצע"ג:

כל זה לקטתי לדוגמא ומי שיש בידו לפרק את התמיהות האלו נא להודיעוני ואענדם עטרה לראשי וישמח לבי גם אני:

משה אורי זעירא קעללער המלביה"ד.